

Devrimci Marksizm

TEORİK - POLİTİK DERGİ

43
Yaz
2020

Sungur Savran
Levent Dölek
Yayın Kurulu
Yayın Kurulu
Levent Dölek
Sungur Savran

Korona virüs: Bir uygarlık krizi
Covid-19: İki savaş, tek zafer
Faruk Pekin'le söyleşi
Atilla Özsever'le söyleşi
Sınıf mücadelecisi sendikacılık
Proleter devriminin şafağı

Devrimci teori olmaksızın devrimci bir hareket olamaz.

V. İ. Lenin, Ne Yapmalı?

Devrimci Marksizm

Sayı: 43
Yaz 2020

Üç aylık Teorik / Politik dergi
(Yerel, süreli yayın)

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Şiar Rişvanoğlu

Yönetim Yeri: Adliye Arkası 3. Sokak Tüzün İşhanı No: 22/2 ADANA

Baskı: Alesta Ajans Basım Medya ve Bilgi Tek. San. Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Caddesi Güven Sanayi Sitesi B Blok No. 83 D. 349
Topkapı Zeytinburnu / İSTANBUL
Tel; 0212 501 21 204

ISSN: 2687-4199

Yurtdışı Fiyatı: 15 Avro Kıbrıs Fiyatı: 20 TL

Fiyatı: 18 TL (KDV Dahil)

Kapak fotoğrafı

15-16 Haziran olayları sırasında işçilerin tankları etkisiz hale getirişi. Tankların kitlelerce etkisizleştirilmesinin Türkiye tarihinde ilk kez 15 Temmuz başarısız darbe girişimi esnasında gerçekleşmiş olmadığının, işçi sınıfının bundan yarım yüzyıl önce bunu zaten başarmış olduğunun resmi.

Devrimci Marksizm Yayın Kurulu, yaptığı incelemenin sonucunda Mustafa Kemal Coşkun'un dergimizin 43. sayısında yer alan "15-16 Haziran ayaklanması- na giderken: 'İnsanın işçi olası geliyor'" başlıklı yazısında (s. 71-88) dergimizin üzerinde titizlikle durduğu yayın ilkelerine dikkat edilmediğini tespit etmiştir. Bu nedenle, yazıyı yayından kaldırdığımızı okurlarımıza duyuruyoruz.

12 Ağustos 2020

Devrimci Marksizm

Teorik / Politik Dergi

Sayı: 43

Yaz 2020

İÇİNDEKİLER

	Bu sayı	5
<u>Koronavirüs dosyası</u>		
Sungur Savran	Koronavirüs salgını: Emsali olmayan bir uygarlık krizi	9
Levent Dölek	Covid-19: İki savaş, tek zafer	21
<u>15-16 Haziran 1970 dosyası</u>		
Faruk Pekin’le söyleşi	“15-16 Haziran’ı sürekli gündemde tutmak gerekir”	29
Atilla Özsever’le söyleşi	“Kimseyi öldürmeyin, yere ateş edin!”	43
Levent Dölek	15-16 Haziran’ın ışığında sınıf mücadelecilik sendikacılık	55
Sungur Savran	15-16 Haziran: Türkiye’de proleter devrimleri çağının şafağı	89

Bu sayı

Türkiye, kendi tarihi ile ilişkisi bakımından çok ilginç bir döneme girdi. Önce 19 Mayıs 2019’dan itibaren 23 Temmuz Erzurum Kongresi, 4 Eylül Sivas Kongresi, 23 Nisan Büyük Millet Meclisi’nin açılışı derken, Milli Mücadele’nin ve saltanatın yıkılıp cumhuriyetin kurulmasının başlıca doruklarının hatırlandığı bir 100. yıl anmaları dizisi başladı. Bunlar bir bakıma Türkiye topraklarındaki ikinci burjuva devriminin (ilki tabii ki Meclis-i Mubusan’ın yeniden açılmasını sağlayan ve Abdülhamid’i tahttan indiren 1908-1909 Hürriyet devrimiydi) 100. yılının anılması anlamına geliyordu. Bu dizi, savaş zaferleri, cumhuriyetin kurulması, hilafetin ilgası ve “Atatürk devrimleri” olarak anılan cumhuriyet reformlarının 100. yıl dönümünde devam edecek. Elbette aynı döneme işçi sınıfı açısından Türkiye Komünist Fırkası’nın kuruluşunun 100. yılı da giriyor. Sosyalistler bu dizinin ara yerine Mustafa Suphi ve arkadaşlarının katlinden yeni cumhuriyetin adım adım istibdada dönüşen tarihine kadar, burjuva devrimi hayranlarının hoşuna gitmeyecek bir dizi olayın 100. yılını mutlaka katacaktır.

Burjuva devriminin 100. yılı dolayısıyla yapılan, ülkenin geçmişi ve bugününü temsil eden bu anmalar devam ederken, bunların orta yerinde şimdi de Türkiye’nin bugününü ve geleceğini temsil eden bir dizi olayın 50. yılının anılması gündeme geldi. Bunlar aslında özellikle 1968’in 50. yılı dolayısıyla zaten başlamıştı. 1960’lı yılların sonları ve 1970’li yılların başları Türkiye işçi sınıfının mücadelelerinde olsun, Türkiye sosyalist hareketinin yeniden biçimlenmesinde olsun çok önemli olayların yaşandığı bir dönem olduğu için, önümüzdeki dönem boyunca bütün bu olayların 50. yıl dönümü yaşanacaktır. *Devrimci Marksizm* birkaç sayıdır, burjuva devriminin 100. yıl dönümü vesilesiyle o dönem yaşanan çeşitli gelişmeleri yerli yerine oturtmaya çalışıyor. Aynı şeyi işçi sınıfı ve sosyalist hareketin büyük yıl dönümleri için de yapacaktır.

Bütün bu 50. yıl dönümlerinin en önemlisi bu yıl yaşıyor. 15-16 Haziran 1970, hiç abartma korkusu olmaksızın söylenebilir ki, Türkiye işçi sınıfının bağımsız bir aktör olarak tarih sahnesine çıkışının en önemli uğrağıdır. Burjuvazinin o dönemdeki bütün güçlerinin, daha üç yıl önce kurulmuş sınıf mücadelecisi sendikal odak DİSK'in üzerine çullanmasına karşı, işçi sınıfı bütün güçleriyle, Türk-İş'li işçiden işsizine kadar sokaklara çıkmış ve devlet güçlerine karşı kazandığı mevziyi korumayı başarmıştır.

15-16 Haziran en az üç değişik zaman ölçeğinde büyük bir önem taşır. Birincisi, 1970 yılında DİSK'in bir sendikal merkez olarak tasfiye edilmesine ve o günün deyişiyle işçi sınıfı üzerinde bir "Türk-İş diktası" kurulmasına karşı sınıf, örgütüne sahip çıkmış, onu göz bebeğı gibi korumuştur. İkincisi, cumhuriyet tarihinin sınıf mücadeleleri bakımından en verimli ve sarsıntılı dönemi olan 1960-1980 arası dönemin tam orta yerinde, 1970 yılında, 15-16 Haziran işçi sınıfının heybetli biçimde ayağı kalkışıyla bütün 1970'li yılların dev sınıf mücadelelerine rengini ve yönünü vermiştir. 15-16 Haziran olaylarının belirlediğı bu doğrultuyu ancak 1980 yılında, emperyalizmi ve bütün burjuvazinin güçlerini arkasına alan 12 Eylül askerî darbesi durdurabilmiş, başka bir deyişle 15-16 Haziran'ın Türkiye'yi soktuğı yönüngeyi ancak askerî darbe değiştirebilmiştir. Nihayet, 15-16 Haziran Türkiye işçi sınıfının bütün tarihinde sınıf mücadelesinin hâlâ aşamadığı doruk olmuştur. Bir bakıma, bu olay, Türkiye'nin artık burjuva devrimi çağından çıkarak kapitalist sınıfla işçi sınıfı arasındaki mücadelenin damga vurduğu modern bir toplum haline gelmesinin şafağıdır.

Devrimci Marksizm işte 43. sayısını esas olarak işçi sınıfı ve sosyalist hareket açısından neredeyse bir milât olarak kabul edilebilecek bu tarihi olaya ayırıyor. 15-16 Haziran dosyamız, olaylar sırasında biri işçi hareketinin, diğeri ise barikatların karşı tarafında devlet güçlerinin içinde yer almış olan iki konuğı ağırlayarak açılıyor: Faruk Pekin ve Atilla Özsever.

15-16 Haziran gerçekleştiğı sırada henüz çok genç bir yaşta olup, Maden-İş sendikasında eğitimci olarak çalışan, daha sonra hem bu sendikada hem de DİSK'te bir uzman olarak çok önemli görevler yürüten ve bu yüzden 12 Eylül'den sonra DİSK davasında yargılanan ve hapisanede kalan Faruk Pekin, kendisi ile gerçekleştirdiğimiz söyleşide özellikle iki noktanın altını çiziyor. İlki, bu ayaklanmanın doğrudan doğruya işçi sınıfının ilk defa kitlesel, yığmsal bir hareketi olması. İkincisi ise taşıdığı tüm kendiliğinden eğilimlere rağmen bu ayaklanmanın örgütlü bir boyutu olduğu; bu bakımdan da özellikle 14 Haziran günü ve gecesinin örgütlenme faaliyeti bakımından kritik bir önemde olduğu. Öte yandan Türkiye burjuvazisinin özelde DİSK'e, daha geniş anlamda işçi sınıfına yönelik saldırısının püskürtülmesinde dönemin sınıf mücadelesi bakımından canlı siyasî karakterinin önemine işaret eden Pekin, işçi semtlerinde yeşermiş olan "mahalle ruhunun" da bu ortamı destekleyici nitelikte olduğunu belirtiyor.

15-16 Haziran günlerinde bir subay olarak işçi eylemlerini durdurmakla görevlendirilen, ama bu olaylarda çok özel bir davranışta bulunan, daha sonra THKP-C davasında yargılanarak askerlikten uzaklaştırılan, Türkiye işçi sınıfına gazeteci ve eğitimci olarak katkıda bulunan Atilla Özsever, okuyucularımıza çok özel bir tanıklığı aktarıyor. Söyleşi sırasında, 15-16 Haziran'da işçilerin zaman zaman at-

tığı “ordu işçi el ele” sloganından hareketle, işçilerin orduya olası bir sempatisinden, ordu içinde işçi sorunlarına yaklaşımlara kadar bir çok önemli soruna temas eden Özsever’e göre, ordu kadrosu içinde önceleri işçi sorunlarına sempatiyle yaklaşan Kemalistlerin, özellikle de üst rütbeli subayların tavrı 15-16 Haziran olaylarından sonra tamamen değiştiği gibi, işçi sınıfının öncü kadroları da bu olaylar sonucunda orduyu ve güvenlik güçlerini tanımak bakımından önemli bir bilinç dönüşümü yaşadılar.

Geçerken, *Devrimci Marksizm* dergisi olarak fikir yazıları dışında ilk defa başvurduğumuz bu söyleşi biçimine, sonraki sayılarımızda ele alacağımız konulara ışık tutmasına katkıda bulunduğu ölçüde ilerde de yer vereceğimizi belirtelim.

15-16 Haziran konusunu bu sayıda ayrıca *Devrimci Marksizm*’in iki yazarı, farklı açılardan ele alıyor. Levent Dölek, “Sınıf mücadeleciler sendikacılık” başlıklı yazıda 15-16 Haziran’da yüz binlerce işçinin uğruna ayaklandığı ve bedel ödediği DİSK’i, bugünün sınıf mücadeleciler sendikacılık anlayış ve pratiği için bir kerteriz noktası olarak alıyor. DİSK’in kuruluş sürecinde karşı çıktığı ve reddettiği sendikal anlayış ve pratiklerin günümüzde farklı biçimler altında ve bizzat DİSK’in de bünyesinde var olmaya devam ettiğine dikkat çekerek, sınıf mücadeleciler sendikacılığın benimsemesi gereken ilkeleri güncel tartışmalara girerek ele alıyor.

Dosyanın ve sayının son yazısında Sungur Savran, 15-16 Haziran’ı sadece içinde yaşandığı dönemin değil, bütün cumhuriyet tarihinin en önemli olaylarından biri olarak niteliyor. Savran’a göre sınıf mücadelelerinin doruğuna çıktığı 1960-1980 döneminin tarihinde 15-16 Haziran’ın önemi çok büyük: 12 Eylül askeri darbesi, bir bakıma, doğrudan doğruya işçi sınıfının bu büyük eylemine karşı bir cevap olarak görülmeli. Ama Savran 15-16 Haziran’ın aynı zamanda 1908’den beri yaşanan tarihsel sürecin içinde bir kilometre taşı olduğunu iddia ediyor: 20. yüzyılın ilk çeyreği Türkiye topraklarında iki burjuva devriminin yaşandığı bir dönemdi. 15-16 Haziran ise, dünya çapında 1917 Ekim devrimiyle açılmış olan proleter devrimleri çağının Türkiye’ye gelişinin habercisidir. Bu olaydan sonra Türkiye ileri gidecekse işçi sınıfının devrimci atılımıyla ileri gideceğini göstermiştir yazara göre. Savran, Marksistler için 15-16 Haziran’ın yarın da geçerli olacak dersler alınacak bir okul gibi görülmesi gerektiğini de vurguluyor.

43. sayımız, sadece sınıf mücadelelerinin tarihindeki bu dev olay üzerine eğilmiyor. Bir de güncelliğin en hassas konusu olan korona virüsü ve etkilerini hem Türkiye hem de dünya ölçeğinde değerlendiriyor ve sosyalistlerin bu büyük krize nasıl yaklaşması gerektiğini tartışıyor. Bu konu, güncelliği dolayısıyla sayımızdaki ilk dosya olarak yer alıyor. Bir önceki 41-42. çift sayımız, Mike Davis adlı bir Amerikalı Marksistin korona virüsün yarattığı salgının sınıfsal özünü ortaya koyan bir yazısı ile Sungur Savran’ın virüsün tetiklediği finansal ve ekonomik krizi 2008’de başlamış olan Üçüncü Büyük Depresyon bağlamında tarihi yerine yerleştiren bir yazısına yer vermişti. Korona virüs konusunu bu sayıda derinleştiriyoruz.

Korona virüs dosyasının ilk yazısında Sungur Savran, yaşanan salgından doğan krizin “tarihi” bir karakter taşıdığını ileri sürüyor. Sorunun değişik boyutlarını (sağlık, ekonomik, sınıf ilişkileri) bir araya getirerek içinden geçmekte olduğumuz durumun tarihsel önemine ulaşmaya yöneliyor. Yaşadığımız krizi bir “uygarlık krizi” olarak niteliyor. Kapitalist üretim tarzı, işçileri salt artı değer üretimi uğruna

ölüm tehlikesiyle yüz yüze bırakarak bir bakıma kendi zeminini ortadan kaldırıyor. Tersinden, yani işçinin gözünden bakıldığında, sermaye artık sadece işçiyi sömüren bir yabancı güç değildir; emek gücünün sahibini ölüme gönderen bir yabancı güçtür. Bütün bunlar, Savran'a göre, kapitalizmin ayakta kalma ve ileri doğru yürüme olanaklarını tüketmiş olmasının dışı vurumundan başka bir şey değildir.

Dosyanın ikinci yazısında Levent Dölek, korona virüs salgınının sadece büyük bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmadığını, bunun yanında salgın yüzünden kapitalist krizin de derinleştiğini ortaya koyuyor. Dölek'e göre bu süreçte sınıf mücadeleleri hem dünya genelinde hem de Türkiye'de yükseliyor. Planlama ve piyasa, kâr ve ihtiyaç, özel mülkiyet ve kamu mülkiyeti arasındaki seçim, çıplak ve uzlaşmaz bir biçimde insanlığın gündeminde. Toplum, hem pandemiye hem de kapitalizme karşı bir çifte savaş yürütüyor.

Dünyanın ve Türkiye'nin yepyeni bir sınıf mücadeleleri döneminin eşiğinde olduğu Savran ve Dölek'in yazılarından açıklıkla anlaşılıyor. Böyle bir dönemde 15-16 Haziran'ın deneyimi ve mirası, yürüyeceğimiz yola parlak bir ışık tutacaktır. Marksist teorinin görevi de budur.

Yeni sayılarda buluşmak umuduyla...

Korona virüs pandemisi: Emsali olmayan bir uygarlık krizi¹

Sungur Savran

Korona virüs pandemisi patlak vereli beri insanlığın içine düştüğü kriz, modern tarihte benzeri olmayan bir krizdir. Önümüze getirip koyduğu düşünsel sorunlarla boğuşmamız gerekiyor. Bunu yapabilmek için, sorunun kendini ortaya koyuşunun çok-yanlı biçimlerini kavramak, bu biçimlerin nasıl tek bir tarihi krizin farklı boyutları olduğunu anlamak gerekiyor. Başka bir şekilde söyleyecek olursak, elimizdeki olgu-ya karmaşıklığı içinde bakmamız, ancak bundan sonra içinden geçmekte olduğumuz krizin tarihi önemini bütünüyle kavrayabilmek için bir senteze ulaşmamız gerekiyor.

Salgınlar insanlığın tarihinde elbette yeni değil. Ama modern kapitalizm, bir ölçü-de haklı olarak, daha önceki tarihsel dönemlerde birer kâbus gibi yaşanan bu olayları genel olarak bilimin, özel olarak da tıbbın ilerlemesi sayesinde kontrol altına almak-la övünür. 20. yüzyılın başındaki İspanyol gribi salgını bütünsel tarihsel gelişmenin kopmaz bir parçası olmayan istisnai bir vak'a gibi görünüyor. İki buçuk yıl zarfında 50 milyon, hatta daha fazla insanın hayatına mal olan o dramatik olayda etkili olan toplumsal ve siyasal faktörlerden öğrenilecek şeyler var. Bundan dolayı, halen yaşan-

¹Bu yazı önce, dergimizin İngilizce yıllık yayını olan ve bu yıl Mayıs ayında yayınlanan *Revolutionary Marxism 2020* için İngilizce olarak kaleme alınmıştır. Buradaki çeviri yazarın kendisi tarafından yapılmıştır. Gerekli zaman değişiklikleri vb. dışında yazı İngilizce aslına tamamiyle uygundur.

makta olan trajediye ışık tutabileceği için, o olayın günümüzde yepyeni bir bakışla incelenmesinde yarar olacaktır. Bu olayı aşağıda en azından bir boyutu açısından günümüzde yaşanan felaketle karşılaştırabilmek amacıyla yeniden kısaca ele alacağız. İstisnai gibi duran bu vak’a hariç, Korona virüs krizi kapitalist üretim tarzının tarihsel gelişme sürecinde, en azından bu üretim tarzının en yüksek emperyalist aşamasında emsali olmayan bir gelişmedir. Şundan dolayı: Bu salgın azgelişmişliğin sonucu olarak yaşanmıyor; en iyi ifadesini kapitalizmin en ileri olduğu koşullarda buluyor.

Yaşamakta olduğumuz krizin tarihi önemini kavrayabilmemiz için gerekli malzeme-yi bize sunabilecek olan değişik boyutlar neler olabilir? Önce bu yazıda söyleyeceklerimize bir kayıt getirelim: Bu olguyu bütün yönleriyle kavrayabilmek için fazla erken bir aşamadayız. Salgın, kendi başına devasa bir kıta olduğu söylenebilecek olan Çin’in tek bir şehrinde, Wuhan’da, mahalli bir halk sağlığı krizi olarak başlayalı en fazla altı ay oluyor. Ne var ki, belirleyici uğrak bu değildir. Krizin belirleyici özelliği, Wuhan’daki *epideminin* bir *pandemiye* dönüşmesinden, yani dünya ölçeğinde bir olgu halini almasından kaynaklanıyor. Bu krizin kendine özgü ilk boyutu budur: Dünya ölçeğinde, yani bir bakıma evrensel bir kriz olmasıdır. (Bu noktaya birazdan dönecek ve bunun diyalektik olarak neden belirleyici uğrak olduğunu izah edeceğiz.) Bu boyut yalnızca dört aylık bir bebektir. Bu kriz serpilip geliştikçe, krizin diyalektik gelişiminde merkezi rol oynadığı, yani gelişmesine ve ulaştığı noktaya damgasını vurduğu anlaşılan başka olgular devreye girebilir. Kriz geliştikçe ortaya çıkabilecek bazı yeni boyutları elbette önceden öngörmek mümkündür. Aşağıda bunu yapmaya çalışacağız da. Ama öngörü, gözlemin ve analizin ve bunlar yoluyla ulaşılabilecek yeni sentezlerin yerini tutamaz. Yani burada girişeceğimiz analiz kaçınılmaz olarak *geçici* karakter taşıyacaktır.

Bu ihtirazi kaydı düştükten sonra, artık bu krizin, en azından şimdilik kurucu uğraklarını oluşturan üç boyuta bakmaya başlayabiliriz: Bunlar sağlık krizi, ekonomik kriz ve “uygarlık krizi” adını takacağımız bir üçüncü kriz olarak sınıflandırılabilir.

Kapitalizmin ürünü olan bir trajedi

Korona virüs, ilk bakışta, genellikle doğal afet olarak bilinen olaylar gibi düşünülebilir. Bazıları bu salgının Allah’ın takdiri olduğunu dahi söylüyor. Bayağı iktisatçıların sıkıcı dilinde ise bunun karşılığı, “dışsal şok” oluyor. Oysa bu Korona virüs konusundaki en yanıltıcı tespitlerden biridir.

Korona virüsün kaynağının yalnızca doğal süreçlerde mi yattığı yoksa oluşumunda kapitalizm tarafından hazırlanmış olan sosyo-ekonomik koşulların da rol oynayıp oynamadığı sorusunun bilimsel yanıtı, muhtemeldir ki, ancak uzun bir araştırma ve değerlendirme döneminden sonra verilebilecektir. O zamana dek, elimizde tersine bir delil olmadığı için, virüsün sosyo-ekonomik koşullardan bağımsız olarak geliştiğini, yani arı anlamda bir doğa olayı olduğunu varsaymak zorundayız. Bu önermeden hareketle virüsün yarattığı felaketin *kaçınılmaz* olduğu sonucuna sıçrayan çok sayıda insan var. Daha da ileri giderek bütünüyle Malthusçu bir ruh durumu içinde salgının Allah tarafından insan toplumunun işleyişini belirli bir düzene sokmak üzere kullanılan bir araç olduğu fikrine ulaşanlar da az sayıda değil.

Bu kaçınılmazlık argümanı Latince *non sequitur* denen mantık hatasının tipik bir örneğidir. Yani virüsün doğa olayı olmasından felaketin de yalnızca doğal oldu-

ğu sonucuna sıçranamaz. İlk günden beri söylüyoruz: İnsanlığın başına bela olan felaket kapitalizmin ürünüdür. **Virüsün** kapitalizmle ilgisi olmayabilir. Ama **felaket** kapitalizmle doğrudan ilgilidir. Bu felaket, kapitalizmin kendisi tarafından yaratılmış potansiyel olanaklar ile insanlığın bu olanaklardan bütünüyle yararlanmasının önüne yine kapitalizm tarafından yerleştirilen sınırlar arasındaki çelişkinin sonucudur. Ne demek istediğimizi kısaca açıklayalım.

Önce Marx'ın sonra klasik Marksizmin tamamının, özel olarak da Lenin'in emperyalizm teorisinde, Trotskiy'in ise dünya devrimi kavramının derinleştirilmesi çabası içinde açıklıkla ifade etmiş olduğu gibi, bir dünya ekonomisinin ve dünya ölçeğinde bir uygarlığın yaratılması potansiyeli, bir toplumsal ilişki olarak sermayede içkin olarak mevcuttur. Marx'ın analizinin bu yönü kapitalist üretim tarzının gelişmesi tarafından bütünüyle doğrulanmıştır. Sermaye bir dünya ekonomisi yaratmıştır: Bu, küreselleşme teorisinin indirgemeci kavrayışında ifadesini bulan basit biçimler altında değil, akla hayale dahi sığmayacak kadar çelişik biçimde, her biri farklı bir ulusal sermaye fraksiyonunun cisimleşmesi niteliğiyle tarihin sürükleyici gücü olarak kalmaya devam eden ama kendi bünyelerinde uluslararası bütünleşme güdüsü ile ulusal bölünme dürtüsünü bir araya getiren ulus devletler zemininde gerçekleşmiştir. Sermaye yalnızca bir dünya ekonomisi değil, aynı zamanda kendi suretinde bir dünya politikası, bir dünya edebiyat ve sanatı, bir dünya bilim topluluğu da yaratmıştır. Ama yine belirtelim ki, bütün bunlar rekabet ve çatışma içindeki ulusların çıkarlarının yarattığı bölünmelerin damgasını da taşır.

Bu bakımdan, Wuhan'da doğan epideminin büyüyerek bir pandemiye dönüşmesi kapitalizmin tarihsel gelişmesinin bir sonucudur. Bu konuda mümkün olduğunca berrak olalım, ayaklarımız da mümkün olduğunca yere bassın: Salgının uluslararasılaşmasının temelinde dünya ekonomisinin bütünleşme düzeyi, sermaye, ticaret ve işgücü akımlarının uluslararası ölçekte yaygınlaşması, uluslararası yolculukların, turizmin, eğitimin, kültürel alışverişin bunlara bağlı olarak artışı vb. yatmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla, tarihte hiçbir salgın böylesine uluslararasılaşmamıştır. Bugünün salgını, çok farklı aciliyet düzeylerinde olsa da 190 ülkeye yayılmış bulunuyor. Ve de aciliyet düzeylerindeki bu farklılık gerçek bir uyarı sinyali olarak görülmelidir: Pandemi bir kez Hindistan gibi ülkeleri veya Latin Amerika'nın göreceli olarak yoksul ülkelerini, daha da kötüsü Afrika kıtasının tamamını ele geçirdiğinde, korkunç boyutlara ulaşan bir kâbusa dönüşecektir. 1918-1920 yılları arasında dünyayı sarsan İspanyol gribi bile, bildiğimiz kadarıyla bu denli geniş bir coğrafyaya yayılmamış, Kuzey yarıküresinin ekonomik bakımdan daha gelişkin ülkeleriyle sınırlı bir etki bırakmıştı.

Kendi gelişmesi temelinde dünya çapında bu tür bir bütünleşme yaratan kapitalizm, öte yandan, insanlığı, sağlığı böylesine devasa boyutlarda tehdit eden bir salgınla başa çıkabilme olanağından yoksun bırakıyor. Bunun ana nedenleri iki başlık altında toplanabilir: Biri, kapitalist üretim tarzının, doğası gereği, meta üretimi ve değer yasası üzerinde yükselmesinden, öteki ise burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelelerinden kaynaklanır. Bir kere, olgun biçimleri altında meta üretimi, kapitalist sistemi, artı değer ya da kâr arayışının damgasını da taşıyan piyasa mantığına tutsak kılar. Kaynak tahsisini (dağılımını) toplumun bilinçli ve rasyonel kararlarından tamamen kopararak değer yasasının karmaşık işleyişine, yani son tahlilde borsaya terk eden sistem, Korona virüs tipi krizlere karşı çözüm oluşturabilecek kararların

zamanında ve amaca uygun biçimde verilebilmesini engeller.

Öte yandan, kapitalizm potansiyel olarak bu tür bir sağlık krizi ile başa çıkabilecek bir bilimsel zemini yaratmış olsa da, sermaye, tıptaki bu ilerlemelerin meyvelerini halka *kitlesel bir temelde* ulaştıracak sağlık sistemlerini ve araçlarını yaratmanın önünde bir engel olarak yükselir. Dünya emperyalist hiyerarşisinin basamakları inildikçe bu engel daha da büyür. Burjuvazi, bu tür kitlesel sağlık sistemlerinin oluşmasına izin verdiği, hatta bunu sağlamak üzere aktif bir çaba içine girdiği istisnai dönemlerde bile (bunların arasında İkinci Dünya Savaşı sonrası “refah devleti” dönemi, esasında sosyalizm korkusunun bir ürünüdür),² bu sistemlerin varlığını ancak sınıf mücadelesinin amaçları açısından gerekli olduğu sürece sürdürür, o noktadan sonra, kendi yaratmış olduğu bu kurumlara acımasız bir taarruz başlatır. Öyleyse, bir bütün olarak bakıldığında, burjuvazi ölümcül bir pandeminin koşullarını hazırlamış, ama insanlığı böylesine ağır bir tehlikenin kontrol altına alınması için gerekli araçlardan yoksun kılmıştır.

Korona virüs pandemisi: Sosyalizm öyle bir fark ederdi ki!

Bu önerme, alternatif bir üretim tarzının, hâlâ kurulma aşamasında olsa da sosyalizmin ya da komünizmin, yani sınıfsız topluma geçiş anındaki bir toplumsal formasyonun, bu koşullarda ne yapabileceğine bakılarak sınanabilir. Soracağımız soru yalındır: Sosyalizm, Korona virüsün yarattığı tehditle başa çıkmakta daha başarılı olur muydu?

Yeryüzünde hâkim toplumsal formasyon sosyalizm olmuş olsaydı, virüsün yatacağı hasar çok daha sınırlı olurdu. Daha bütün dünyaya yayılmadan, belki de ilk ortaya çıktığı ülke olan Çin’in dışına bile taşmadan kontrol altına alınmış olabilirdi. Dünyanın dört bir köşesine yayıldığı durumda bile, ölüm oranı çok daha düşük olurdu. Bu içi boş bir propaganda iddiası değildir. Tartışma konusu iki üretim tarzının kendilerine özgü nitelikleri arasında var olan yadsınamaz farklar temelinde kaçınılmaz biçimde ortaya çıkan bir önermedir.

Önce salgının Çin’in dışına taşıp bütün dünyada ortalığı kasıp kavuran bir pandemiye dönüşmesi meselesini ele alalım. Sosyalizm olsaydı, Çin ile diğer ülkeler arasında ekonomi, eğitim, seyahat ve benzeri alanlarda daha az ilişki olmayacaktı; tam tersine çok daha derinlemesine bir bütünleşme olacaktı. Peki, o zaman nasıl “Çin’in dışına bile taşmadan” önlenme ihtimalinden söz ediyoruz. Çünkü sosyalizm koşullarında dünya bir kardeş uluslar topluluğu olarak yaşayacaktır. Bugün ulusal devletlerin bitmek bilmeyen rekabet ve çatışmalarının ardında her birinin uluslararası burjuvazinin bir ulusal bölümünün aracı olması yatıyor. Bu da görünürdeki bütün uluslararası işbirliğine, Birleşmiş Milletler sisteminin ikiyüzlülüğüne rağmen her ulusun kendi bacağından asıldığı bir durum doğuruyor.

Sosyalizm koşulları altında Çin’de salgın başladığında, dünyanın bütün ulusları ve onları birleştiren ulusüstü örgütler, bu alandaki bilimsel becerilerinin, yetişmiş insan güçlerinin, maddi kaynaklarının bir bölümünü Koronavirüsün kontrol altına alınabilmesi için derhal Çin’le paylaşırdı. Ülkeler bu çabayı, hayali bir “aman Çin’

² Bu konuda *Üçüncü Büyük Depresyon* (İstanbul: Yordam Kitap, 2013) başlıklı kitabımızın “Fordizm, ‘Refah Devleti’, Keynesçilik” bölümüne bakılabilir.

li kardeşlerime yardım edeyim” dürtüsüyle değil (sosyalizm ilerlediği ölçüde bu da hayali olmaktan çıkacaktır), her bakımdan bütünleşmiş bir dünyada kendi çıkarlarının başka herkesin çıkarıyla ortak olduğu bilinciyle gösterirdi. Yani virüs başka insan topluluklarını, bu arada bizi de mahvetmesin diye. Kapitalizm koşullarında ise, ulusal sermayelerin çıkarı dolayısıyla bütünleşme rekabet ile, hatta düşmanlık ile el ele yürür. Sonuç ortada: Bugün Amerika bir buçuk milyarlık Çin’in enfekte hasta sayısını, Avrupa ise Çin’in ölü sayısını kat kat aşmış bulunuyor! Parmağını bile kıpırdatmayan, zararlı çıktı. Kapitalizmin bütünleşmiş bir dünyada irrasyonel, zamanını doldurmuş bir sistem olduğundan başka neyi gösterir bu? Bu anlattığımızdan bir an bile kuşku duyan varsa, onlara Kübalı doktorların Avrupa’nın en zengin bölgelerinden Lombardiya’nın yardımına koştuğunu hatırlatırız!

Diyelim virüs sosyalizm koşullarında da Çin’de durdurulamadı. “Hatt-ı müdafaa”nın yerini “sath-ı müdafaa” aldı insanlık için. Bu sefer de, sosyalizm planlı bir sistem olduğu için, çok daha etkili bir savaş verilirdi her ülkede. Çin’de salgının korkutucu boyutlara ulaşması ile Avrupa’da ve daha sonra Amerika’da görülmesi arasında yaklaşık bir buçuk ay var. Sosyalizm koşullarında yaşayan ülkeler bu bir buçuk ay boyunca planlı ekonomi sayesinde virüsle mücadelede kapitalist ülkelere çok daha güçlü hale gelmiş olurdu. “Burjuva devletleri de bir salgın konusunda plan yapabilir” dendiğini duyar gibi oluyoruz. Yapsa ne yazar? Bizim plandan kastımız bakanlıkların bilgisayarlarındaki lafazan “Bilim Kurulu” belgeleri değil ki! Biz plan denince bütün ekonominin böyle bir salgını karşılayacak biçimde yeniden düzenlenmesini kastediyoruz. Planlama bir üretim ilişkisidir, “mücadele planı” adı verilen belgeler değil!

Bugün sadece Türkiye’de değil, Amerika gibi dünyanın en güçlü ekonomisine sahip bir ülkede bile test kiti kıtlığı günler boyunca hastalığın boyutlarının, coğrafi, sınıfsal vb. dağılımının gerçekçi olarak değerlendirilmesini engelledi. Hâlâ da son derecede yetersiz test sayısı. Oysa Dünya Sağlık Örgütü başkanı ne dedi? “Gözünüz bağlıysa yangınla mücadele edemezsiniz. Onun gibi, kim hasta bilmeden salgınla mücadele edemezsiniz. Biz diyoruz ki: test, test, test!”

Sadece test de değil. Sağlık çalışanlarının korunması için malzeme. Hastalığın yayılmasına rağmen ölü sayısını azaltacak solunum cihazları. Bunların hepsi planlama ve fiilen üretim meselesi. Kapitalizmde neden olmaz? Çünkü sermaye kâr için vardır. Onu toplum sağlığı için harekete geçiremezsiniz. O kârına hâle gelmemesi için işçileri tabur tabur fabrikalara doldurur, ölümle yüz yüze getirir! Toplumsal ihtiyaçların belirlediği önceliklere dayanan üretim, ancak merkezi olarak planlanmış ekonomide olur.

Bu liste uzar gider. Son bir meseleden söz ederek bitirelim. Sosyalizm, eğitim, sağlık, konut gibi alanlarda bütün işçi ve emekçilerin vazgeçilmez ihtiyaçlarını mutlaka karşılar. 20. yüzyılın başarısız sosyalist inşa deneyimleri bile bu alanlarda asgariyi her zaman sağlamıştır. Sosyalizmde kimse işsiz, aç açıkta, sefil yaşamaz. Dolayısıyla halk sağlığı koşulları çok daha iyidir. Bu, 20. yüzyıl sosyalist inşa deneyimleri için bile tartışılmazdır. Oysa kapitalizm sınıf mücadelesidir. Sermaye işçi sınıfından ürktüğünde bütün bu alanlarda taviz verir vermesine. Ama çıkarı gerektirdiğinde de sınıf mücadelesini en acımasız tarzda yükselterek bütün bu hizmetleri tırpanlar. İşte neoliberal taarruz! Sermaye bütün dünyada son kırk yıldır sağlık sistemini delik deşik

etmiştir. Bunun için bugün İtalya’da, İspanya’da hastalar yerlerde yatıyor. Bunun için dünyanın en zengin kenti, Wall Street’in vatani New York dünyanın salgın başkenti haline geliyor!³

1930’lu yılların Büyük Depresyonu’ndan daha derin bir kriz

Epideminin sözcüğün gerçek anlamıyla bir pandemi haline geldiği andan itibaren Korona virüs krizine bir finansal çöküşün eşlik ettiği artık herkesçe biliniyor. 9 Mart’ta ortaya çıkan ilk büyük sarsıntıdan sonra yaşanan inişli çıkışlı gelişme daha sonra bütün ülkelerin hükümetlerinin ve merkez bankalarının vaat ettiği bütün paketlere ve kurtarma programlarına rağmen başsağlığı bir düşüşü engellemedi.⁴ Borsa çöküşünün hemen ardından yazdığımız bir başka yazıda,⁵ Korona virüs krizi ile bu finansal çöküş arasındaki ilişkinin nasıl anlaşılması gerektiğini ortaya koymaya çalıştık. O aşamadaki genel yargımız şöyle özetlenebilir: 2008’den beri defalarca izah ettiğimiz gibi, “küresel finansal kriz” adı takılan olay, bayağı iktisatçıların ısrarla iddia ettiği gibi bir “Büyük Resesyon”u tetiklemedi. Kapitalizmin tarihindeki Üçüncü Büyük Depresyon dönemini açmış oldu. O zamandan beri geçen 12 yıl içinde uluslararası burjuvazinin kurumları bu krizi yalnızca ertelemeyi başardı ama krizin çözümü kavuşturulmasını ve aşılmasını sağlayacak bir yol bulamadı. Bu erteleme operasyonu esas olarak ucuz para (“miktar genişlemesi” olarak lanse edilen karşılıksız para basma ve negatif faiz hadleri) biçimini aldı. Bu para daha sonra borsalara aktı ve tarihin en uzun süren borsa yükselişini (2009’dan 2020’ye 11 yıl) besledi. Bu, tarihi ölçekte yüksek fiyat/gelir oranlarının da gösterdiği gibi, bir kez daha balonun patlaması tehlikesini zaten doğuruyordu. Bu seferki çöküş, aslında, bir tetikleyici bir faktörün vuracağı fiskeyi beklemekte olan bu balonun patlamasıdır. Korona virüs tam da bu tetikleyici faktör olmuştur.

Bu fikre ilaveten, Üçüncü Büyük Depresyon’un, bu ikinci finansal çöküşle birlikte, gelişmesinin yeni bir evresine girmekte olduğunu da belirtiyorduk. Üçüncü Büyük Depresyonu ilk ikisinden ayıran, iki faktörün etkisi altında dünya ekonomisinin daha öncekiler kadar derin ve kalıcı bir gerileme yaşamamasıydı. Bu fak-

3 Türkçe yazıya ek dipnotu: Korona virüsten ölümlerin hem nüfusa, hem enfekte olmuş kişi sayısına oranının sağlığın özelleştirilmesiyle doğrudan bir korelasyon içinde olduğu şimdi istatistiklerle kanıtlanmış durumda: Bkz. Jacob Assa/Cecilia Calderon, “Privatization and Pandemic: A Cross-Country Analysis of COVID-19 Rates and Health-Care Financing Structure”, https://www.researchgate.net/publication/341766609_Privatization_and_Pandemic_A_Cross-Country_Analysis_of_COVID-19_Rates_and_Health-Care_Financing_Structures.

4 Türkçe yazıya ek dipnotu: İngilizce yazının tamamlanmasından (21 Nisan 2020) sonra borsalar yeniden coştı. Bunun nedeni, başta Trump Amerikası olmak üzere dünyanın neredeyse bütün kapitalist ülkelerinin “normalleşme” nöbetine yakalanmış olması. Bunun bir ilk aşamada ekonomik hayatı bir ölçüde canlandıracağı kuşku götürmez. İşte borsalar buna yanıt veriyor. Ama muhtemelen virüs salgınının ikinci dalgası çok gecikmeden patlak verince borsaların ağır derecede miyop oldukları ortaya çıkacak. İkinci dalga gecikse bile, dünya ekonomisinin durumu bu borsa canlılığını haklı çıkaramaz. ABD’de virüs krizi başlayalı 42 milyon insan işsizlik sigortasına başvurmuş bulunuyor. AB ekonomisinin bu yıl yüzde 10’un üzerinde daralacağı öngörülüyor.

5 “2020 Borsa Çöküşü: Üçüncü Büyük Depresyon’un Dördüncü Evresi”, <https://www.gercekgazetesi.net/ekonomi/2020-borsa-cokusu-ucuncu-buyuk-depresyonun-dorduncu-evresi>.

törlerden ilki, hükümetlerin ve merkez bankalarının daha ilk günden itibaren çok aktif bir ekonomi politikası yürütmüş olmasıydı; ikincisi ise, Çin'in kendine özgü bir ivmeyle göz kamaştırıcı bir büyüme temposunu dünya ekonomisindeki sarsıntıya rağmen sürdürebilmesi idi. Bizim öngörümüze göre, ağır bir borçluluk altına girmiş olan hükümetlerin ve faiz oranlarını negatif bölgeye çoktan indirmiş olan merkez bankalarının müdahalesinin önündeki tehditler ile Çin'in büyüme hızında beklenen düşüşün bileşik etkisi altında, Üçüncü Büyük Depresyon'un bu yeni evresinde büyüme, yatırım ve işsizlik oranları 1930'lu yıllara çok daha fazla benzemeye başlamakta yacaktı.

O yazıdan bugüne kadar geçen süre içinde bu teşhisin ve öngörünün doğruluğunu koruduğu kanaatindeyiz. Ama bir konuda görüşümüzü değiştirmiş bulunuyoruz. Korona virüsün üretim, yatırım, işsizlik üzerinde, bunun sonucu olarak ekonomik daralmanın düzeyi, yani toplam olarak reel ekonomi üzerinde kendi özel etkisini göz önüne almak gerekiyor. Bunu yadsımak gerçek dünyaya sırtımızı dönmek olur. Zira virüsün yol açtığı tehlikelerin ve pandeminin ağır bir yaraya yol açtığı ülkelerde çoğu hükümetin ciddi gecikmelerle benimsediği “karantina” ya da “hayat eve sığar” politikalarının, ekonominin faaliyet düzeyi üzerinde dolaysız, sabit sermaye oluşumu, yani reel yatırım üzerinde ise dolaylı etkileri olacağı tartışmasızdır.

Bu yüzdendir ki, kapitalizmin salgını bir felakete dönüştürmüş olduğu gerçeği veri alındığında, önümüzdeki aylarda ortaya çıkacak olan daralma ve gerileme, büyüme oranlarını feci düşürecek ve çok yüksek işsizlik doğuracaktır.

“Depresyon” sözcüğü, birkaç cesur iktisatçı dışında, bugüne kadar bayağı iktisatçılar açısından yasak kelime oldu. “Büyük Resesyon” hüsn-i tabiri, tam da krizin derinliğini gözlerden gizlemek, 2008 sonrasında ortaya çıkanın aslında ilk iki büyük depresyonla ortak bir karakter taşıdığını saklamak için tasarlanmıştı. Bunu mümkün kılan, bu depresyonun, yukarıda işaret edilmiş olan nedenler dolayısıyla, daha öncekilere göre daha kademeli ve tereddütlü biçimler altında gelişmesi, reel ekonomide ani, derin ve en önemlisi kalıcı bir çöküntüye yol açmamış olmasıydı. Bu artık geçerli olmayacağına göre, “depresyon” sözcüğünün bayağı iktisatçılar loncasında da artık kullanıma gireceğini öngörebiliriz.

Daire kapanıyor

2011'de yayınlanan, ama daha önce 2009 yılında, “küresel finansal kriz”in öncü sarsıntısını oluşturan Lehman Brothers'ın çöküşünden sadece bir yıl sonra bir konferansta sunulmuş olan bir makalede, açılan dönemin Üçüncü Büyük Depresyon olduğunu öne sürdükten sonra bunu Marx'ın teorisinin çok önemli bir boyutunu test etmek için kullandık. Bu boyut şuydu: Marx'a göre, sermayenin üretici güçleri sürekli olarak devrimci biçimde geliştirmesinin sonucunda kapitalist üretim tarzı üretici güçlerin daha öteye ilerlemesinin önünde bir engel haline gelir. Bu, kendini, ekonomik krizler aracılığıyla ortaya koyar.⁶ O makaleden bir alıntı yapacak olursak:

Bu yazının konusu üretici güçlerin toplumsallaşmasının kapitalist özel mülkiyetle

6 “Kapitalist Kriz mi, Kapitalizmin Krizi mi?”, Sermin Sarıca (der.), *Tülay Arın'a Armağan*, İstanbul: Belge Yayınları, 2010.

çelişkinin, teknolojide ve üretim süreçlerinde mutlak bir durgunluk anlamına gelmediğini, kendini dönemseller olarak krizler aracılığıyla ifade ettiğini, bugünün krizinin de bu genel önermeyi bir kez daha doğruladığını ortaya koymaktı.⁷

Marx'ın kriz teorisini ve bu teorinin kapitalist üretim tarzının insanlığı ileri taşıma kapasitesinin tükenmesi ile bağını dört temel önerme biçiminde özetliyorduk:

1. Kapitalizmin gelişme kalıbında kriz kaçınılmaz bir momenttir.
2. Krizlerde sadece durgunluk yaşanmaz, üretilmiş olan üretici güçler tahrip edilir.
3. Bu niteliğiyle krizler burjuva toplumunun varlığını tehdit eder.
4. Bu tehdit tarih içinde artarak gelişir.⁸

İlk üç önermenin test edilmesi çok kolaydı. Elimizdeki tarihsel malzeme bu önermelerin zamanın sınavından rahatlıkla geçebildiğini gösteriyor. Ne var ki, o anda, yani 2009'da dördüncü önerme ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilirdi. Oysa bu son önermenin sınanması çok büyük önem taşır, zira kapitalizmin kaynak tahsisi konusundaki karar süreçlerini özel çıkarlara sıkı sıkıya bağlayan özel mülkiyete karşı olarak, yine kapitalizmin kendisinin geliştirdiği üretici güçler alanı gittikçe daha güçlü bir toplumsallaşmaya sahne olur. Bu zıt gelişmeden dolayı, kapitalizmin, gittikçe daha fazla toplumsallaşan üretici güçler ile *artan ölçüde* çelişkiye girmesi gerekir. Şayet kapitalizmin, şimdi artık depresyon adıyla anılan özel bir biçim almış olan büyük krizleri, son tahlilde, bu temel çelişkinin ifadesi ise, o takdirde krizlerin kendisinin kapitalizmi gittikçe daha şiddetli biçimde tehdit etmesi gerekir. Günümüzün ekonomik krizinin, 1930'lu yılların kötü şöhretli Büyük Depresyonu'ndan daha da büyük bir yıkıma yol açabileceğini ileri sürmek cesur, hatta cüretkâr denebilecek bir tutum olurdu o dönemde. Zira istisnalar dışında, Marksistler de dâhil olmak üzere iktisatçılar yaşananın bir büyük depresyon olduğunu dahi kabul etmiyordu. Nerede bu depresyonun 1930'lu yılların depresyonundan daha da derin bir kriz haline geleceğini iddia etmek. Biz ise bu mesele hakkında 2009'da şunu yazmıştık:

Aslında tek bir soruya cevap vermek gerekir: Bu kriz 1930'lu yılların Büyük Depresyon'undan daha da büyük bir yıkıma yol açacak mıdır? 1930'lu yıllardan bu yana üretimin toplumsallaşmasında ve bunun uluslararası alandaki boyutunda yaşanan büyük gelişmeler, bize *bu krizin 1930'lu yıllardan daha ağır geçeceğini* düşündürüyor.⁹

Artık belli olmuştur: “Bu kriz 1930'lu yılların Büyük Depresyon'undan daha da

7 A.g.y., s. 196. Vurgu aslında.

8 A.g.y., s. 185.

9 A.g.y., s. 195. Vurgu aslında.

büyük bir yıkıma” yol açacaktır. Daire kapanmıştır. Dördüncü ve son önerme de test edilmiş ve geçerli olduğu gösterilmiş olmaktadır. Öyleyse, Marx’ın öngörüsü doğrudurdu: Kapitalizm üretici güçlerin toplumsallaşması ile mülk edinmenin ve birikimin özel karakteri arasındaki çelişkinin sonucu olarak gittikçe daha derin krizlerden (depresyonlardan) geçer. Bu krizler, siyasi yapılarda şiddetli ve gelgitli bir dizi sarsıntıya yol açar. Dünya kapitalizminin ne yöne doğru gelişeceği bu sarsıntıların bir sonucu olarak belirlenir: Yeniden kapitalizmin hâkimiyeti mi kurulacaktır yoksa sosyalizm mi üstün çıkacaktır?

Bu söylenene, günümüz krizinin Büyük Depresyon’dan dahi derin hale gelmesi nin ardında Korona virüs krizinin olduğu belirtilerek itiraz edilebilir. Hangi faktörün, Üçüncü Büyük Depresyon’un kendi temelleri üzerinde gelişmesinin mi yoksa Korona virüs pandemisinin mi krizin şiddetine ve derinliğine esas etkiyi yaptığını ölçmek bugün olanaksızdır. Gelecekte, araştırmacılar bu iki faktörün göreceli ağırlığını belki de hesaplayabileceklerdir, ama bugün içinde bulunduğumuz anı tarih olarak yaşarken bunu ölçmek olanaklı değildir.

Ancak, günümüz krizinin böylesine derinleşmesinin ardında yatan ana faktör Korona virüs olsa bile, bu, üzerinde durmakta olduğumuz dördüncü önermenin doğrulanmasını geçersiz hale getirmezdi. Çünkü kapitalizmin Korona *virüsün* bir pandemi haline gelmesinde suç ortağı olduğunu yukarıda ortaya koymuş bulunuyoruz. Evet, kapitalizm virüsün kendisini yaratma konusunda sorumlu olmayabilir. Ama tıbbi araç yokluğundan kişisel korunma donanımı, yoğun bakım ünitesi, solunum cihazı, ilaç ya da aşı konusundaki yetersizliğe kadar, sağlık sisteminde yarattığı sayısız çatlak ile kapitalizm virüsün yüz binlerce, yarın belki de milyonlarca insanın hayatını alan bir kıyamete dönüşmesine yol açmıştır.

Öyleyse, Korona virüs krizi kapitalizmin klasik kriz oluşumu mekanizmalarının bir ögesi olmayabilir ama kendi başına kapitalizmin ürünü olan bir şeydir. Burada bir karşılaştırma yapmak için İspanyol gribine dönmekte yarar var. Bu salgın öylesine yıkıcı etkiler yarattıysa bunun nedeni Cihan Harbi’nin (1914-1918) son demlelerinde ortaya çıkmış olmasıdır. Kendisi 10 ila 20 milyon arasında insanın ölümüne, sayılamayacak miktarda insanın yaralanmasına ve sakat kalmasına yol açmış ve muharebelerin yaşandığı coğrafyaları yangın yerine çevirmiş olan bir savaşın yarattığı yıkım dolayısıyla dünya bir halk sağlığı felaketine hazır hale zaten gelmişti. Aklı başında bir kişi bile bu koşullar göz önüne alınınca İspanyol gribi salgınının yalnızca bir doğal afet olarak görülmesi gerektiğini, savaşla bir ilgisi olmadığını söyleyebilir mi? Aklını peynir ekmekle yememiş herhangi bir insan, emperyalizm aşamasına girmiş olan kapitalizmin Birinci Dünya Savaşı’nın yaşanmasında oynadığı merkezi rolü yadsıyabilir mi? İspanyol gribi üzerinde bu değerlendirmeleri yaptığımıza göre kapitalist toplumsal ilişkilerin bugünkü felaket üzerinde etkisini farklı görmek için hiçbir neden olamaz.

Bir uygarlık krizi

Korona virüs pandemisi bir kez bir felaket halini alınca, kapitalist toplum uygarlık iddiasından vazgeçti ve kendini tam da doğasına uygun biçimde ortaya koydu: köleci ya da feodal toplum kadar acımasız ve hiyerarşik bir toplum olarak. Burjuvazi, bir yandan kendini Korona virüsten korumak için maskesini takar ve huzurlu

malikânelerinde karantinaya çekilirken bir yandan da çirkin yüzünü gizleyen tarihi maskesini fırlatıp attı, milyonlarca proleter sokaklara sürdü, kalabalık kamu taşıma araçlarına tıktırdı, onları “özgürlük, eşitlik ve Bentham”ı geride bırakıp sermayenin despotizminin mekânı olan fabrika ve işyerlerinde efendileri için artı değer üretimine ve kendi aralarında virüsün yeniden üretimine, böylece fabrikayı bir kolektif ölüm kampına dönüştürmeye mahkûm etti. Bugüne kadar sermaye hiçbir zaman kendini, gerçek özünü gizlemeksizin, bu kadar açık biçimde teşhir etmemiştir: Kendi sosyo-ekonomik gücünü arttırma uğruna, emekçileri artı değerden piramitler inşa etmeye gönderen bir Firavun gibidir bugün.

Bu tablo bütün kapitalist ülkelerde aynıdır, zenginiyle yoksuluyla, emperyalistiyle emperyalizm tarafından ezileniyle, müstebitiyle demokratik olanıyla. Eldeki her veri “hayat eve sığar” politikasının, burjuvazinin kendisi, şirket hiyerarşisi içinde sermayenin ajanı konumunda olanlar, modern ve varlıklı küçük burjuvazi, bu küçük burjuvazinin bir kolu olan serbest meslekler ve bu sınıfların aydınları için savunulduğunu gösteriyor. Devletin baskı aygıtlarının personeli için bile geçerli değildir bu politika. Proleterlere gelince, her türden ve her sektörden işçi, ya işe gidip yüksek bir enfeksiyon riskini sineye çekme ya da işten çıkarılmayı ve açlığı göze alma seçenekleriyle yüz yüze bırakılmıştır. Vurgulamak gerekir ki, yalnızca ilaç ve tıbbi malzeme, hastaneler, gıda, tarım, ulaşım, taşımacılık ve kargo hizmetleri, yani bugün yaygın biçimde “asli” olarak nitelenen sektörlerde çalışan işçiler değil, otomobil fabrikalarında ya da moda tekstil ürünlerinde ya da dünya pazarı için üretilen ürünlerde çalışan her türden işçi de işe gitme ve işsiz kalma seçenekleri karşısında sıkışmış kalmıştır. Çünkü sermaye hareket halindeki değerdir; durur durmaz sermaye olmaktan çıkarılır. Yani burjuvazi artı değer açlığı çekeceğine, bırakınız proleterler ölsün! Milyonlarca işçi her gün sokaklara sürülür ve işyerlerine gönderilirken bütün devletlerin güya halkın tamamına evde kalma nutukları çekmesi nasıl bir ikiyüzlülük örneğidir?

İşte bizim uygarlık krizi dediğimiz budur. İnsan emeğinin yanı sıra maddi servet yaratımının diğer kaynağı olan doğada da belki de geri dönülmez biçimde ölümcül bir kriz yarattıktan sonra, sermaye şimdi de emek gücünü kıyımla, hatta yok olma ile tehdit ediyor. Sermayenin bakış açısından bu, artı değer kaynağının ta kendisi olan emek gücünün yok edilmesidir, yani sermayenin kendi açısından bile zararlı bir gelişmedir. Elbette dünya çapında yedek sanayi ordusu o kadar geniştir ki, bu şimdilik sermayenin kendi açısından ölümcül bir tehdit oluşturmaz. Ama her durumda sürecin içkin mantığı, kendi varlığının önkoşulu olan şeyin sermayenin ayakları altından çekilip alınması anlamına gelir.

Durum proleterin açısından daha da vahim görünür. Kapitalist toplum artık işçiyi yalnızca sömürmekle, hatta zaman zaman varlığını tehdit etmekle yetinmemektedir. Şimdi proleter ölümüne yollamaktadır. Bu, artık milyonlarca insanı gözünü kırpmadan ölüme yollayan bir uygarlıktır. Proleterin yalnızca hayatta kalabilmek için dahi kapitalizme karşı isyan etmesi gerekiyor!

İşte size kapitalist uygarlığın krizi. Bu koşullar altında, milyonlarca insanın neden devrimi seçeceğini anlamak çok da zor olmasa gerek.

Sınıf mücadelesi nereye?

İçinden geçmekte olduğumuz emsali olmayan krizin çeşitli boyutlarının analizi, bize bu krizi sentez halinde, bir bütün olarak kolayca tanımlama ve böylece bütünsel anlamını kavrama olanağı veriyor. İçinden geçmekte olduğumuz kriz, aslında, kapitalist toplumun tarihi boyunca yaşadığı en ağır varoluş krizidir. Her üç boyut da bu toplumun, artık, kendi gelişmesi içinde ortaya çıkardığı içerik için uygun bir biçim olmadığını gösteriyor. Kapitalizmin toplumsal ilişkileri, kendisinin yaratmış olduğu, bugün merkezi planlamayı çaresizce çağırmakta olan üretici güçler ile çelişkiye girmiştir. Her bir ülkede burjuvazinin ulusal bir fraksiyonunun çıkarlarına zincirlenmiş olan ulus devletler sistemi, bütünleşme ile rekabetin çelişkisi altında çatırdayıyor. Her şeyin ötesinde, kapitalizmin sınıf doğası, işleyişi açısından proleter kitlelere bağımlı olan bir toplumun varoluşunun temelini (yani sağlık sistemini) yerle bir etmiştir; aynı zamanda on yıllardır kemirdiği bu sistem teklemeye başlayınca proleterleri ölüme yollamaktan kaçınmamaktadır.

Eğer durum buysa, yani eğer can çekişmekte olan bir kapitalist toplum ile karşı karşıya isek, o takdirde kapitalizmin denemeye hazır olabileceği her türden “çözüm” konusunda hazırlıklı olmalıyız. Bu çözümlerin her biri birer kıyamet alametidir. Örneğin küreselciliğin ve neoliberalizmin bu çöküş anında hızla büyüme umudu içinde olan, her yerde “ulusun savunulması” hattına dönüş ortamını kendine en uygun atmosfer olarak gören, aslında faşizmin kemâle ulaşmamış bir biçiminden başka bir şey olmayan ama “popülizm” adıyla anılan hareket böyle bir “çözüm”dür. Bu hareketi geçmişte *Devrimci Marksizm*’in sayfalarında “ön-faşizm” başlığı altında incelemiştik.¹⁰ En azından burjuvazinin bazı kesimleri için bir başka kaçış yolu dünya savaşı olabilir. Bu yol hiç kuşku yok ki, savaşıacak bütün taraflarda bulunan kitle imha silahları göz önüne alınınca sadece insanlığın tamamının değil, bütün canlı türlerin yok olması tehdidini barındıracaktır.

Bu tür gelişme olasılıkları üzerinde durmalıyız ki, bunlar, somut tehditler haline geldikçe daha da berrak olarak analiz edebilelim ve tarihin bu yeni evresinin eşiğinde insanlığı ve bütün canlı türlerini, artık yıkıcı bir güç haline gelmiş olan sermayenin hışmından koruyabilelim. Meselelere doğru yöntemle bakan herkes, panzehir konusunda berrak olacaktır. Dünya devrimin üçüncü dalgası 2011 Arap devrimleriyle başlamış, Mısır devriminin 2013’te uğradığı yenilgiden sonra bir güneş tutulmasına uğramış, ama sonra 2018-2019 yıllarında dünyanın değişik yerlerinde ortaya çıkan bir dizi kıyam, isyan ve devrimle yeniden canlanmıştır. Korona virüs krizi ise dünyanın her yerinde işçi sınıfında genel olarak bir huzursuzluk yaratmış bulunuyor. Artık kapitalizme karşı mücadelenin bayrağı gittikçe daha çok proletaryanın eline geçecektir. Bu, toplumsal mücadeleler için yeni bir şafağın vadini taşıyor. Proletarya bir kez daha burjuvaziyi devirerek toplumun geleceğinin esas mimarı olduğunu ortaya koyacaktır.

10 “Barbarlığın Dönüşü: 21. Yüzyılda Faşizm (2): Ön-faşizmin Yükselişi”, *Devrimci Marksizm*, sayı 38, İlkbahar 2019.

Erdoğan ve AKP olgununun Marksist yorumu Farsça'da!

Erol Balkan, Neşecan Balkan ve Ahmet Öncü tarafından derlenen ve Devrimci Marksizm'in yazarlarından Burak Gürel, Sungur Savran, Özgür Öztürk ve Kurtar Tanyılmaz'ın da yazılarını içeren *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP* (Yordam) başlıklı kitap Farsça'ya Aidin Akhavan tarafından çevrilerek İran'da Agah Yayıncılık adında büyük bir yayınevi tarafından basılmış bulunuyor.

“Farsça Basıma Önsöz”den

“AKP'nin ve önderi Recep Tayyip Erdoğan'ın iktidar öyküsü, uluslararası alanda burjuva düşüncesi ve Türkiye'de bir tür sol düşünce açısından devasa ölçekte bir aldanma ve yanlış değerlendirme tarihidir. (...) AKP'nin aldatmacalarını ciddiye alma saflığını gösteren sadece Batı âlemi olmadı. (...) Ortadoğu'nun, otoriter rejimler altında yaşamakta olan siyaseten ılımlı bütün unsurları için Erdoğan Batı'yla ittifak ile İslami geleneğe sadakat arasında tam da uygun dozu tutturmuş bir önderdi. (...) Bu, hakim sınıflar ve aydınlar arasında geçerliydi. (...) Arap önderlerinin ABD'nin Ortadoğu politikası karşısındaki kölece tutumundan ve İsrail karşısındaki toptan teslimiyetinden yaka silker hale gelmiş kitleler ise Erdoğan gibi bir lidere gıpta ile bakıyorlardı. (...) Orijinal İngilizce basımın başlığı olan *Neoliberal Çağda Türkiye'de İslamcı Sermayenin Yükselişi* ifadesinin açıkça ortaya koyduğu gibi, bu kitapta bir araya gelen makalelere sinen esas görüş, AKP'nin, 21. yüzyılın başının neoliberal ortamında Türkiye'de hâkim sınıfların içinden bir İslamcı fraksiyonun siyasi bir enstrümanı olduğu yönündedir. Tarihi misyonunun Türkiye'de demokrasiyi kurmakla zerre kadar ilişkisi yoktur.”

Covid-19: İki savaş, tek zafer

Levent Dölek

Türkiye’de ilk resmi Koronavirüs (Covid-19) vakasının ilan edildiğı 11 Mart’tan sonra günler içerisinde toplum hayatı köklü biçimde değışmeye başladı. Bir ay içerisinde vaka sayısı 50 bine yaklaştı ve artık salgın toplumsal hayatın en belirleyici unsuru haline geldi. Koronavirüsün sınıf ayrımı gözetmediğı çok söylendi. Haberlerde Covid-19 testleri pozitif çıkan ünlüler, sanatçılar, sporcular ve siyaset adamları duyuldukça, kendini malikanelerine kapatan zengin sınıfların haline bakıldıkça bu yorumlara daha çok hak verilir oldu. Ancak bu bir yanılsamaydı; ilk anından itibaren salgın sınıf çelişkilerinin üstünü örten değıl bu çelişkileri derinleştiren bir rol oynadı.

Salgının sınıfsal karakteri iki boyutta ele alınabilir. Bunlardan ilki salgının sonuçlarından emekçi ve yoksul sınıfların daha yoğun ve yıkıcı şekilde etkilenmesidir. İkinci boyut ise tüm toplumun salgına karşı mücadelesinde ortaya çıkmaktadır. İşçi sınıfının savaştığı burjuvazinin yönettiğı bu mücadele, sermayenin işleyiş yasaları bilimin gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına üstün geldiğı için baştan sakatlanmış durumdadır.

En yaygın semptom: İşsizlik

“Evde kal” ve “hayat eve sığar” sloganlarıyla halk evlerinde kalmaya çağrıldı. Ancak bu çağrıya uymak herkes için kolay olmadı. Hizmet sektörü ciddi bir daralma yaşarken evde kalmak binlerce işçi için işsiz kalmanın bir sonucu olarak yaşandı. İşyerini kapatmak zorunda kalan esnaf evde sadece ailesi ile değıl borçlarıyla da baş başa kaldı. Kısa çalışma ile evine gönderilenler gelirlerinin yüzde 40’ından

oldular. Ücretli izin alabilenler ise (sadece bazı sendikalı işyerlerinde uygulandı) bir ay sonrasını göremez durumdalar. Evde çalışmaya müsait işlerde çalışanlar gelirlerini henüz kaybetmiş değiller ama birçoğu çalıştıkları şirketlerin bir ay sonraki planlamaları içinde nerede olacaklarını bilemiyor. Evde çalışmak salgının ilk günlerinde bir ayrıcalık gibi görünse de, beyaz yakalı personelin kapitalistler için hem ilk vazgeçilecek olan hem de işten atmakla en çok maliyet avantajı sağlayan personel kesimini oluşturduğunu 2001 ve 2008-2009 krizlerinden biliyoruz.

Türkiye Koronavirüs salgınına hâlihazırda bir ekonomik kriz içindeyken yakalandı. Burjuvazinin çatı örgütü TOBB, 6 Nisan’da yayınladığı bir raporda 2020 yılı Ocak ayı itibarıyla mevsimsel etkiden arındırılmış işsizliğin yüzde 15’e dayandığını açıkladı. Bu rakama salgın dolayısıyla yaşanan işten çıkartma dalgası eklenmiş değil. Yaklaşık 145 bin işyerinin geçici ya da kalıcı biçimde faaliyetlerini durdurduğu bir ortamda yedek sanayi ordusuna milyonlarca işsiz ekleneceğini tahmin etmek güç değil. İşsizliğin arttığı koşullarda işini koruyanlar için de hayat hiç kolay değil. Çünkü ne kadar önlem alınırsa alınsın salgın koşullarında çalışmak demek hem virüse yakalanma hem de bu virüsü aileye taşıma riski demek. Bu yüzden hâlihazırda çalışan işyerlerindeki işçiler, evde kalabilmek için ücretli izin talebini yükseltiyor. Daha çok sendikalı olan bu işyerlerinde Koronavirüse yakalanan işçiler olduğunda ise fiili grevler gündeme gelmekte.

Savaş hakkı önderlik hain!

Salgına karşı burjuvazinin yönettiği ve işçi sınıfının cephede savaştığı bir mücadele sürüyor. Savaş hakkı ama önderlik hain! Halkların mücadele tarihinde yabancı olduğumuz bir durum değil. Burjuvazinin salgına karşı hiç mücadele etmediğini söyleyemeyiz. Ama asla insanlık için değil yine kendi sınıf çıkarlarını öne koyarak... İngiltere’deki Boris Johnson gibi sağcı kafaların “sürü bağışıklığı” önerisi burjuvazinin insanlığa karşı virüsle bile ittifak içinde olabileceğini gösterdi. Hem nispeten maliyetsiz olan hem de yaşlı kuşağın nüfusunu azaltarak sosyal güvenlik sistemini rahatlatacak bu barbarca öneriyi ciddi ciddi bir seçenek olarak ülkenin önüne koydular. Olası senaryolarda yaşanacak kıyımın boyutunu fark edip, siyasi maliyeti üstlenemeyeceklerini gördüklerinde çark ettiler. Bu yazı yazılırken kendini İngiltere’nin “çobanı” zanneden Boris Johnson Koronavirüs yüzünden yoğun bakımda bulunuyor. “Burjuvazinin ipliyle kuyuya inmemek” için ibretlik bir işaret!

Koronavirüse karşı henüz bir aşı ya da hastalığı tam olarak tedavi eden bir ilaç bulunmuş değil. Aşının bulunmasının bir buçuk yıl alacağı söyleniyor ve bu süreyi belirleyen bilimsel kısıtlar var. Şu anki durumda salgının yayılma hızını düşürmek için sosyal temasın kesilmesi, tedavi için gerekli ilaç ve tıbbi malzemenin üretiminin sağlanması, sağlık çalışanlarının korunması için gerekli donanımın sağlanması, halkın hayati önemdeki ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmet üretiminin planlanması ve gerçekleştirilmesi halinde salgının vaka sayısını, can kaybını ve sosyal tahribatı asgaride tutacak şekilde kontrol altına alınması mümkün. Salgına karşı mücadelede gerekli önlemlerin alınmasını ve planlamanın yapılmasını engelleyen ise bizzat kapitalist üretim tarzının kendisi!

Türkiye kapitalizminin salgınla imtihanı

Piyasa ile planlama, kâr ile ihtiyaç, özel mülkiyetin varlığı ile kamu mülkiyetinin gerekliliğı çıplak bir uzlaşmaz karşıtlık içinde insanlığın gündemine girmiş durumda. Tabii ki Türkiye’de de bunu görüyoruz. Siyasi iktidarın ilk hamlesi sermayenin zararlarını karşılamak için 100 milyar liralık bir teşvik ve destek paketi açıklamak oldu. İşçi sınıfının işini ve gelirini kaybetmesine karşı alınan tek önlem olan “kısa çalışma ödeneğı” bile patronların kârlarını gözetten bir uygulama. Bu uygulama ile faaliyetini durduran ya da üretimini azaltan firma, işçilerini işten çıkartmıyor ama ücret yükünden kurtuluyor. İşçilerin brüt ücretlerinin yüzde 60’ı yine işçilerin ücretlerinden yapılan kesintilerle oluşturulan “işsizlik sigortası fonu”ndan karşılanıyor. Bu ödenek, daha sonra işçinin işsiz kalması halinde alacağı işsizlik ödeneğinden mahsup ediliyor. Yasa, Cumhurbaşkanına kısa çalışma ödeneğinin işsizlik sigortasından mahsup edilmemesine karar verme yetkisi veriyor ama tahmin edilebileceğı gibi bu yetki kullanılmıyor.

Ancak iktidar bunu bile işçi sınıfına fazla gördü. Türkiye iş hukukunda yeri olmayan zorunlu ücretsiz izin uygulamasını yasal hale getirdi. Bunu “işten çıkartma yasaklanıyor” diyerek pazarladılar. Oysa yapılan formel olarak işçi çıkartma yerine işsizlik fonundan en düşük oranda işsizlik ödeneğı bağlayarak işçilerin ücretsiz izne çıkartılmasını getirmekten ibaret. Bu uygulama ile patronlar işçi çıkartmada ödemek zorunda oldukları kıdem ve ihbar tazminatlarından da kurtulmuş oluyor. Yani “işten çıkartmanın yasaklanması” etiketiyle sunulmasına rağmen bu uygulama da tamamen sermayenin çıkarlarını gözetiyor.

Topluma yapılan “evde kal” çağrılarının “dev istisnası” işçi sınıfı. Salgının ilk dönemlerinde servislerle, toplu taşıma araçlarıyla işyerlerine gitmek zorunda kaldılar. İlerleyen zamanlarda ise servisleri, yemekhaneleri ve çalışma alanları sosyal mesafeye uygun olarak düzenlenen bir azınlık dışında yine büyük çoğunluk risk altında çalışmaya devam etti. En son 65 yaş üstüne ve 20 yaş altına sokağı çıkma yasağı getirildi. Hemen ertesi gün 18-20 yaş arasındaki işçiler bu yasaktan muaf tutuldu. Bu yaş grubunun önemli bir kısmı ailesi ile ve risk grubundaki nine ve dedeleriyle birlikte yaşıyorlar. Böylece sermayenin kârı öyle gerektirdiğı için, virüs, evde kalanlara erişim kanallarına sahip olmaya devam ediyor. Sosyal izolasyon politikası çözümsüz bir havuz problemi gibi. Haliyle salgının ilerleme hızı bir türlü kontrol altına alınamadı ve Türkiye epey bir süre dünyada salgının en hızlı yayıldığı ülke olmaya devam etti.

Salgının yayılması hastanelerdeki yükün artması demek. Bu alanda da sağlık emekçilerinin, hastaların ve potansiyel hastaların önünde koskoca bir kapitalizm barikatı yükseliyor. Sağlık emekçilerinin ihtiyacı olan nitelikli kişisel koruyucu ekipmanlarda ciddi eksiklik yaşandı. Bu durum sağlık emekçileri arasında hastalığa yakalananların sayısını hızla arttırdı (Sağlık emekçilerine yaygın ve düzenli test yapılmadığı için kesin sayıyı söylemek güç). Tekstil ülkesi olmakla övünen Türkiye, meslek liselerinde maske üretmeye başladı. Solunum cihazları ve yoğun bakım ekipmanları üretimi ise özel sektörün insafına terk edilmiş durumda. Türkiye’yi Anonim Şirket gibi yönetme iddiasında olan Erdoğan, kabinesini özel sektör temsilcilerinden oluşturmuştu. Sağlık bakanı Fahrettin Koca da onlardan biri ve büyük bir Özel Hastane zincirinin sahibi. Özel hastaneler pandemi hastanesi

ilan edilmesine rağmen olanaklarını salgın için seferber etmedi. Tam tersine devlet hastanelerinin tamamen salgına odaklanmasını, burada tedavi göremeyen hastaları kendine çekerek daha fazla kâr etmenin bir vesilesi olarak değerlendirdi. Türkiye’deki yoğun bakım yatak kapasitesinin yarısından fazlasına sahip olan özel hastaneler salgına karşı atıl kapasiteyle çalışırken buna yönelik hiçbir önlem almayan Erdoğan, İstanbul’da iki havaalanını hastaneye dönüştürmeyi tercih etti.

Türkiye’nin salgınla imtihanı ilk ayında açıkça gösterdi ki piyasanın planlamaya, kârın ihtiyaca baskın geldiği mevcut özel mülkiyet rejimi, toplumun salgına karşı mücadele kapasitesini de açıkça dumura uğratmaktadır.

Koronavirüse karşı sınıf siyaseti

Bu noktada toplumun salgına ve kapitalizme karşı iki savaşı tamamen iç içe geçmekte ve tümüyle siyasi bir karakter kazanmaktadır. Salgına karşı ön cephede sağlık alanında, cephe gerisinde ise üretim ve dağıtım alanında fiilen savaşılan ve bedel ödeyen işçi sınıfı bu savaşın yönetimini de ele almak zorundadır. Bu apaçık gerçek bizi doğrudan siyasal iktidar sorununa getirmektedir. Ancak ve ancak sahada savaşılan işçi sınıfının devlet olarak örgütlenmesi halinde, yani işçi iktidarının toplumu özel mülkiyet ve piyasa prangasından kurtararak, devlet mülkiyeti ve planlama ile üretici güçlerin tüm kapasitesini toplum yararına kullanması sayesinde salgına karşı mücadele büyük bir sosyal tahribat yaşanmadan kazanılabilir.

Bu gerçeği en çarpıcı şekilde işsizlik olgusunda görebiliriz. Bugün salgın dolaşısıyla işsizliğin artması neredeyse doğal bir sonuç olarak görülmektedir. Halbuki toplumun yaşadığı kriz anları işsizliği değil bilakis tüm emek gücünün seferberliğini gerektirir. Emek piyasasının prangasından kurtulduğunuzda, emek gücü bir meta olmaktan çıktığında, sosyal izolasyon zorunluluğu işsizliğe yol açmaz tam tersine aşırı emek gücü talebine neden olur. Çünkü sosyal mesafe, üretimi daha az işçiyle ama aynı zamanda daha az saatler çalışarak yapmanızı gerektirir. Vardiya sayısının artması işçi çıkartmayı gereksiz hale getirir. Üretim seviyesini korumak üzere yapılacak yeni yatırımlar ve salgın dolayısıyla bazı ürünlerin çok daha fazla üretilmesi zorunluğu, tüketim alışkanlıklarının değişmek zorunda olması, evlere dağıtımın artması ise emek gücü talebini arttıracaktır. Evet bu, sosyalist alternatiftir.

Ancak sosyalist alternatifin çözüm olduğunu varetmek tek başına yeterli görülemez. Kitlelerin bu gerçeğin bilincine varması gerekmektedir. Bu kitlesel bilinçlenmenin makaleler okuyarak, kitaplar devirerek ve eğitim çalışmalarını takip ederek değil ancak ve ancak eylemle olabileceğini biliyoruz. İşçi ve emekçi kitlelerin günlük mücadelelerinden yola çıkarak öyle talepler formüle edilmelidir ki bu mücadeleler kapitalist sistemin ve burjuva iktidarının sorgulanmasına neden olsun ve aşılmasına yönelsin. Salgının yarattığı olağanüstü koşullar sınıf çatışmasını aşkıya almayı değil sonuna kadar götürmeyi gerektirmektedir. Çünkü salgına karşı mücadelenin, geniş kitleler fiziksel ve ekonomik kıyım uğramadan kazanılmasının tek yolu budur. Kim burjuvazi ve proletaryayı uzlaştırma formülleri arıyorsa, burjuvaziyi ve siyasi iktidarı işçilere, emekçilere, yoksullara karşı merhametli olmaya çağırıyorsa, gerici bir ütopyanın peşinden gidiyor demektir.

Küçük burjuva sol ile proletarya sosyalizminin farkı

Nitekim salgının başlamasıyla siyasal yaklaşımda küçük burjuva sol muhalefet ile proletarya sosyalizminin sınıf siyaseti birbirinden keskin şekilde ayrılmıştır. Küçük burjuva solu salgının sosyal boyutunu bir bölüşüm sorunu olarak ele almakta, çözüm önerisi ise dayanışma sınırında kalmaktadır. Dayanışmanın etkin şekilde örgütlenmesi, haliyle ölçek sorununu gündeme getirmekte, bu noktada küçük burjuva solunun nicel zayıflığı mantıki sonucuna vararak, ister istemez bu güçleri CHP'li belediyelerin etkin rol almasını savunmaya yöneltmektedir. Bu çizginin siyasal iktidarla hesaplaşma noktası, AKP iktidarının sosyal yardımları merkezileştirip, tek elde toplamaya yönelmesinin eleştirisinde tıkanıp kalmaktadır. Küçük burjuva sol, evde kal çağrısına en hızlı şekilde adapte olmuş görünmektedir. Yayınlar dijitalle sınırlanmış, sosyal medyada bir siyasal alan kapma hevesi, bu sol hareketlerin faaliyetinin tamamını kapsar hale gelmiştir. İşçi sınıfından kopuk küçük burjuva sol siyaset, eskiden dostlar alışverişte görsün kabilinden yapılan sokak eylemlerini ve basın açıklamalarını zoom gibi programlar vasıtasıyla internet ortamına taşımakta da hiç zorluk çekmemiştir. Ancak bu siyaset, salgın koşullarında evde kalamayan işçi sınıfının hastanelerde, fabrikalarda, depolarda verdiği mücadeleden giderek daha da kopmuştur.

Proletarya sosyalizmi ve sınıf siyaseti için ise siyasi faaliyeti eve adapte etmek belirleyici bir sorun değildir. Proletarya dışarıdadır. Olası bir genel sokağa çıkma yasağında dahi proletarya büyük bir kısmıyla dışarıda ve üretimde olmaya devam edecektir. Böyle bir durumda dolaysız biçimde devlet eliyle (ağırlıklı olarak da kolluk güçleriyle) sürdürülecek burjuva siyaseti ile proletarya siyaseti çok daha açık şekilde karşı karşıya gelecektir.

Sınıf siyasetinin gereği bu siyasal savaşıma hazırlanmak için öncelikle sınıfın ekonomik mücadelesinde mevzilenmektir. İşçi sınıfı hem geçinmek hem de salgından korunmak için mücadele etmek zorunda. Ve bu mücadele kıyasıya verilmektedir. Patronları ikna yöntemi boşunadır, patronları insafa getirmenin safça bir iyimserlik olduğu hızla anlaşılmaktadır. Ücretli izin talebi salgından korunma isteğinin doğal bir sonucudur. Bir fabrikada Koronavirüse yakalanan bir işçi olduğunda işin durdurulması doğal ve haklı bir beklentidir. Ancak gelişmeler patronların ne pahasına olursa olsun, göstermelik önlemlerle göz boyayıp üretime devam etme eğiliminde olduğunu göstermiştir. İşçinin buna cevabı fiili grevdir! Bunu yapamayan işçiler salgına yakalanma sırasını bekleyerek çalışmaya devam edecektir.

Belirli bir işyerinde salgının yarattığı koşullar dolayısıyla üretim azaldıysa, elbette ki işçilerin üretimden gelen gücü azalmaktadır. Bu noktada işçilerin geçim talebi öne çıkmaktadır. Devlet "kısa çalışma ödeneği" uygulaması ile patronların yardımına koşmaktadır. İşçi ücretlerinin yüzde 60'ını yine işçilerin ücretlerinden yapılan kesintilerle oluşan işsizlik sigortası fonundan ödemektedir. Patronlar hem ücret yükünden kurtulmakta hem de salgın sonrasında normal üretim yapısına daha kolay adapte olacak bir tarzda süreci yönetme imkanına kavuşmaktadır. İşçilerin bu duruma cevabı, ücretin kalan yüzde 40'lık kısmını patrona ödetmek için yine mücadele etmektir.

Fiili grevden işçi denetimine

Salgın dolayısıyla üretimin daraldığı koşullarda işçilerin üretimden gelen gücünün her işyerinin somut durumuna göre farklılaştığı açıktır. Dolayısıyla işçiler ister istemez sadece bir savunma mekanizması olarak üretimi durdurmaktan öteye geçmek zorundadır. Üretimi durdurarak salgından korunmanın ve kamu fonlarından yardımlarla geçimini sürdürmeyi talep etmenin sınırı olduğunu görmek zor değildir. Bu durum işçi mücadelesini fiili grevden işçi denetimine doğru taşıyacak bir dinamik oluşturmaktadır. Bugün canını korumak için fiili greve giden işçilere patronlar ücretlerini ödemeyerek cevap verecektir ve vermektedir. İşçiler mücadeleyi hem sağlıklarını koruyup hem de geçimlerini sağlayabilecekleri bir düzeye taşımak zorundadır. Eğer işçiler geçimleri için sağlıklarını riske edecekse (üretim, her türlü önlem alınsa dahi evde kalmaktan daha riskli olacaktır) o zaman salt patronun kârı için üretmeyi reddetmeli, fabrikaların salgına karşı mücadelede elzem olan sağlık malzemesi, solunum cihazı, koruyucu ekipman vb. üretmesini şart koşmalıdır. Bu, üretimde işçi denetiminin salgın koşullarındaki özgün biçimidir. Patronların ikna olacağı da insafa geleceği de yoktur. Bu mücadelenin mantığı sonucu kamulaştırmadır.

Mücadelenin bu boyuta ulaşması mutlaka fabrikalar arasında bir planlama ve işbölümünü, fabrikaların dönüştürülmesi için mühendis odalarının, ihtiyaçların belirlenmesi için üniversitelerin, tabip odalarının ve sağlık emekçisi sendikalarının, hastanelerde kurulacak komitelerin koordinasyonunu gerektirecektir. Üretimde işçi denetimi için mücadele, hangi sınıfın yönetmesi gerektiğini ve yönetebileceğini toplumun gündemine getirecektir.

Hastane ve fabrika komitelerinden işçi iktidarına

Türkiye’de Devrimci İşçi Partisi’nin salgın sürecinde benimsediği sınıf siyasetinin eksenini bu anlayış oluşturmaktadır. Sınıf siyasetinin ön cephesi hastanelerdir. Hastane komiteleri kısa sürede bir kaosun içine düşeceği görülen sağlık sisteminde işçi sınıfı denetiminin tek çözüm yolu olduğunu gösterecektir. Salgınla mücadelenin askerleri bu mücadelenin komutanları olduğunda, özel hastaneleri ısrarla salgınla mücadeleye katmayan patronların keyfi beklenmeyecek ve bu hastanelerin her biri halk sağlığı için seferber edilmek üzere teker teker fethedilecektir. Sınıf siyasetinin merkezleri fabrikalardır. Krizin kalbi üretimdir. Çözüm de oradadır. Devrimci işçiler hem iş bırakmaları örgütlemeli, bu mücadelede ön safta yer almalı, hem de fabrikaların sağlık malzemesi üretmesi için işçileri seferber etmeli ve patronlara baskı yapmalıdır. Bölüşüm ve dağıtım sorunu da “toplumsal dayanışma” ile değil işçi denetimiyle çözülebilir. Salgının ilk günlerinde görülen ve kısa süren stoklama çılgınlığı, krizin derinleşmesi halinde yeniden ve çok daha kaotik biçimlerde toplumun gündemine gelebilir. Böyle bir durumda ne belediyeler ne siyasi partiler ne de dayanışma ağları bir çözüm üretebilir. Krizin merkezinde büyük ve tekelleşmiş perakende şirketlerinin depoları olacaktır. Bu depolarda bugünden sağlıklarını korumak ve geçimlerini sağlamak için örgütlenmek zorunda kalan işçilerin kuracağı komiteler yarın bölüşüm ve dağıtımın planlamasının nüvelerini oluşturacaktır.

Gençliğin en ileri unsurları evde kalmayı ve sosyal medya ile sınırlanma-

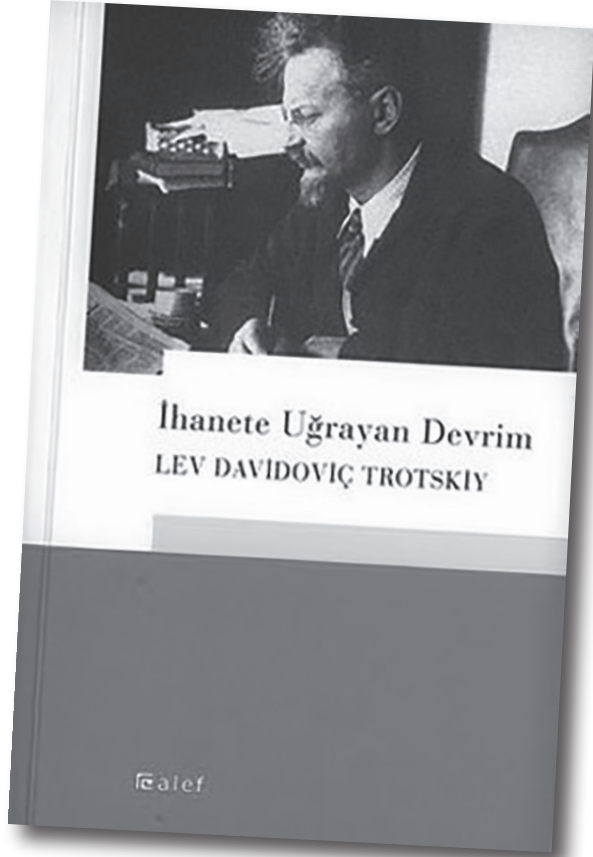
yı reddederek seferber olmaktadır. Üniversiteler onları uzaktan eğitim için eve gönderdiğinde onlar biz halk sağlığı için üretmeye hazırız diyerek sahaya gitmektedir. Makine, elektrik, endüstri, tekstil mühendisleri, meslek odalarını harekete geçirerek fabrikaların elzem sağlık malzemesi üretimi için dönüştürölmesi için projeler üretmektedir. 5 bin biyolog daha fazla test için gönüllü olduğunu açıklamaktadır. Bu girişimlerin hiçbirisi tek başına bir anlam ifade etmeyebilir. Ancak merkezinde sınıf mücadelesinin olduğu eş merkezli daireler biçiminde büyüyen bu seferberlik, yaşamak ve geçinmek için kendi kaderini eline alan işçi sınıfının tüm topluma önderlik etmesinin bir örneği olacaktır.

İşçi sınıfı salgına karşı savaşta var gücüyle savaşıyor, bedel ödüyor ve tüm toplumu ayakta tutuyor ama kazanmak için ulusu kendi önderliği altında ve kötü niyetiyle birlikte kapasitesizliğini kanıtlamış burjuvaziye karşı birleştirmek zorunda. Bunu başardığımız zaman salgına ve kapitalizme karşı çiftte savaşımızın tek bir zaferi olacak!

Kitap Tanıtımı

İhanete Uğrayan Devrim

*İhanete
Uğrayan Devrim*
Lev Davidoviç
Trotskiy,
Alef Yayınevi

1917 Ekim Devrimi gerek yapılışı gerek ortaya çıkarmış olduğu düzenin yıkılışıyla XX. yüzyılın en önemli olayıdır. Elinizdeki kitabın yazarı Lev Davidoviç Trotskiy ise bu devrimin V. İ. Lenin'den sonra ikinci büyük önderidir. Ekim Devrimi'ni anlamadan XX. yüzyılı anlamak nasıl mümkün değilse, Trotskiy'i, özellikle onun kitap boyutundaki son yapıtı olması dolayısıyla bir "siyasi vasiyet" nitelemesini hak eden İhanete Uğrayan Devrim'i okumadan, Ekim Devrimi'ni, hele onun kapitalizm ile sosyalizm arasında "iki arada bir derede" kalışını, nihayet iktidara getirmiş olduğu sınıfın ayrıcalıklı bir kastının öncülüğünde kapitalizme geri döndürülüşünü anlamak da mümkün değildir.

“15-16 Haziran’ı sürekli gündemde tutmak gerekiyor”

Faruk Pekin’le söyleşi

15-16 Haziran işçi ayaklanmasının 50. yılında, yaşananların ilk elden tanıklarından biri de Faruk Pekin’dir. Faruk Pekin’le 15-16 Haziran’ı öncesi ve sonrasıyla, bugün sınıf mücadelesi açısından taşıdığı önem ve geleceğe dönük çıkartılabilecek dersler bakımından değerlendirmek üzere bir söyleşi yaptık. Faruk Pekin’le söyleşiyi *Devrimci Marksizm* yayın kurulu adına Mustafa Kemal Coşkun ve Kurtar Tanyılmaz gerçekleştirdi.

1969 yılında Robert Kolej Yüksek Okulu’nu bitiren Faruk Pekin, 1967’de okulunun öğrenci cemiyetinde genel sekreter, 1968-69’da Robert Kolej Öğrenci Birliği Başkanıydı. Uzun yıllar gazeteci ve sendikacı olarak çalıştı. 1969-71 yılları arasında DİSK- Maden-İş sendikasında eğitimci olarak çalıştı. DİSK bünyesinde yaşamının övünç noktası saydığı sayısız çalışmaya (eğitim broşürleri, kitaplar, basın duyuruları, bildiriler vd.) imza attı. *Ant* dergisinde teorik yazılar yazdı. 12 Mart döneminde “Entelektüeller Davası” (“Gizli TKP”) diye bilinen davada, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında DİSK davasında yargılandı. Toplam 5 yıl hapis yattı. DİSK başkanlığı başkanışmanı, DİSK eğitimcisi ve DİSK koordinatörü olarak görev yaptı. 12 Eylül ertesinde DİSK davasında, DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk’ün savunmasına önemli katkılarda bulundu.

Devrimci Marksizm: Ben o zaman izin verirseniz birinci sorudan başlayayım. Tekrar çok teşekkürler dergimiz adına söyleşiyi kabul ettiğiniz için. Şimdi malum 15-16 Haziran’ın 50. yılındayız. Siz o zaman tabii çok genç bir

yaşta Maden-İş'te işçilere seminerler veriyordunuz. Daha sonra Maden-İş ve DİSK bünyesinde uzman ve danışman olarak önemli görevlerde bulundunuz. Tarihi denebilecek anlarda, bu sınıf mücadelesini gözlemlemek, değerlendirebilmek için çok kritik bir konumdaydınız. Size şöyle bir genel bir soru ile başlayabilir miyiz acaba? 15-16 Haziran'ın, son yarım yüzyılın Türkiye'sinin, sınıf mücadeleleri içerisindeki yerini nasıl değerlendirirsiniz? 50. yılında 15-16 Haziran'ı değerlendirecek olursak, siz ne dersiniz acaba bu konuda?

Faruk Pekin: Böyle geniş çerçevede sorarsanız bunun en önemli yanı ilk defa kitlesel, yığinsal bir hareket olması. Yığinsal ve kitlesel hareket derken, işçilerin içinde olduğu bir olaydan bahsediyorum. Bir köylü hareketi değil. Bir başka toplumsal sınıf hareketi de değil. Doğrudan doğruya işçi sınıfının yığinsal, kitlesel hareketi. Bundan bir önceki olay var; Saraçhane mitingi, 1961 yılı sonunda. Onun yüz bin kişi olduğu söylenir. Bence rakam o boyutta değildir. Ama sonuçta o bir mitingdir. Yine belli başlı talepleri vardır. Yine bir sınıf hareketidir. Diğeri ise yığinsal, kitlesel bir eylem olmakla birlikte hem İstanbul'u hem de Kocaeli'ni yani çok büyük bir coğrafyayı kapsayan son tahlilde siyasi bir olaydır.

DM: Ben bir şey sorabilir miyim Faruk Bey? Şimdi bahsettiğiniz gibi sahiden çok yığinsal bir olay. Hatırladığım kadarıyla iki yüz kadar fabrikadan yüz elli bin kadar filan işçinin kapsandığı tahmin edilen şey bu. Bu bir kere örgütlülüğün göstergesi sahiden. Örgütlü bir hareket olduğu ve DİSK'in önceden böyle bir eyleme hazırlandığı belli. Fakat, şöyle de bir şey... acaba kendiliğindenlik de var mı? Yani mesela, DİSK tabanının kabına sığmayan bir ruh durumunda olduğu bir durum söz konusu sanki. Yani, meydanlarda gösterilen bir sınıf hırsı, cesaret, dayanışma... Bir sendikanın savunulmasından çok daha ileri giden bir bilinç varmış gibi görünüyor yani... Veyahut da örgütlü tabii. DİSK'te örgütlenmişler ama öbür taraftan da işçiler acaba DİSK yönetiminin kararlarının ötesine geçtiler mi? Bir adım ötesine geçtiler mi? Böyle bir savunulması dışında... DİSK'in savunulması dışında başka bir kendiliğindencilik de var mı? Sanki öyle bir görüntü var 15-16 Haziran'da. Siz ne dersiniz?

FP: Bu eylem gerçekleştirildiği zamanda DİSK'e bağlı işçilerin sayısı belli. Ama yollara, caddelere çıkan sayı çok yüksek. DİSK tarafından yapılan tahminlere göre, eyleme katılan işçilerin üçte ikisi en iyi ihtimalle DİSK üyesi işçiler, üçte biri dışarıdan. Bana göre DİSK üyesi olmayanların sayısı daha yüksektir. Burada DİSK sendikalarının fabrikalarda çalışmayıp, önce şalter indirip, 15 Haziran sabahından bahsediyorum, sonra sokaklara çıkması olayında tabii ki bir örgütlülük var. Ama bunun dışındaki katılımlar tamamen kendiliğinden olan olaylardır. İki etkinliği ayırmak gerekiyor. Bu kendiliğinden olan olayda da yine örgütlü olan kesimin etkilerini düşünmek gerekiyor.

Bilmiyorum nerede soracaksınız, ama ben Sungur'a da söyledim. Genellikle 15-16 Haziran olayında göz ardı edilen bir konu vardır: O da 14 Haziran günü ve gecesi. Onu hep es geçerler. Aslında olayın özü orada yatıyor. Ayın 14'ünde Merter'de Lastik-İş binasında bir toplantı yapıldı. Çok kalabalıktı. DİSK yetkilileri 700 diye kayıt düştüler. Ben de o sıralar Maden-İş'te eğitim seminerlerine konuşmacı olarak katılıyorum. O toplantıda yirmi dokuz kişi konuşur, sonra bu bant polisin eline geçer. Buna göre sorgulanırlar. Şimdi oradaki konuşmaları hatırlıyorum. O toplantıdaki Kemal Türkler'in banttan çözülmüş konuşması bence 15-16 Haziran değerlendirmeleri için çok önemlidir.

Ama ondan sonrası daha çok önemli. İşte örgütlülük orada var. Kuyruğunu sıkıştırmışlar DİSK'in. Bir şekilde tek sendika yaratacaklar. Bunu da güçlü sendika adı altında yapmaya çalışıyorlar. DİSK'in üzerine geliniyor. DİSK'te belki bir Lastik-İş kurtarabilir, Lastik-İş dışında hepsi gümbürtüye gidebilir. Yani bir anlamda sıkıştırılmış bir halden bahsediyoruz. Bu sıkıştırılmış hale karşı, daha önceden konuşuldu edildi ama en son mayıs ortalarında ciddi bir örgütlenmeye girildi.

Ardından fabrikalarda Anayasal Direniş Komiteleri kuruldu. Bu direniş komiteleri ne yaptı? Bunların en önemli yaptıkları şey 15-16 Haziran'dan önce Ankara'ya çok sayıda telgraf göndermekti. Bayağı böyle kuyruk oldular telgraf çekmek için. Telgraflarda anayasadaki direnme hakkından söz edildi. Burada bir örgütlülük var. Bu örgütlülüğü de şuraya bağlamak lazım: O sıralarda Türkiye'de iş yerlerinde en örgütlü olan sendika Maden-İş. En, ötesi yok. Yani bunun Türk-İş'te muadili yok. Bu tabii üretimden gelen bir güçtü. Maden-İş'in sendikal yetkiye sahip olduğu iş yerlerinde bu yetki zaten bizatihi kendisini ortaya koyuyor. Üretimin zaten kendisi örgütlü. Bu örgütlülük sendikaya kadar yansıyor. Bütün iş yerlerinde Maden-İş'in bir baş temsilcisi olurdu. Onlar bugünkü İK'lar gibi çalışırlardı sanki. Onun özel bir odası olurdu. Deddiği dediği. İşveren ona danışırdı. Ama o da "böyle yapacaksınız" deyince işçiler de ona uyarlardı. Çünkü işverenin baş temsilciye gösterdiği saygı önemliydi. Bu aşağıdan yukarıya bir örgütlenmeydi. Maden-İş'in böyle bir özelliği vardı. Aynı şey o sırada DİSK'e bağlı diğer sendikalarda yok.

Son bir ay içerisinde iş yerlerinde konu çok iyi işlendi. Tamam bu arada DİSK, Ankara'ya gitti görüşmeler yaptı. O zamanki Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile yapılan görüşmeler vardı. Onlar yapıldı falan filan. Bu arada DİSK yürütme kurulu bir karar aldı. 17 Haziran'da Taksim'de miting yapacaklar. Kemal Türkler çok zeki bir insandı ve çok iyi bir sendikacı. Siyasi tarafına öyle diyemeyeceğim ama her şeyi gören bir insandı. Defterde alınan karar 17 Haziran'da. Taksim'de miting tek karar budur. Gerçi ona da izin vermediler sonra.

DM: Oraya geçmeden önce izin verilmeyen eylemden bahsediyorum. Sadece şunu anlamaya çalışıyorum, yani, DİSK'in amaçladığı bir eylem biçimi var. Eylem var, hedefi var vs. Özellikle Maden-İş işçileri sizin bahsettiğiniz anlamında söylüyorum, sanki DİSK'in hedeflediğinden bir adım daha ileri gitmiş eylem sırasından kastediyorum.

FP: Tabii gidecek.

DM: Öyle bir bilince sahipler diye düşünüyorum.

DM: Bir de burada şey ekleyebilir miyim Faruk Bey? Burada DİSK'in dışında da (sadece DİSK'i savunma saikinin dışında) Türk-İş'e bağlı sendikalarından da biliyoruz ki sendikalar, örgütlü oldukları fabrikalardan da eylemlere katılım var.

FP: Ben size bir soru sorayım, niye böyle yaptı Türk-İş üyeleri?

DM: Siz daha iyi bilirsiniz. Onlarda da sınıf bilinci olduğunu düşünüyorum ben.

FP: Şöyle söyleyeyim: 14 Haziran gecesini o yüzden önemsiyorum. 15-16 Haziran sonrasında yazılanların hepsini biliyorum. Herkes masa başında oturdu, sınıf tahlili yaptı falan filan. Genelde bunları yapan insanların unuttuğu bir şey var. O da şu: işçi mahallelerinden bihaberiz biz. Halbuki cıvıl cıvıl yaşayan işçi mahalleleri var. O işçi mahallelerinin çalışma tarzı çok farklı. Bakkal, mahalle bakkalı, birikmiş paraların ne zaman ödeneceğini bilir. Çünkü ona göre veresiye mal verir. Toplu sözleşmenin ne zaman biteceğini bakkal bilir. İşçi mahallelerinde o zamanlar işçi konuları görüşülürdü. Şimdi Haliç'te bir şey yok. Siz benden de gençsiniz, Haliç'in 1970'li yıllarını dikkate aldığımızda sağlam sollu fabrikalar var. İrili ufaklı sayarsak 600 falan fabrikadan bahsediyoruz. Ondan sonra işçi mahalleleri var, yani, Defterdar, Bahariye, Kağıthane, Silahtarağa, bu tarafta Kasımpaşa. Buradaki mahallelerdeki nabız nasıldı pek bunu algılayamıyoruz.

İşin özü burada. Şimdi son zamanlarda bir laf çıktı ya 'mahalle baskısı' diye. O mahalle baskısı birtakım tezlerle siyasal İslam'ın güçlenmesi noktasında kullanıldı vs. ona benzetmeyeceğim ama o dönemde çok belirgin bir mahalle ruhu vardı. İşçi semtleri bunlar. Bu işçi semtlerinde fabrika ayrımı yok. Yandaki fabrikada çalışanla aynı mahallede aynı kahveye gidiyorlar. Sadece mahallenin bildiği bir tek şey var o da Maden-İş'in diğer fabrikalara oranla çok fazla ücret zammı alabildiği. O niye alamıyor? Öyle bir bağlanmış ki işçiler Türk-İş'in yetkili olduğu fabrikalarda, bunu aşamıyorlar. Bu çok önemli. Böyle bir şey olabilir mi? Maden-İş'in saate almış olduğu 270 kuruş zammı söz gelimi; yandaki fabrika Türk Metalli olduğu için yevmiyeye alıyordu. Bunu görmeyecek mi işçi? Bunu görüyorlar. Şimdi bu noktada aslında hepsinin amacı DİSK'te yapılanmak. Ama bunu gerçekleştirmek o fabrikalarda çok zor. Öyle oturmuş ki sarı sendika işverenle beraber. Çok çok zor bir olay. Çok yoğun bir işçi kaybını göze almakla oluyor. Bunu göze alan iş yerleri de oldu.

DİSK'e sonradan gelenler oldu.

Zaten konuştuğumuz özel iş yerleri. 15-16 Haziran'da özel iş yerleri de meydana daydı. KİT'lerden de işçiler meydana daydı.

Türk-İş'li bir işçi için DİSK'in varlığı onun ücretinin garantisiydi. Yani DİSK'e bir şey olursa o eldekini de alamayacak. Bunun gayet iyi farkındaydılar. Üstelik bu mahalle kahvelerinde Maden-İş üyesi işçiler, temsilciler konuşurken öbürleri hep eziliyordu. Öyle havalar var ki bunlarda "şöyle aldık, böyle yaptık", çünkü yaptılar hakikaten. Greve çıktılar bitirdiler. Eylem yaptılar bitirdiler. Hele hele Derby'deki ilk işgalden sonra. O sırada Robert Kolej (bugünkü B.Ü.) Öğrenci Birliği başkanıydım. İ.T.Ü. Başkanı Harun Karadeniz, Maçka Başkanı Çetin Uygur birlikte fabrikaya gittik. Derby'deki işgal ilkin olumsuz karşılandı. Fakat sonra yürekli bir hâkim çıktı referandum kararı verdi. Hem de gizli oy açık sayım ile. Korkunç bir rakam çıktı: 900 küsur lehte oy. Çok az bir miktar karşı sendikaya çıktı. Derby işgalinin böyle olumlu bitmesi sonrasında bütün fabrikalar zaten kıpır kıpır. Şimdi 14 Haziran'da Merter'de bir toplantı yapılıyor. Toplantıda iki, üç sendika başkanı ile çok az sayıda temsilci konuşmuştu. Daha çok iş yeri temsilcileri konuştular. Orda bir konuşmacı "dinamitleriz biz bu fabrikaları" deyince ona sözünü geri al dırtmışlardı. Bir yandan da yasalara uyma konularını biliyorlar. Ancak...

DM: Yani işçiler şevkle ve heyecanla doluydu...

FP: Dolu çünkü her şeyi görüyorlar. Yani bir tek Lastik-İş kurtarılabildirdi. O da iş kolunun küçüklüğünden dolayı. Onun dışında hepsi bütün bu rüyanın biteceğini biliyorlardı. Herkes anladı, gördü. Bütün bunlar iş yerlerine anlatıldı vızır vızır. Örgütlülük dediğimiz olay orada. Maden-İş'in mal üretiminden gelen bir gücü var. Ama bu gücü işçi temsilcileri çok iyi kullandılar. Çok iyi anlattılar. Bütün bunlar efendim...

Cumhuriyet

15 Haziran 1978

15 Haziran 1978

DM: İzninizle Faruk Bey, tam anlamak için soruyorum. Siz aslında diyorsunuz ki; "15-16 Haziran'ın öncesinde, asıl 14 Haziran'da Merter'de yapılan toplantı kritikti."

FP: Toplantı ve toplantı akşamı önemli. Herkes dağıldı. Herkes kendi mahallelerinde civil civil kahvehanelerde bunun için çalışıyor. Çok işçi vardı anlatan. Bazıları sabaha kadar uyumadılar. Hatta bir örnek vardır. Silahtarağa'da toplanamamışlar. "Hep beraber sinemaya gidelim" diyorlar. Sinemada filmi durdurup ışıkları yakıyorlar. Eylemi konuşuyorlar. Sabaha kadar uyumayanlar var. Ertesi sabah ne oldu? 15 Haziran'da fabrikaya girdiler ve çalışmıyorlar. Sirenler ötmeye

başladı. Tabii fabrikalar birbirine çok yakın. Siren düdükleri vs. herkes öylesine uyarılmış vaziyette. İşte ondan sonra bu güçle beraber fabrikalardan dışarı çıkmaya başladılar. Ve her çıkan önce komşusunu dışarı çağırdı.

DM: Orada 14 Haziran Merter toplantısına ilişkin bir şey sorabilir miyim Faruk Bey? Şimdi burada şey de var, bir gün önce 13 Haziran'da Samatya'da bir düğün salonunda yapılan DİSK'e bağlı yönetim kurullarından kişilerin bir araya geldiği toplantının davetinde Maden-İş'in ve DİSK'in genel başkanı Kemal Türkler'in, diğer sendika başkanlarının kitlesel, fiili eylemlerine karşı çıkılması karşısında, bu engeli aşmak içinde 14 Haziran'ı planladığı görüşü var. Böyle bir yorum da var. Sizce DİSK yönetiminin böylesine bir yöneliş farkı var mıydı? Kitlenin bu yolu aşması için bir yolu olabilir miydi bu 13-14 Haziran toplantıları?

FP: Ne kadar çok toplantı yaparsan o kadar çok demokratik oluyorsun. Ne kadar çok toplantı yaparsan, toplantıya katılanlar kendilerine başka bir güç vehmediyorlar. Bütün bunlar doğru şeylerdir. Keşke daha fazla yapılabileseydi. Ama 14 Haziran Pazar günü artık işin son noktası. Pazartesi, Salı...

DM: Yani Kemal Türkler'in tutumunu DİSK yönetimi içindeki diğer kişilere karşı farklı bir yönelişin ifadesi olarak değerlendirmiyorsunuz.

FP: Şöyle, 1970 yılındaki DİSK üyeliklerine bakarsak Maden-İş çok büyük farkla öndedir. Lastik-İş, iş kolunda güçlü bir sendika ama iş kolu ufak; Goodyear -bu da pek bilinmez- 15 Haziran'da yola çıkmadı. Maden-İş'lilerin çağırmasına rağmen çıkmadı. Ancak 16 Haziran'da çıktılar onlar. Bakın 15 Haziran'da çıkmayan DİSK iş yerleri de var yani. Burada önemli olan işçi mahallelerindeki doğal dayanışma. İşçi mahallelerinde bir delikanlılık var. İşçi mahallelerinde "biz adamımızı yedirmeyiz" havaları var. Hepsi birbirine karıştı. Yani o işçi mahalleleri ruhunu iyi okumak lazım. O mahalle ruhunu iyi okuyamazsak o zaman DİSK üyesi olmayanlar nasıl sokağa çıktı bunu kavrayamayız. Bu dediğim İstanbul. Ama Anadolu yakasında İzmit'e doğru birçok Pendik, Kartal eski işçi mahalleleri vardı, gecekondular filan vardı. O tarihte işçi mahallelerindeki ruhu okumak gerekiyor. Bu ruhu okursak, o zaman DİSK'e üye olmayan işçilerin, neden ve nasıl caddelere çıktıklarını, fabrikaları terk ettiklerini anlamış oluruz. Bu çok önemli bir nokta.

DM: Bir şey sorabilir miyim ben de? Bu Merter toplantısında, biraz önce bant meselesi demiştiniz ya hocam. DİSK konuşmaları banta alıyor. Sonra sanırım bu polisin eline geçiyor. Mahkemede de tanıkların aleyhine kullanılıyor. Her ne kadar delil bakımından sanıklar sorgulansa da. Siz bu bantlar meselesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Nasıl polisin eline geçiyor? Nedir buradaki süreç?

FP: Bazı şeyleri çok iyi bilmemiz gerekmektedir cevap verebilmek için. Onun gibi bir başka soru daha oldu. O pazar günü orada bir komite seçildi. O komitenin

başkanı Kemal Nebioğlu'ydu. Ama Kemal Nebioğlu sonra sanıkların arasına sokulmadı. Bu konu da sorulmuştur. Tabii ki bantların ele geçmemesi gerekiyordu. Peki, konuşmaları neden banda kaydetmişlerdi? Başka türlü bir sendikacı kurnazlığı da olabilir bu. İlerde başka bir amaçla kullanmak üzere de konuşmalar banda alınmış olabilir. Sendikacıları çok hafife almamak lazım, çok akıllı adamlardır. Cin gibidirler. Ama şimdi bu saat kimseyi suçlayamam açıkçası. Gözümle görmüş olsaydım söylerdim.

DM: Bir hata olduğunu, bir sorun olduğunu teslim ediyorsunuz.

FP: Bal gibi bir hata. Bir kere niye banda alınır bir. İkincisi, alınan bandın kacırılması gerekir falan filan. Sonra polis aramada bunu buluyor. Eliyle koymuş gibi buluyor vs. vs. Hataydı bu.

DM: Bir de o dönemde hiçbir konfederasyona bağlı olmayan Bağımsız İşçi Sendikaları genel direniş komitesi var. Bu konuda siz ne dersiniz? Onu nasıl değerlendirir, onların konumlarını, yönelişlerini nasıl değerlendirirsiniz?

FP: Çok sayıda bağımsız sendika var. Bir kere DİSK'i kuran sendikaların Türk-İş'ten ayrılması çok uzun bir süreçtir. Türk-İş'i de epey yaralamıştır. Ama bazı sendikalar (bunlar dörtler, on ikiler, yirmi dörtler diye sonra ayrıştı) hala Türk-İş'te bir şeyler yapılabilir kanaatindeydi. Ama şu veya bu şekilde kurulmuş olan bağımsız sendikalar da var. Bunların kimisi iş yeri sendikası, kimisi iş kolu sendikası. Ancak, bunlar Türk-İş'le hiçbir şey yapılamayacağını bilen insanlar. O yüzden Türk-İş'e girmiyorlar. Ama DİSK üyesi olmanın da o gün onlar için bazı handikaplar yaratabileceğini varsayıyorlar. Bence bu varsayım doğru değildi ama varsaydılar. Sonra sonra, yavaş yavaş DİSK'e geldiler. Tekstil sendikası, doğrudan doğruya DİSK'e gelebilirdi o sıralarda. Ve tekstil işçileri de buna bir şey demezdi. Ama öyle şeyler oldu. Belli başlı bazı korkular haklı bir noktadaydı.

Şunu da unutmayalım. Temel çerçeve vardı Türkiye'de: anti-komünizm. Bu anti-komünizm bilinmeden Türkiye'de komünizmin tarihi filan da yazılmaz. Yani bir anti-komünizm her tarafa sinmiş olan bir olaydı. Orduda da vardı. Poliste de vardı. İş yerlerinde, fabrikalarda da vardı. Bu bal gibi siyasi karakterli olup ama farklı farklı dillendirilen bir konudur. Ve bütün bunlara rağmen DİSK'li sendikacıların başkaldırması önemli, ki bu adamların Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurmaları en azından onların kafalarında bazı şeyler olduğunu gösteriyor. Bu arada uzun zaman da İşçi Parti'li kaldılar, ancak 1970 tarihli TİP kongresinde biraz rahatlamış gibi oldular. 12 Mart da gelip partiyi kapatınca İşçi Partisi'nden tamamen kurtulmuş oldular. Sendikacı kimliğini iyi tanımak gerekir.

Aynı şeyleri bağımsız sendikalar için de söyleyeceğim. Hele hele bağımsız sendikaların varlığı, tam da DİSK'in garantisine muhtaçtı. Yani DİSK onlar için de bir garantiydi. Türk-İş işçilerinin ücret zammı için de garantiydi DİSK. Bağımsız sendikalar için de DİSK'in varlığı hayatiyet meselesiydi. DİSK giderse onlar zaten gidiyordu. Bu nedenle onların da devrede olması gerekiyordu. Yani burada, uzun vadeli baktığımızda, birçok çıkar bal gibi çıkıyor. Herkes kendi ekonomik

çıkarını iyi kötü görüyor. Ha bu ekonomik çıkar nasıl siyasal bilince dönüştürdü ayrı bir konu. Ama ekonomik çıkarlar konusunu çok iyi bilmemiz gerekiyor. Bu kadar çok sayıda Türk-İş üyesinin ya da sendikasıız işçinin meydanlara dökülmesinin başka türlü açıklaması olamaz.

DM: 14 Haziran toplantısına dönersek, Kemal Türkler’in kapanış konuşması var 14 Haziran toplantısında. Şöyle bir çizgiye oturuyor az çok, yapılacak eylemler işçilerin önerileridir. Kararlar işçilerin kararlarıdır. DİSK’in sorumluluğunda yönetilecek tek karar 17 Haziran Çarşamba günü yapılması kararlaştırılan resmî miting. Burada bilinçli bir taktik uygulandığı görülüyor sanki. Bu taktiği siz nasıl değerlendirirsiniz?

FP: Bal gibi taktik tabii bu. Ayrıca banda alındığında bilerek konuşuyor Kemal Türkler. Yarın bir gün bantlar polisin eline geçmeseydi belki de onlar kullanacaklardı bandı kendi lehlerinde. “Biz işçiyi serbest bıraktık, işçiler meydanlara doluştu ya da sokaklara aktı”, bu çok sendikacı bir tavır. Aldığı tek karar var: 17 Haziran’da Taksim’de miting. “Nasıl gelecekseniz gelin Taksim’de buluşacağız” dedi. Onu da böyle bıraktı. Yani, 15–16 Haziran nedeniyle yargılamalar başlayınca, askeri yargıcın elinde DİSK’i bağlayan bir karar yoktu. İşçiler yürüdü, Kemal Türkler ne yapsın?

Ama eylemlerden hemen önce yayınlanan, benim de isimsiz katkıda bulunduğum Maden-İş gazetesi “İşçi sınıfı hazır ol! Büyük savaşımız başlıyor” başlığıyla çıkmıştı. 15 Haziran sabahı çıkan *Cumhuriyet* gazetesinin başlığı manidardır: “DİSK bu sabah direnişe geçiyor”.

DM: Yani biraz kendilerini de böyle güvenceye almaya çalışan bir şey mi?

FP: Hep almıştır. Kemal Türkler, sizi rahatlatayım ben, Kemal Türkler yaşamı boyunca hep bunu yapmıştır. Bunu da kınamıyorum. Sonuçta o iyi bir sendikacıydı.

DM: Ben şunu sorayım o zaman. Bu konuyla da bağlantılı olarak. Bazı DİSK yöneticilerinin yürüyüşe katılmaması, 14 Haziran’daki bant meselesi, sonra Kemal Türkler’in 16 Haziran’da İçişleri Bakanı ile yaptığı görüşmeden sonra radyoya verdiği demeç, TİP eski milletvekili –biraz önce bahsettiniz– Kemal Nebioğlu’nun hiç sorgulanmamış olması, ne bileyim, Lastik-İş’in ikinci gün eyleme katılmış olması gibi böyle bir sürü eleştirilen nokta var aslında. Şimdi böyle düşündüğümüzde bu eleştirileri de göz önüne alarak DİSK yönetiminin 15–16 Haziran’daki ve daha sonraki izleyen aylardaki tutumunu genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

FP: Türkiye’nin o günkü koşullarını dikkate aldığımızda, DİSK, Türkiye’deki en ilerici, en devrimci yapılanmaydı. Üstelik başarılı bir yapılanmaydı. Yani bu başarı kalıcı sonuçlar da üretti. Peki DİSK’in dışında var mıydı başka bir alternatif yapılanma? Yoktu. Yani Devrimci Yapı-İş filan tamam da bunlar bir yere kadardı. O nedenle DİSK’i tarihte, biraz farklı değerlendirmek lazım. Sonuçta Kemal Türkler,

dört dörtlük bir komünist değildi. Siyasi parti başkanı değildi. Bir parti kurdu ama daha sonra yapamadığı için bir başkan çağırdı falan filan. Bu bir. İkincisi, sendikalar siyasi örgütler değildir. Bu yanlış daha sonra DİSK'in başına çöreklenen TKP'liler de yaptı. DİSK bir siyasi parti değil. Bir sendikal örgüt. Sendikal örgütün yapabilecekleri vardır, yapamayacakları vardır. Bu nedenle DİSK'in o şekilde değerlendirilmesi gerekiyor. Yani biz, Kemal Türkler'i bir komünist, DİSK'i bir komünist örgüt gibi yargılayıp, değerlendiremeyiz. Apayrı şeyler bunlar. DİSK'e üye sendikaların üyelerinin de farklı bir bileşimi vardı. DİSK üyesi bazı sıkı anti-komünist işçiler vardı, iş yerlerinde bazen bunlar sorun da çıkarırlardı.

Bir konu daha var yine bu mahalle ruhunda kendini gösteren 15-16 Haziran'da olumlu işleyen bir hemşerilik ruhu vardır. Mesela 15-16 Haziran'da birçok Türk-İş üyesi, hemşerilik babında arkadaşı Osman'ın arkasından yürüdü gitti. Bu hemşerilikleri unutmayalım. 15-16 Haziran'da hemşerilik ruhu olumlu işlemişti.

Demem şu ki, 15-16 Haziran'ı, 50 yıl sonra, yarım asır sonra değerlendiren her şeyi yerli yerine koymamız gerekiyor. Daha sonraki dönemlerde, mesela TKP'liler DİSK'e hâkim olduğunda siyasi parti hüviyeti ile sendika hüviyeti birbirine iyice karıştırıldığından, başka yanlışlar yapıldı. Burada ısrarla Kemal Türkler'i savunmuyorum. Örneğin Maden-İş'in tüzüğü Kemal Türkler'in tüzüğüydü. Demokratik falan da değildi. Bu da ayrı bir olay. Ama DİSK bünyesinde yapılan işler çok ilericiydi. Ben yıllar sonra bir ansiklopediye DİSK'i anlatan bir yazı yazdığımda, "DİSK, işçilerin yüz akıdır" dedim. "Farklı olmanın adıdır" dedim. Farklı olmak çok önemli. Bilinç nasıl yaratılıyor? Paldır küldür olmuyor. Köyden yeni gelmiş, bulguru bile köyden geliyor. Evi yok, derme çatma gecekonduda, ona bile kira veriyor. Şimdi böyle bir durumda bilinç nasıl gelişir? Bilincin oluşumu ancak farklı adımlarla oluyor. Yıllarca işçilere eğitim yaptım. Onlara artı değeri anlatıyorum. Ama eğitimlerde artı değeri ilk anda anlayan Maden-İş üyeleri oluyordu, Kimya-İş üyeleri oluyordu. Çünkü fiilen üretiyorlar. Ortaya bir mal çıkarıyorlar. "Sen çalışırken 6 saat işverene, 2 saat kendine çalışıyorsun" diyorsun, "işgücü nedir, emek nedir?" diyorsun hemen algılıyor. Aynı şeyi hizmet sektöründeki bir işçiye kolay anlatamıyorum. Bunlar önemli.

Türkiye işçi sınıfının bilinçlenmesi öyle kolay bir olay değildi. Önce sendikal mücadelede epey yol katedildi. Mahalledeki bir işçi bakıyor komşusu Maden-İş'te iş yeri baş temsilcisi olmuş. Havası değişmiş. O ezilmeye devam ediyor. Bütün bu farklılıkları yaşadılar işçiler. Tabii ki direnişle hepsinin kaybedebileceği bir şey vardı. Başkanlık, iş yerindeki baş temsilcilik kaybedilebilirdi. İşçi fabrikadaki işini kaybedebilirdi vs. vs. Hep bunlar birbirine bağlı olan şeyler. Buradan ancak böyle geçilebilirdi. Ama 15-16 Haziran 1970 yılı Türkiye koşullarında yaşandı. 1964'te 65'te olmazdı. 63 yılının imkân verdiği tek direniş Kavel grevidir. Kavel grevi, anayasal ama yasadışı bir grevdir. Ama o zamanki konjonktür bile Kavel'e yardımcı olmuştu. 1970 ise Türkiye'nin kıpır kıpır olduğu bir zaman. Herkes yürüyor. Astsubay eşleri bile yürüyüş yapıyorlardı. Hakimler yürüyordu. Asistanlar, profesörler yürüyordu. Öyle bir dönemdi.

DM: Faruk Bey bu noktaya birazdan geleceğiz. Ondan önce şunu sorabilir miyim? 15-16 Haziran'daki genel izlenim, 16 Haziran akşamı sıkıyönetim ilan edilir edilmez mücadelenin hemen, adeta bıçak gibi kesilmiş olduğu yönünde. Halbuki birçok fabrikanın sıkıyönetim döneminde de mücadeleye devam ettiğini, fiili iş bıraktığını, işi yavaşlatma yönünde direndiğini biliyoruz. Bundan çok söz edilmiyor. Mesela Kemal Sülker'in kitabı 17 Haziran'da bitiyor. Siz ne dersiniz? Bu konudaki bilgileriniz nelerdir? Sanki biraz daha devam ediyor korları mücadelenin. 15-16 Haziran sonrasında da.

FP: Sıkı yönetimin ilanı 16 Haziran gecesi saat 24:00'da oldu. Kemal Türkler'in vilayetten çıkarken verdiği demeç öncesinde muhtemelen ona sıkıyönetimin ilan edileceğini söylemişlerdi, ama sıkıyönetimin resmi ilanı o gece oldu. Kemal Türkler'in demeci bir anlamda fabrikalara dönüş olarak yorumlandı. Sendikacıların da düşündüğü boyuttan ileri gitti her şey.

DM: Başta sorduğumuz soru tam da bununla ilişkiliydi. Sanki DİSK yöneticilerinin düşündüğünden daha ileri gitti olay...

FP: Kesinlikle öyle. Ben 15-16 Haziran günleri hem DİSK merkezine hem de *Ant* dergisine gidip geliyorum. Vilayetin de bulunduğu Cağaloğlu'na akınca işçiler, Harbiye'ye doğru yürüyünce işçiler, "ihtilal provası" sözleri söylenmiş olabilir. "Çok sayıda ölü var" haberleri de dolaşıyordu. Şehrin her yerinde işçi var. Ordu değişik nedenlerle doğrudan doğruya saldırgan bir tavır takınmayınca olay farklı bir boyutta gelişti. Bunlar normalde Kemal Türkler'in beklediği bir durum değildi. Ve Haziran'ın 16'sı akşam üzeri sendika yöneticileri geri çekildi. Bir kısım işçi fabrikalara geri çekildi, bir kısım evine döndü. Kemal Türkler'in demeci zımni olarak yani kapalı bir biçimde söylenmiş "fabrikalara dönün" kararı olarak yorumlandı. İşçiler arasında haberleşme bu yolda gerçekleşti. Ama 17'si sabahı bazı iş yerleri bu geri çekilmeye uymadı. Onlar Maden-İş'in en diri unsurlarıydı. Ertesi gün iş yerine geldiler, işbaşı yaptılar, fakat üretime geçmediler. 1 hafta süre ile üretime geçmeyen

iş yerleri vardır.

DM: Bir direniş söz konusu.

FP: Tabii tabii direniyor. Bu direnişi yaparken yalnız o da zımni olarak bir anlamda DİSK yönetimine bir göndermede bulunuyor.

DM: Tepki midir?

FP: Bir anlamda, sessiz bir tepki; yani “böyle olmasaydı” demeye getiriyorlar. Gelelim işin ikinci bölümüne. Sonuç ne oldu? Tasarı yasalaştı. Zaten yasalaşma noktasındaydı. TİP’in ve eylemler üzerine tavrı olumluya dönen CHP’nin Anayasa Mahkemesi’nde açmış olduğu davalardan sonra, Anayasa Mahkemesi’nce geri çevrildi. Sonra da Meclis’te kadük oldu. Yani sonuç itibarıyla 15-16 Haziran maksadına ulaştı.

Burada bir an için duralım. Anayasa Mahkemesi’ni öyle bir karara sevk eden bizatihi 15-16 Haziran’ın kendisidir. 15-16 Haziran’da öylesine güçlü bir çıkış olmasaydı, işçiler haklı davalarını öylesine savunmamış olmasalardı Anayasa Mahkemesi de öyle bir karar vermeyebilirdi.

Yani tekrar edersem, değerlendirmelerde bir konu atlanmamalı: 14 Haziran günü ve gecesi sabaha kadar olup bitenler. Onlara aşırı vurgu gerekir. Esas örgütlenme bence o akşam, geceden sabaha kadar oluyor, “17’sinde Taksim’e yürüyeceğiz” değil, “yarın fabrikaları çalıştırmıyoruz” haberiyle. Resmi DİSK kararı 17 Haziran Taksim Mitingi’dir. Ama etrafında örgütlenilen karar “yarın fabrikaları çalıştırmıyoruz” biçimindedir. O nedenle pazar günü 14 Haziran günü...

DM: Bir anlamda DİSK yönetiminin arzusu hilafına...

FP: Yok o kadar değil. DİSK yönetimi ancak bir eylemle DİSK’e yönelik saldırının durdurulabileceğinin farkındaydı. DİSK’in ellerinden kayıp gitmesiydi onların korkuları. Ve nitekim 15 Haziran günü eylemleri onların bekledikleriydi. 15 Haziran günü öğle vakitlerinde DİSK’in bir bildirisi yayınlandı: “Şu kadar iş yeri direnişte” diye. Ama 16 sabahı böyle başlamadı. Çünkü militan işçiler 15 gecesi de çalıştı. Bütün işçi semtlerinde çalıştı. Bazı insanları, bazı işçileri, hemşerileri, korkak olmakla suçladılar. “Adam değilsiniz” dediler. Onlara işçi dayanışmasından bahsettiler. Sabaha kadar böyle gitti bu söylem. O nedenle Haziran 16’da birdenbire her şey patladı. 16 Haziran öğle sularında yani sendikacıların Harbiye’ye çağrıldığı sırada, olay yavaş yavaş onları aşmaya başlamıştı zaten. İstedikleri olmuştu. Eylemler biraz daha genişleyince zaten sıkıyönetim geldi. Sonra DİSK ve Maden-İş yöneticileri içeri alındı. Ardından kahraman gibi çıktılar o davadan. Bütün bunları 15-16 Haziran dönemindeki Türkiye siyasetinde esen havayla ilişkilendirmek gerekir.

DM: Bir de üzerinde pek durulmayan, pek fazla yazılıp çizilmeyen bir şey var. Anayasal direniş komiteleri var o zaman. Sizin bunların nasıl kurulduğuna ve çalıştığına dair bir gözleminiz, bir değerlendirmeniz var mı? Yani burada bir işçi denetimi mi söz konusu? Bunun bir nüvesini görmek mümkün mü burada?

FP: Maden-İş'in bambaşka bir özelliği vardı. Bir kere özel sektörde örgütlü olan bir sendikadan bahsediyoruz. Bu çok önemli. Türk-İş'te örgütlü koca koca dev devlet işletmeleri var. Çalışanlarının çoğu siyasi torpille girmiş. Çoğu yıllanmış ve devlet memuru gibi olmuş. Maden-İş'in örgütlenmesi ise kıpır kıpır bir örgütlenmeydi. Kıpır kıpır örgütlenme içerisinde bir telefon ile tüm bir fabrika herhangi bir konuda örgütlenebiliyordu. "Anayasal direniş komiteleri kurulacak" denildi. Zaten her iş yerinde seçilmiş bir baş temsilci var. Fabrikanın büyüklüğüne göre seçilmiş bir, iki, üç, dört, beş temsilci var. Al sana beş altı kişi, yani bir komite. Hemen bunlar dağılınca fabrikada çay molalarında, öğle yemeği molalarında örgütlenme rahatlıkla sağlanıyordu. Bir fısıltı anında her tarafa yayılabiliyordu. İkincisi Anayasal direniş komitesi demek, "biz bu işi demokratik yapıyoruz" demek bir anlamda da. Sadece onlara bir şey yükleyip kurtulmak anlamında değil.

DM: Arı anlamda işçi denetiminin de ilk nüvesi olduğunu görmek de mümkün. Bahsettiğiniz örneklerden de yola çıkarsak eğer, hani çay molasına işçiler karar veriyor vs. Demek ki fabrikada bir işçi denetimi de oluyor aslında bu anayasal direniş komitesi sayesinde.

DM: Az önce şöyle demiştiniz: "15-16 Haziran siyasi bir boşlukta yaşanmadı." Bunun bir arka planı var, geçmişi var, TİP'in kurulması var. Ondan sonra 1960'lı yıllardaki hareketlenmeler söz konusu. Bu döneme damgasını vuran Sosyalist Devrim-Milli Demokratik Devrim (MDD) tartışmaları var. 15-16 Haziran'ın bu tartışmaların içindeki yeri nedir? 15-16 Haziran'dan sonra bu tartışmalardan birtakım dersler çıkartıldı mı?

FP: Çıkartılmadı. Ben o sırada MDD'ye karşı olan grubun içindeydim. Harun Karadeniz, Çetin Uygur bir aradayız. Ben *Ant* dergisinde yazıyorum. MDD tezi-ne külliyen karşıydık. Bizim nazarımızda MDD Mihri Belli'den dolayı cuntacı-lığa kapı açmaktı. O günlerde "işçi sınıfı vardır, yoktur, ideolojik öncüdür, fiilen öncü değildir" tarzı tartışmaların içinde sanki "ey ruh geldiyse masaya vur" misali yumruğunu ortaya vurdu, "ben varım" dedi. Bu kısım önemli. Çünkü o bir sınıf ürünüydü. Sosyolojik olarak istediğimiz kadar farklı tanım yapalım. O bir sınıftı. Ve sınıf kendi gücünü gösterdi. Gücü de üretimden gelen güçtü. Bir kez daha Marksizm-i hatırlattı. Ama bu çok iyi değerlendirilemedi. İşin ilginç yanı bazı MDD yanlısı öğrenci gençler de eyleme katılmıştı. Yani işçi sınıfı kendi öncülüğü konusunu tekrar gündeme getirdi ama yeterince ders alınmadı.

DM: Yani siz MDD çizgisinin çok o derslerini çıkartamadığımı...

FP: Evet yani, bundan en çok ders çıkarması gereken Mihri Belli’ydi. Hiç üstüne alınmadı bile. Şimdi bakıyorum Türkiye’de sosyalizm tarihi yazılıyor. Milli Belli kahraman ilan ediliyor. Yön-Devrim hareketinin, Doğan Avcıoğlu’nun Türkiye sorununu ideolojik olarak etkilemeye çalıştığı, bir yığın darbeci, cuntacı örgütlenmenin olduğu bir sırada 15-16 Haziran olayı yeterince değerlendirilmedi. O ara *Ant* dergisi bir hatırlatma yaptı... 15-16 Haziran sonrasında bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi, sonra yargılamalar başladı. Yargılamaların olduğu sırada *Ant* dergisi bir kapak yaptı, aylık 5. sayısında, yani Eylül 1970 sayısında. Kapakta ne yazıyor? “Kapitalistleşen subaylar, işçileri yargılayamaz.” Çok cesur ve ileri bir çıkıştı. Biz cuntacılık, darbecilik konusundaki bazı tartışmaları gündeme getirmek için böyle bir şey yapmıştık. Ama sözde sosyalist cuntacılar başta olmak üzere kimse bundan alınmadı. Tam tersine “ittifaklarımızı bozuyorsunuz” diye laflar edildi. Ama 6 ay sonra darbe geldi.

12 Mart sonrasında Selimiye kışlasında hapis yatarken oradaki tutuklu cuntacı-lardan öğrendiğim kadarıyla tam tersine 15-16 Haziran’dan ders çıkaran cuntacılar olmuş. Bazı cuntacılar işçilerle ilişki kurmak için Kocaeli’ne falan gitmişler. Türkiye İşçi Partisi, sosyalizm diyen bazı sol gruplar da “zaten biz söylemiştik” oldu biraz. Ama esas ders alması gerekenler, yani “Milli Demokratik Devrim” şiarını öne çıkarıp işçileri dışlayanlar ders alması gerekirken onlar ders almadı.

DM: Peki, Türkiye İşçi Partisi’nin 15-16 Haziran üzerinde örgütsel anlamda bir rolü oldu mu?

FP: Yok. Şöyle olmadı, burada da çok klasik bir şey söyleyeceğim size. Kurulduğu günden itibaren DİSK, TİP’i her yerde kullandı. Bütün TİP militanlarını DİSK üyesi sendikaların örgütlenmeleri sırasında kullandı. Ama TİP’in DİSK’i kullanmasına gelince her şey dururdu. Bir tek önemli bir olay vardır. Bir yerel seçimde DİSK ve Maden-İş Başkan Vekili Şinasi Kaya İstanbul Belediye Başkanı adayı olmuştu. Ama arkası gelmedi. Sendikacıların milletvekili olması ayrı bir olay. TİP’li sendikacılar Türkiye İşçi Partisi’ne kucak açmadı, ama DİSK TİP’i hep kullandı. 15-16 Haziran’da TİP’in örgütsel bir rolü yok, ama tabii ki tüm TİP’liler 15-16 Haziran eyleminde yer aldı.

DM: Tüm bu konuştuklarımız çerçevesinde son olarak 15-16 Haziran’ı Türkiye sınıf mücadeleleri tarihinde bir bütün olarak baktığımızda nereye yerleştirmek gerekir? Veyahut da bir bakıma siz son olarak ne demek istersiniz, bugünkü gençler 15-16 Haziran üzerine düşünecek olsa 50 sene sonra, siz sınıf mücadelesi içindeki yeri anlamında nasıl bir bilanço çıkartırsınız?

FP: 15-16 Haziran, Türkiye işçi sınıfının 31 Aralık 1961 günü gerçekleştirilen tamamen sendikal karakterli Sultanahmet mitinginden sonraki siyasi özü de olan en büyük, en yığinsal, en kitlesel eylemidir. Taksim’deki 1 Mayıs toplantılarına benzemez. Demokratik hak ve özgürlükler mitinglerine benzemez. Bambaşka bir olaydan, çok önemli bir olgudan bahsediyoruz. 15-16 Haziran bir anlamda Türkiye’deki ekonomik mücadele ile siyasi mücadele ilişkisini gözler önüne seren, siyasi

özlü, çok önemli bir harekettir. 15-16 Haziran, yarım asır sonra bile işçi sınıfı siyaseti yapmak isteyen insanlar, sosyalistler, Marksistler açısından sürekli gündemde tutulması gereken bir harekettir. Bu nedenle yanlış yapmamak gerekir diyorum.

15-16 Haziran sonrasında bazı işçiler iş yerlerinden atıldı. Ama o sırada işverenler de bu alanda bugünkü gibi örgütlü olmadıklarından ve atılanların çoğu kalifiye işçi olduklarından kolayca yeni iş buldular. DGM direnişi sonrasındaki büyük kayıplar yaşanmadı. 15-16 Haziran eylemi sonrasında işçilerde genelde bir yenilgi havası değil, gücünün farkına varmış ve bu gücü göstermiş olmanın havası hâkim oldu.

Daha önce polisi, jandarmayı grev sırasında fabrika kapılarında görmüşlerdi. Onlar tarafından horlanmış, tartaklanmışlardı. Ama hayatlarında ilk defa barikatları aştılar, tankların üzerinden geçtiler. Köprü açılmıştı. Kayıklarla, sandallarla yollarına devam etmişlerdi. O gün sadece fabrikalar değil, şehir de onların ellerindeydi. Bu az buz bir deneyim değildir. Ve bu deneyimin sonuçları sanki onların genlerine geçmiştir. 15-16 Haziran eylemi eğitici, ama sosyalistlerce doğru değerlendirilip aşılması gereken bir olaydır. İnsanların bu 15-16 Haziran'ı sürekli gündemde tutması gerekiyor. İşçi sınıfı belki yeterince daha siyasi olarak hazır olmaması nedeniyle olmadı. Ama gücünü gösterdi. Bu güç çok iyi bir güçtür.

“Kimseyi öldürmeyin, yere ateş edin!”

Atilla Özsever ile söyleşi

Aşağıda 15-16 Haziran günlerinde kendini devlet güçlerinin arasında görevli bulan bir işçi sınıfı dostu ve devrimci ile bir mülakat okuyacaksınız.

Atilla Özsever, askeri öğrenciliğinden itibaren devrimci görüşlere ilgi duymuş, subay çıktıktan sonra kendini 15-16 Haziran olaylarının en hassas noktalarında bulmuş, daha sonra Mahir Çayan ve arkadaşlarının Maltepe Cezaevi’nden kaçışına yardımcı olmakla suçlanmış, THKP-C davalarından yargılanmış bir sosyalisttir. 1974 affı ile haptisten çıktıktan sonra bir süre gazeteci olarak İsmail Cem dönemi TRT’sinde ve sendika uzmanı olarak Yol-İş’te çalışmıştır. Daha sonra çalışma ilişkileri alanında, açıkça işçilerin haklarını savunan ender gazetecilerden biri olarak, başta *Milliyet* gazetesi olmak üzere çeşitli gazetelerde çalışmış, iktisat doktora-sını tamamladıktan sonra ise yaklaşık 15 yıl boyunca üniversite öğretim üyeliği yapmıştır. Atilla Özsever halen anılarını yazmakta, kitabı 12 Mart’ın 50. yılına yetiştirmeye çalışmaktadır.

Devrimci Marksizm: 1970’te teğmen rütbesiyle Kartal Maltepe 2. Zırhlı Tugay’da görevliydiniz. Tam 15 Haziran günü piyade takım komutanı görevinizi devralmıştınız. Bu konum sizi kaçınılmaz olarak 15-16 Haziran olaylarında görev yapmak zorunda bırakmıştı. Daha sonra bir sosyalist olarak hem çalışma ilişkilerinde uzman bir gazeteci, hem bir sendika eğiticisi, hem de iktisat alanında üniversite öğretim üyesi sıfatıyla işçi sınıfının çıkarlarını savunan bir sosyalist olarak tanıdığınız toplum sizi. Dolayısıyla, bir bakıma barikatların iki yanında da bulundunuz. Bu sizin tanıklığınıza özel bir önem kazandırıyor. Bu

durumun dikkat çekmemesi mümkün değildi. Dolayısıyla sizinle 15-16 Haziran konusunda çok çeşitli sol yayın organlarında görüşmeler yapıldı, çeşitli panellere davet edildiniz, bu konularda çeşitli yazılar yazdınız. Buralarda çok değerli bilgiler verdiniz dünyaya işçi sınıfı açısından bakanlara. O günlerde yaşadığınız somut deneyimi ve bu deneyimden çıkardığınız sonuçları bizimle de bir kez daha paylaştığınız için teşekkür ederiz. Ama bir teori dergisi olarak bizim size bazısı genel, bazısı dolaysız deneyimin ötesine doğru bir derinleştirme içeren sorularımız da olacak. Amacımız büyük toplumsal olayların yaşanış dinamiği konusunda hepimizin bilgilerini derinleştirmek. Önce genel bir soruyla başlayalım. Siz çeşitli açıklamalarınızda 15-16 Haziran olaylarında işçilerin “Ordu işçi el ele!” sloganını zaman zaman attığına değindikten sonra bunu 27 Mayıs’tan sonra işçi sınıfının bir dizi hak elde etmesinden dolayı askere duyulan sevgiyle açıklıyorsunuz. Bundan başka faktörler de rol oynamış olabilir mi? O dönem solda cuntacılığa duyulan sempati DİSK yönetimindeki bazı unsurlar aracılığıyla tabana da yansımış olabilir mi? Ya da bu tür örgütlü unsurların epeyce kendiliğinden gelişen olaylar sırasında kitleyi bu slogana kazanmak için bilinçli bir politika izlemiş olması olasılığı var mı?

Atilla Özsever: Öncelikle şahsımla ilgili yaptığınız değerlendirme için teşekkür ederim. 1968 yılında Kartal Maltepe’deki 2. Zırhlı Tugay 1. Mekanize Piyade Taburu 1. Bölük Takım Komutanlığı’na atandım. Bölük komutanının Doğu Anadolu bölgesine tayini üzerine 15-16 Haziran 1970 olayları öncesinde bölüğü devir teslim alıyordum.

15 Haziran 1970 günü Kartal’daki Haymak fabrikasının işçilerce işgali üzerine bölüğümüzün oraya intikal etmesi emredildi. Fabrika, zamanın Başbakanı Süleyman Demirel’in kardeşi Şevket Demirel’in ortağı olduğu bir fabrikaydı. İşyerinin işgalinin yanı sıra işçilerin geri kalan kısmı ve başka fabrikalardan gelen işçiler, çevrede ve fabrikanın yanından geçen Ankara asfaltı (şimdiki E-5 karayolu) üzerinde toplanmışlardı.

Bizim bölük zırhlı personel taşıyıcılarla (kariyerlerle) oraya intikal ederken, işçiler bizleri alkışlıyorlardı, hatırladığım kadarı ile “ordu-işçi el ele”, “Demirel istifa”, “ordu-millet el ele” şeklinde sloganlar atıyorlardı. Bu tür sloganların orduya duyulan sempatiden kaynaklanmış olabileceğini düşünmüştüm. Çünkü 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında kabul edilen 1961 Anayasası ile işçilere bir takım sosyal ve sendikal haklar sağlanmıştı.

Sorunuzda ifade ettiğiniz biçimde DİSK yönetimindeki bazı unsurların sol cuntaya duyduğu sempatiden ötürü işçi tabanını bu yönde etkilemiş olup olmadığı konusunda bir bilgiye sahip değilim. O döneme ilişkin fotoğraflar incelendiğinde, “ordu-işçi el ele” şeklinde bir pankarta rastlanıldıysa böyle bir iddia insanın aklına gelebilir. Ancak böyle bir pankartın olup olmadığını hatırlayamıyorum.

Öte yandan bizim bölük, kariyerlerle Haymak fabrikasının etrafını çevirince işçilerin sempatik tavırları değişti. Hatta genç bir delikanlı – işçi ya da Dev-Genç’li öğrenci olabilir – çevik bir hareketle benim kariyerin üstüne fırladı, göğsünü açarak “Vuracaksan vur beni” diye bağırdı. Ben de kendisine “Sizin gibi düşünüyorum ama görev icabı buradayız, bir çatışma çıkmasını istemiyoruz” diyerek sakinleştirip

kariyerden aşağıya inmesini sağladım.

Hatırlamaya çalıştığım bu olgular ve çerçeve dışında bir yorum yapamayacağım.

DM: Bir demecinizde şöyle diyorsunuz: “Ordu’da işçi eylemleri için hazırlık vardı. Bize manevra mermileriyle birlikte gerçek mermiler de dağıtılmıştı. Birliğin dışında araziye çıkmış ordugâh düzeni kurmuştuk.” Kara Harp Okulu mezunu ve kısa da olsa bir süre subaylık görevi yapmış biri olarak bu söylediklerinizin anlamını askerliğin inceliklerinden pek anlamayacak olan ortalama okur için bir ölçüde açabilir misiniz?

AÖ: Hatırladığım kadarı ile 15 Haziran günü olaylar patlak verince ve ertesi gün de devam edeceği yönünde istihbarat gelince görevlendirilmiş birliklerin hem hakiki, hem de manevra mermisi edinmesi yönünde talimat almıştık.

Nitekim 16 Haziran 1970 günü Bağdat Caddesi’nden gelip Fenerbahçe Stadı önünde toplanan işçilerin Kurbağalı Dere Köprüsü üzerinde kurduğumuz barikadı aşmaması için manevra mermisi kullanılması yönünde emir verilmişti. Bir şekilde durumu oyalayarak manevra mermisi kullanmadık ve işçiler de bizim barikadı aşıp geçmişti. Olaylara ilişkin detayları daha önceki açıklamalarımda izah etmiştim.

Öte yandan ordugâh düzeninden kasıt şudur: 15 Haziran günü Haymak fabrikasındaki olaydan sonra akşamüzeri tekrar kışlaya döndük. Yatma vakti gelince, askerleri normal koğuşlarına göndermedik. Hemen yatakhane yanına “çadırılı ordugâha” geçtik, yani arazide her asker için küçük bir çadır kuruldu, herhangi bir olaya karşı daha kısa sürede hazırlanıp kışlayı terk edebilmek için böyle bir tertibat alınmıştı.

DM: Bir önceki soruyu şöyle derinleştirelim: Ordu genellikle vatandaşa “milli güvenlik” ile ilgilenen, vatani düşmanlara karşı savunan bir kurum olarak tanıtılır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bir NATO ordusu olarak “iç düşman” peşinde epeyce hassas ve bağınaz faaliyetler yürütmüş olduğu doğrudur. Sıkıyönetim döneminde “anarşistler”e (12 Mart) ya da “komünistler”e (12 Eylül) karşı ordunun boylu boyunca mücadeleye koşulduğu elbette sıradan

vatandaşın da bilgisi dâhilindedir. Ama 15-16 Haziran'ın sıradan işçilerin bir eylemi olacağını, mesela bir Dev-Genç eylemi olarak düzenlenmediğini ordu istihbaratının bilmemesi düşünülemez. Büyük kitleleri hedef alan bu tür emirler gelirken, bu tür düzenlemeler yapılırken subaylara ve subaylar aracılığıyla erlere verilen talimatlar nasıl gerekçelendirilir? Yani işçiye karşı “ordugâh düzeni kurma”nın resmi gerekçesi nedir?

AÖ: Yukarıdaki soruda “ordugâh düzeni” kavramını anlatmaya çalıştım. Daha doğrusu bu kavramı “çadırılı ordugâh” şeklinde kullanmıştım. Askeri birlikler, özellikle Eylül ayında “sonbahar tatbikatı” adı verilen bir askeri eğitime çıkarlar. Yani “çadırılı ordugâha” geçilir, daha önceden mevcut olan yerleşik askeri birliğin dışında, o bölgeye yakın bir yerde araziye gidilir. Orada çadırlar kurulur, askeri araçlar mevzilendirilir.

Üst komutanlıktan gelen emirler çerçevesinde çeşitli tatbikatlar ve atışlar yapılır. Bir anlamda birlikler, gerektiğinde hakiki mermilerle askeri eğitim ve muharebe provaları yaparlar. Bu durum, dış güçlerin bir işgaline, vatan savunmasına karşı hazırlık mahiyeti taşır.

Ben 1967 yılında subay çıktuktan sonra bir yıl piyade okulunda eğitim gördüm. Ardından da 1968 yılında kıtaya çıktım. 1972 yılında tutuklanana kadar dört yıllık kıta hizmetim süresince de dört kez sonbahar tatbikatlarına katıldım. Hepsisi de bizim ayarımızda olan “dış düşman” güçlerine karşı askeri eğitim amaçlıydı.

Bildiğim kadarı ile “iç düşman” unsuruna karşı yapılan görevler, daha ziyade “özel kuvvetler”in görev alanına girmektedir.

DM: Bu bağlamda biraz ileri sıçrayacağız. 15 Haziran gecesi, komutanı olduğunuz erlere şöyle demişsiniz: “Bu işçiler sendikal hakları için mücadele ediyor, yarın siz de işçi olabilirsiniz. Dolayısıyla yarın da tekrar olaylar olabilir, bizim müdahalemizi isteyebilirler ama biz mümkün olduğu kadar herhangi bir çatışmaya imkân vermeden, sakın bir şekilde olaylara müdahale edelim.” Kısa bir soru: Erlerden herhangi bir olumlu ya da olumsuz tepki aldınız mı?

AÖ: 15 Haziran gecesi yaptığım konuşma sırasında erlerden herhangi bir tepki almadım. Aradan çok uzun yıllar geçtikten sonra, bu yılın Ocak ayında, yani 50 yıl sonra, 2. Zırhlı Tugay'daki birliğimde askerlik yapan Süleyman isimli bir erimden facebook vasıtasıyla bir mesaj aldım. Süleyman, mesajlaşmamız sırasında terhis belgesini imzaladığım nüfus kağıdının resmini de göndermişti. Bunun üzerine kendisine herhangi bir yönlendirme yapmadan “15-16 Haziran olaylarından ne hatırlıyorsun?” diye sordum.

Bana şu yanıtı verdi: “Üst komutanlar ‘vur’ emri verdiğinde siz bize kimseyi vurmamamızı söylediniz. Dediniz ki, ‘yarın siz de bunlar gibi işçi olacaksınız, icabında bunların arasında abileriniz, kardeşleriniz, yakınlarınız olabilir. Kimseyi öldürmeyin, yere ateş edin’”.

Aradan 50 yıl geçtikten sonra 15-16 Haziran olaylarıyla ilgili olarak ilk sordüğüm soruda bunu hatırlaması beni gerçekten şaşırttı, bir o kadar da memnun etti. (Bu arkadaşımızın kendisinden izin almadığım için soyadını yazmıyorum.)

DM: İşin bir de başka boyutu var. Yukarıda ordunun sola ve işçi sınıfına karşı kullanıldığı durumlara verdiğimiz örneklerden her ikisi de 15-16 Haziran sonrası. Bu olaylar, deyim yerindeyse Türkiye’de sınıf mücadelelerinde “milattan sonra” gerçekleşmiş olaylar. 15-16 Haziran öncesi bu bakımdan bir ölçüde “masum” bir dönem. Evet, jandarma bölgesinde işçi eylemleri olduğunda “düzen”i askeriye sağlıyor. Evet, 1965’te Zonguldak’ta iki madenci jandarma kurşunuyla öldürülmüş. Ama Zonguldak vakası dışında bunlar yerel kalıyor. Bütün toplumun bilincine topyekûn yerleşmiş, ordunun (Kara Kuvvetleri dâhil!) bir bütün halinde harekete geçirilmiş olduğu büyük olaylar yok. 15-16 Haziran öncesinde ordunun böyle bir hazırlığa girişmiş olması bu bakımdan çok önemli değil mi? Askeri mantık çerçevesinde bakıldığında, istihbaratın da katkısıyla büyük olayların zaten beklenmekte olduğunu göstermiyor mu? Bu, 15-16 Haziran’ın önemini bir bakıma daha da vurgulamıyor mu?

AÖ: Ordunun büyük sivil olaylara karşı o dönemde ciddi bir hazırlık içinde olduğunu zannetmiyorum. Zaten sadece bizim birliğin bulunduğu alanda değil, Avrupa yakasındaki olaylarda da askeri birlik komutanlarının işçilere karşı çok “saldırgan” bir tavır içinde oldukları bilgisini edinmedim. Polislerin tavrına karşı subayların daha serinkanlı ve yatıştırıcı bir rol oynamaya çalıştığı yönünde izlenimler söz konusuydu.

Çünkü ordu içinde genç subaylar olsun, orta kademedeki subaylar olsun, öğrenci olaylarına, işçi olaylarına karşı genelde “negatif” bir tutum içinde değillerdi. Subayların Demirel hükümetine karşı bir antipatisi vardı, o nedenle AP iktidarına yönelik tepkilere, eylemlere, muhalefete sempati ile yaklaşıyorlardı.

Ne zaman ki, 15-16 Haziran olaylarında işçi sınıfının önemli bir toplumsal güç olduğu ortaya çıktı, askeri mantık açısından bu sınıfın “düzen bozucu” eylemlere giriştiği ve askerlerin kendilerince kabul ettikleri “sınırı” aşmış olduğu görüldü, işte ondan sonra ordu mensuplarının görüş ve tavırlarında değişiklik olmaya başladı. Subayların olaylar esnasında henüz bu görüş değişikliğine sahip olduğunu zannetmiyorum.

Daha değişik bir ifadeyle o zamana kadar ordu içinde işçi sorunlarına sempatiyle yaklaşan Kemalist kesimin 15-16 Haziran olaylarından sonra artık bu sınıfın sorunlarına sıcak bakmadığı görüldü. Hatta binbaşı ve daha üst rütbedeki kimi subaylar, bu hareketi bir “ayaklanma” olarak değerlendirip DİSK’e ve eylemlere katılanlara karşı daha sert önlemlerin alınmasını savunmaya başladılar.

Binbaşı ve daha üst rütbedeki subaylar, bilirkişi göreviyle, işgal edilen ve olayların meydana geldiği fabrikalara gittiler, orada işverenlerin de yönlendirmesiyle “fabrikadaki makinelerin, araç ve gerecin tahrip edildiği” yönünde raporlar hazırladılar. Bu durum ve raporlar, birçok ordu mensubunu etkiledi, işçi kesimine karşı olumsuz bir görüşe sevk etti. Ben ve benim gibi sosyalist kimliği ağır basan subaylar ise, böyle düşünmüyorduk. Aksine işçi sınıfına olan sempatimiz daha da artıyordu.

Öte yandan ordunun üst kademesi, yani zamanın Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç ise, 15-16 Haziran olayları sonrasında “Sosyal uyanış, ekonomik gelişmeyi aştı” diyerek 12 Mart darbesine giden sürecin ilk işaretini veriyordu.

DM: Sizin mizaha yatkın olduğunuz bilinir. Bu konuyu şu soruyla kapatmak istiyoruz. DİSK yöneticileri 15-16 Haziran'dan önceki hafta çeşitli devlet yöneticileriyle görüşmeler yapmak amacıyla Ankara'ya gidiyor. Bu merciler arasında, o dönemde ülkenin yönetiminde önemli bir rol oynayan Milli Güvenlik Kurulu'nun Genel Sekteterliği de var. Genel Sekreter'in ofisi görüşmeyi reddediyor. Gerekçesi de DİSK'in bütünüyle ortadan kaldırılmasına yol açacak 1317 sayılı yasanın Milli Güvenlik Kurulu'nun ilgi alanına girmemesi. Bu açıklama ile sizin birliğinizin ordugâh düzenine geçmesi arasındaki çelişki için ne dersiniz?

AÖ: “Ordugâh düzeni” kavramını yukarıda anlatmaya çalışmıştım. TSK'nın o dönem, işçi sorunlarına aktif bir biçimde “müdahil olmadığı” anlaşıyor. Bu çerçevede “ordugâh düzeni” kavramı da, çok farklı bir düzeyde olduğu için bir “çelişki” gibi gözüküyor. Çünkü kavram olarak birbirlerini içermiyorlar, bir irtibatları yok.

DM: 15-16 Haziran deneyiminiz hakkındaki sorularımıza 15 Haziran Haymak olayıyla başlayalım. O dönemde başbakan olan ve 1317 sayılı yasanın baş faili olan Süleyman Demirel'in kardeşlerinden birinin bu fabrikanın ortaklarından olmasının 15 Haziran günü fabrikanın daha erken saatlerden itibaren jandarma tarafından kuşatılarak korumaya alınmasında etkili olduğu genel olarak bu konuyu tartışan insanların üzerinde hemfikir olduğu bir olay. Siz çeşitli açıklamalarınızda Haymak'ta kendi yaşadığınız deneyimi anlatıyorsunuz. Siz Kara Kuvvetleri'nden bir takım komutanı olarak Haymak'a gönderildiğinizde fabrika içinde (üretim araçlarına katien değmeyen) bir kavga ve tahribat başlamış. İşçiler grev kırıcılarla birbirlerine girmişler. Ancak sizden önce de jandarma çağırılmış oraya. 15-16 Haziran ertesinde kurulan Sıkıyönetim Mahkemesi'nde Anadolu yakası olaylarına ilişkin açılan davanın iddianamesi, fabrika müdürünün sabahtan Kartal Jandarma Birlik Komutanı'na giderek koruma istediğini, iddianamenin ifadesiyle “Jandarma Birlik Komutanı Baş Çavuş Mehmet Ay” yönetiminde bir miktar jandarma eriyle fabrika önünde barikat kurulduğunu belirtiyor. Bu birlik Arçelik, Otosan ve başka fabrikalardan gelen çok kalabalık işçi topluluğu ile başa çı-

kamadığı için siz bir piyade birliğiyle Haymak’a 14 kariyer (zırhlı personel taşıyıcı) ile gönderiliyorsunuz. İlk soru şu: Sizin birliğin Haymak’a gitmesi tam anlamıyla olağanüstü bir durumun ürünü. Ama Başçavuşun daha hiç bir olay yaşanmadan emrindeki erleri fabrikayı korumak için seferber etmesi, patronlar sınıfının yerel jandarma görevlileriyle özel ilişkiler kurduğunun bir işareti değil mi?

AÖ: Patronlar, yerel jandarma görevlileriyle özel ilişkiler içinde olabilirler. O konuda bir bilgim yok. Yoğun bir işçi kitlesi olduğu için bizim birliğin de oraya intikal etmesi emredilmişti. Hatta sadece bizim birlik değil, yine bizim Zırhlı Tugay’a bağlı diğer piyade taburundan da oraya bir birlik sevk edilmişti. O birlik de, fabrikanın diğer tarafında bir tertibat almıştı.

DM: İkinci sorumuz ise şu: Çeşitli anlatımlarınızda Haymak’a giderken “Ordu işçi ele ele!” diye alkışlandığınızı, ama bir kez fabrikanın etrafını çevirdiğinizde gerilimin yükseldiğini, hatta genç bir işçinin kariyerin üzerine sıçrarak bağrını açtığını, “Vuracaksan vur beni!” diye haykırdığını anlatıyorsunuz. (Siz onu yatıştırma yolunu seçmişsiniz.) Sizce 15-16 Haziran işçi sınıfının en azından mücadelecisi, öncü kesiminin orduya karşı tavrının değişmesinde bir rol oynamış mıdır?

AÖ: Kuşkusuz işçi sınıfının öncü kadroları, bu olaylar sonucunda güvenlik güçlerini ve bu bağlamda orduyu da tanıma imkânı buldular. 16 Haziran akşamı sıkıyönetimin ilan edilmesi, daha sonra DİSK yöneticilerinin ve öncü kadroların tutuklanması, bu yöndeki bilinçlenme sürecini hızlandırdı.

Keza işçi sınıfının öncü unsurları ve giderek işçi kesiminin önemli bir kesimi, siyasal iktidarı da tanıma imkânına kavuştu. O zamana kadar seçimlerde Adalet Partisi’ne (AP) oy veren işçiler, bu olay sonrasında giderek görüşlerini değiştirmeye başladılar. Sonuçta işçiler, oy verdikleri partiye karşı bir sınıf tavrını da ortaya koymuş oldular.

Siyasal bilinç değişikliği, 15-16 Haziran olaylarından sonraki yapılan seçimlerde görüldü. AP, 1973 seçimlerinde ikinci parti oldu, kuşkusuz bu siyasal görüş değişikliğinde 12 Mart 1971 muhtırasının da önemli rolü olmuştur. 12 Mart sürecin-

de sendikal ve sosyal hakların kısıtlanması, işçilerin hem orduya, hem de sermaye yanlısı siyasi partilere dönük görüşlerinde değişikliğe yol açmıştır, denebilir.

DM: İkinci gün, yani 16 Haziran deneyiminiz, deyim yerindeyse milli pi-yango büyük ikramiye! Elbette İstanbul'un tamamında ve İzmit'te, hatta başka bazı şehirlerde de olaylar yaşanıyor. Ama Anadolu yakası en büyük olayların yaşandığı bölge. En büyük çatışmalar ise tam da sizin görevlendirildiğiniz noktada, Fenerbahçe Stadı'nın yakınında, Yoğurtçu Parkı'nın hemen öncesinde Kurbağalıdere'nin üzerinde sizin kariyerlerinizi yerleştirdiğiniz köprüde, geçiyor. Beş ölüm var 15-16 Haziran olaylarında, en azından dördü polisin işçilere karşı silah kullanması dolayısıyla tam orada. Siz ise 22 yaşında bir subaysınız ve toplumsal olaylara ilişkin hiç deneyiminiz yok. Takım komutanlığını da tam bir gün önce devralmışsınız! Sonradan işin bu yönü konusunda ne hissettiniz?

AÖ: Bölüğü devir teslim alıyordum. Tabii benim için çok müthiş bir olay. İşçiler bir tarafta, askerler benim yanımda. Gönlüm ve düşüncem işçilerden yana, öbür taraftan askeri birliğin komutanıyım, onların emniyetinden ve yaptıklarından da sorumluyum. Üst komutanların müdahale emirleri var. Üstelik 22 yaşında, her yönden acemilik içinde bir durum. İşin doğrusu çok tedirgin oldum, elimden geldiğince bir çatışma ve olay çıkmadan bu işi atlatmayı düşünmüştüm.

İşçilerin ölümü ile sonuçlanan olaylar, bizim oraya intikalimizden önce gerçekleşmiş. Zaten bizim birliği de takviye için göndermişlerdi. Bağdat Caddesi istikametinden gelen daha büyük bir işçi grubunun engellenmesi amaçlanıyordu.

Olaylar sonrasında, daha doğrusu işçilerin bizim barikatı aşmasından sonraki süreçte ne askerden ne işçiler açısından ciddi bir yaralanma, vaka olmaması nedeniyle içim biraz rahatlamıştı. Tabii 16 Haziran akşamı sıkıyönetim de ilan edilince bizim birlik Fenerbahçe Orduevi'ni korumakla görevlendirilmişti.

DM: Anlatımlarınızdan biliyoruz ki, işçiler Bağdat Caddesi'nden yürüyüp Kurbağalıdere'ye ulaştıktan sonra bir aşamada Birinci Ordu Kurmay Başkanı General Vahit Güneri size emir subayı aracılığıyla silahlara manevra kurşunu yükleme emri göndermiş. Siz de yatıştırıcı gerekçelerle (silahlar bir patlamaya başlarsa işçi bunun manevra kurşunu olduğunu anlamaz ve işler çığrından çıkabilir diyerek) bunu yapmamışsınız. Siz bu olaydan sadece bir buçuk yıl sonra gerçekleşen Mahir Çayan ve arkadaşlarının Maltepe Cezaevi'nden kaçışı olayına yardımcı olduğunuz iddiasıyla yargılanmış birisiniz. Herhalde bu devrimci düşünceleriniz bir gecede oluşmadı. Bize 15-16 Haziran'da verdiğiniz bu kararda daha önce yaşadığınız ideolojik değişim sürecinin etkisi nedir, anlatır mısınız?

AÖ: Kuleli Askeri Lisesi'nde ve Kara Harp Okulu'nda "vatansever, yurduna, milletine bağlı, aynı zamanda bağımsızlıkçı, anti-emperyalist" düşüncelerle yetiştirildik, bu bağlamda Kemalist bir ideolojik eğitimden geçirildik, denebilir. Kuşkusuz "vatani koruma ve kollama" misyonu ağırlıklıydı, ordunun toplumda böyle

önemli bir görevi olduğu duygusuyla eğitilmiştik.

1967 yılında Harp Okulu’ndan mezun olurken bu tarz bir Kemalist ideolojiyi benimseyen bir kişiydim. Türkiye’de ve dünyadaki 1968 öğrenci olayları, 1969 Kanlı Pazar olayı, 69 deniz subayı bildirisi gibi olaylar da beni etkiledi.

Benden bir yaş küçük kardeşim Olcay Özsever, daha önce Marksist düşünceyle tanışmış ve sosyalist olmuştu. Onun da etkisiyle ve askeri kesimdeki diğer devrimci subaylarla ilişkimiz sonucunda ve de son tahlilde sol yayınları da okuyarak 1969 yazında sosyalist düşünceyi benimsediğimi hatırlıyorum. 1970 Haziran’ına gelirken ideolojik anlamda bu düşünceler içindeydim...

Atilla Özsever

DM: Bir söyleşide alçakgönüllü bir tutumla “Benim yerime başkası da olsaydı, başka subaylar da olsaydı üç aşağı beş yukarı aynı şekilde davranırlardı. O zaman askerlerde de işçi sınıfına karşı bir sempati var, öğrenci hareketine de var” diyorsunuz. Bundan o döneme özgü bir eğilimi kast ettiğinizi anlıyoruz ve bunun da 15-16 Haziran’ı bir bütün olarak anlamakta önemli bir ek unsur olduğunu kabul ediyoruz. Ancak size emir subayı aracılığıyla manevra kurşunu emrini yollayan da bir “asker”. Başka tanıklıklar da o iki gün boyunca birçok vakada “süngü tak!” emrinin verildiğini söylüyor. 15-16 Haziran’ın ardından gelen Selimiye deneyimi, sonra 12 Mart ve 12 Eylül, durumun sadece bazı subaylar için böyle olduğunu göstermiyor mu?

AÖ: Yukarıda da söz ettiğim gibi genç subayların önemli bir bölümü, Kemalist bir anlayışla mevcut AP iktidarının “yanlış yolda” olduğu düşüncesini benimseyerek öğrenci olaylarına, işçi eylemlerine sempatiyle bakıyordu. Nitekim 15-16 Haziran olaylarının büyük bir bölümünde askeri birlik komutanlarının polisin tutumu yanında daha “yatıştırıcı” bir tavır içinde olduğu görülüyor.

Kuşkusuz çeşitli yerlerde süngü takma olayı var. Örneğin Haymak fabrikası önüne gelen diğer piyade birliği komutanının işçilerin fabrikaya girmesini önlemek için “süngü tak” emrini verdiği bilgisini edinmiştim. Ancak işçilere yönelik bir yaralama olmadığı gibi uzlaşma sonucu bir kısım temsilci de fabrikaya girebilmişti.

Öte yandan daha üst komutanlar, örneğin 1. Ordu Kurmay Başkanı General Vahit Güneri gibi subaylar daha farklı bir bakış açısına sahiptiler. Olaylar, onların gözünde “işçilerin fabrikaları ve neredeyse şehri işgal ettiği” şeklinde algılanıyordu. Hükümetle de ilişkileri açısından böyle bir tavır içindeydiler, diye düşünüyorum.

Tüm bunlara rağmen, üst düzey komutanlar bile “hakiki mermi” değil, korkutmak için “manevra mermisi” kullanma talimatı vermişlerdi. Sonuçta olayların yatışmasını, büyümemesini, ancak ordunun “düzeni koruma” görevinin bilincinde olarak işçi kesiminden sorumlu olanların da gereken cezaya çarptırılması saikiyle

hareket ettiği izlenimini taşıyorum.

Zaten daha önceki sorularda belirttiğim gibi 15-16 Haziran olaylarından sonra ordunun özellikle üst kademesinin düşünce ve davranışı tamamen değişmiş ve işçi sınıfının “hizaya getirilmesi” anlayışı egemen olmuştur, denebilir.

DM: İşçilerin orduya, subayların da işçilere karşılıklı tutumlarının, üzerinde daha çok durulabilecek birçok boyutu var. Ama birini sormadan edemeyeceğiz: Sıkıyönetim savcısından olayları yaşayan işçilere birtakım insanlar, işçilerin yer yer askerlerin silahlarını üzerlerinden aldığını ileri sürüyorlar. Sizin bu konuda meslektaşlarınızdan aldığınız bilgiler oldu mu?

AÖ: Böyle bir bilğim yok.

DM: Sizin kendi deneyiminize dönelim. Emir subayı sizin komutanın emrini yerine getirmediğini biliyordu. Olaylardan sonra görevli subayların ifadesinin alındığını da siz kendiniz bir yazınızda belirtiyorsunuz. Bir yıl sonra Tatvan’a tayininiz çıkıyor. Bu bir cezalandırma mı idi sizce? Öyle ise ordunun kendi işleyiş mantığı açısından biraz riskli bir cezalandırma değil mi?

AÖ: Üst komutanlığın “manevra mermisi kullanılması” yönündeki talimatını, bir şekilde oyalayarak geçiştirmeye çalıştım. O kaotik durum içersinde manevra mermilerinin hangi kariyerde olduğunu araştırma gayreti içinde emir subayını oyalayıp vakit geçirme düşüncesindeydim. Bu süreç içindeki heyecanlı ortam, arama faaliyeti, işçilerin yaklaşması gibi faktörler nedeniyle benim durumum “emri yerine getirmeme” şeklinde algılanmadı diye düşünüyorum.

İşçilerin bulunduğu Fenerbahçe Stadı ile aramızdaki mesafe 100 metreden azdı. Bir süre sonra da işçiler, kol kola girmiş askerlerden oluşan barikatı aşılar. İfade ettiğim gibi görünürde bir “emre itaatsizlik” yoktu. Olayların gelişimi içinde bir süreç söz konusuydu.

Nitekim daha sonra 15-16 Haziran olaylarında görev alan subayların ifadeleri alındı, bizlerin izlenimlerini istediler. Bizler de yaşadıklarımızı yazılı olarak ifade ettik. Bir yıl sonra Tatvan’a tayin olmam konusunun bir “cezalandırma” olduğunu zannetmiyorum. Zırlı Tugay’daki üç yıllık bir süre sonunda normal bir tayin olmuş olabilir. Bilmiyorum belki de bir ihmal meselesi sicilime işlenmiş midir, bilgi sahibi değilim.

Esas itibarıyla 12 Mart 1971 muhtırasının akabinde bizlerin birliği terk etmemesi emredilmişti. Ben ise, o gün, ya da ertesi gün 2. Zırlı Tugay’dan izinsiz olarak ayrıldım ve o günün akşamı sol düşünceye sahip asker arkadaşlarımızla bir durum değerlendirmesi yapmıştık. Bu durumun, yani 12 Mart’ta izinsiz olarak kışladan ayrıldığımı dair bir notun sicilime işlendiğini Tatvan’a tayin olduktan sonra oradaki üst komutanımdan öğrenmişim. Tayinimde bu faktör de etkili olmuş olabilir. Ama genelde normal bir tayin olduğu düşüncesindeyim.

DM: Daha sonra Maltepe olayı ve Kara Kuvvetleri Devrimci Subaylar Örgütü kuruculuğu dolayısıyla THKP-C yandaşlığı yüzünden tutuklu olarak

yargılandığınızı, ancak 1974 affıyla cezaevinden çıktığınızı biliyoruz. Bu yargılama sırasında 15-16 Haziran’da bir teğmen olarak verdiğiniz bu olağanüstü karar hiç karşınıza çıkarıldı mı?

AÖ: MİT’teki, daha doğrusu Ziverbey Köşkü’ndeki ifadem sırasında, “nasıl sosyalist olduğum ve işçilere yönelik sempatiimin nereden kaynakladığı yönündeki soruya” verdiğim yanıtta, 15-16 Haziran olaylarının beni fazlasıyla etkilediğini söylemiştim. 15-16 Haziran’la ilgili görüşlerim ifademe geçirilmişti.

DM: Bu söyleşiye “barikatların iki yanında da bulundunuz” diyerek başladık. Şunu ekleyerek bitirelim: Her iki tarafta da ezilen ve sömürülen sınıfa destek oldunuz. İşçi sınıfı uğruna bir yaşam yaşadınız. Sizi tebrik ederiz, bizimle deneyimlerinizi, bilgilerinizi ve düşüncelerinizi paylaştığınız için teşekkür ederiz.

AÖ: Ben de çok teşekkür ederim. Sorular, son derece anlamlı ve sorgulayıcıydı. Uzun yıllar gazetecilik yapmış bir kişi olarak bu söyleşinin sorularını çok değerli bulduğumu ifade etmek isterim. Değerli arkadaşım Sungur Savran’ın şahsında tüm *Devrimci Marksizm* Dergisi’nin emekçilerini kutluyorum, başarılar diliyorum...

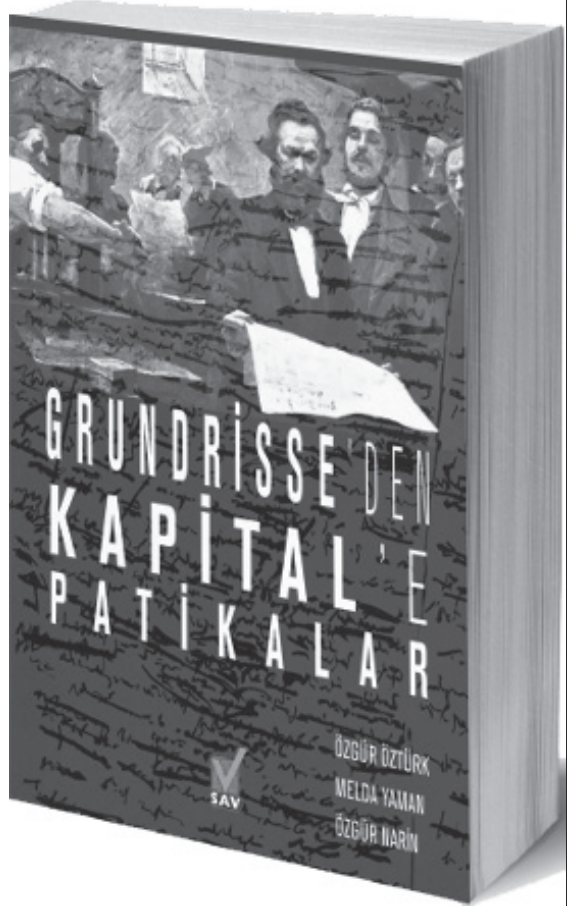
Kitap Tanıtımı

Grundrisse'den Kapital'e Patikalar

*Grundrisse'den Kapital'e
Patikalar*

Hazırlayanlar:

Özgür Öztürk, Melda Yaman,
Özgür Narin,
Sosyal Araştırmalar Vakfı

Ekim Devrimi'nin üzerinden 100 yıl, Marx'ın başyapıtı Kapital'in ilk yayımlanışının üzerinden 150 yıl geçti.

Kapitalizmin bataklığında debelenen insanlık, bu çamurdan kurtulmaya, insanca yaşamaya, eşitlikçi ve özgürlükçü bir topluma özlem duyuyor.

Kapital, 150 yıldır, böyle bir toplum için verilen mücadelelere yol gösteriyor, ışık tutuyor.

Bu kitapta Melda Yaman, Özgür Narin ve Özgür Öztürk, Marx'ın Grundrisse'den Kapital'e uzanan macerasında geçtiği yolların izini sürerek yeni yollar, yeni patikalar açmaya çalışıyorlar. Geçmiş, bugünü ve geleceği, Marx'tan hareketle düşünmeyi deniyorlar.

15-16 Haziran'ın ışığında sınıf mücadeleciler sendikacılık

Levent Dölek

60'lı yıllarda Türkiye işçi sınıfı ülkenin sosyal ve siyasal hayatına görkemli bir giriş yapmıştır. 1961 Saraçhane mitinginde kendini göstermiş, 1963'te Kavel'de grev hakkını fiili grevle kazanmıştır. Grevlerle direnişlerle büyüyen mücadele içinde, 1967'de DİSK kurulmuştur. Derby işgali, Kavel'in yolundan giderek, sendika seçme hakkını fiili mücadeleyle kazanmıştır. Fabrikaya sandık konarak işçilerin oylarıyla sendikalarını seçtiği referandum uygulamasını tüm işçi hareketinin gündemine sokmuştur. İşçi hareketi zincirlerini bir bir kırarak 1970'e gelirken burjuvazi karşı taarruza geçmiştir. Hedef, DİSK'in "çanına ot tıkamak"tır. Burjuvazi bu amaç uğruna yekvücut olmuştur. DİSK'i bitirecek ve Türk-İş'i tekel haline getirecek yasa taslağını birlikte hazırlayan Demirel'in Adalet Partisi ile İnönü ve Ecevit'in CHP'si, işçi sınıfına karşı aynı cephededir. 15-16 Haziran, sermayenin sınıf taarruzuna işçi sınıfının ayaklanarak verdiği bir cevaptır. 15-16 Haziran, burjuvazi ile işçi sınıfının bir bütün olarak karşı karşıya geldiği ve boy ölçüştüğü bir savaş meydanıdır adeta.

15-16 Haziran ne sadece bu iki güne ne de sadece meclise sunulan tasarının içeriğine bakarak anlaşılabilir. 15-16 Haziran, öncesi ve sonrasıyla döneme damgasını vuran ve derinlemesine incelenmesi gereken bir dönüm noktasıdır. Bununla birlikte, tamamı DİSK üyesi olmayan, pek çoğu Türk-İş'li olan yüz binlerce işçinin sadece dar anlamda bakıldığında DİSK'e sahip çıkmak için ayaklanmış olması üzerinde özellikle durmaya değerdir. Uğruna yüz binlerin ayaklandığı, bedel ödemeyi göze aldığı, kendi kaderini onun kaderiyle bir gördüğü bir sendika bugün hayal gibidir.

Ancak böyle bir sendika hayal de efsane de değildir. İşçi sınıfımızın tarihinde vardır. Bugün nasıl bir sendika, nasıl bir sendikal politika sorusunu soranlar için, 15-16 Haziran 1970'in DİSK'i çok önemli bir kerteriz noktası sunmaktadır.

DİSK'in, kuruluş yılları itibariyle, yapısı, kadroları, ideolojisi ve sınıf siyasetiyle mükemmel bir model sunduğunu iddia etmiyoruz. Niyetimiz, DİSK'in tarihini mercek altına almak, kuruluş yıllarındaki DİSK'i ince bir analize tabi tutmak değildir. Bu yazının amacı, bugünün koşullarında, işçi sınıfının ihtiyaç duyduğu sendikal mücadele prensiplerini ortaya koymaktır.¹ 15-16 Haziran'ın DİSK'i, bize bu amacımız doğrultusunda önemli veriler sunmaktadır. Her işçi mitinginde, her kongrede, her konferansta "biz Kavellerden, 15-16 Haziranlardan geliyoruz" diyen sendikacıların nutuklarını dinleyen işçiler için bu örnekler, geçmiş ve bir daha gelmeyecek olan güzel anıların ötesine geçmelidir. Çünkü o dönemin mücadelesinde, bugünün mücadelelerine ve ihtiyaçlarına ışık tutacak pek çok ders mevcuttur.

Sendikacılık anlayışları ve maddi çıkarlar

Farklı sendikacılık anlayış ve pratiklerinin arka planında, esas olarak, farklı fikirler değil, farklı çıkarlar yatmaktadır. Sermayenin sendikalardan beklentisi, işçi sınıfını kontrol altında tutmaları, yer yer sermayeye iştirilmiş insan kaynakları departmanları gibi çalışırken, yer yer sınıfta biriken öfke buharını boşaltacak bir düdüklü tencere işlevi görmeleridir. İşçilerin sendikalardan beklentisi ise ekonomik ve sosyal haklarını her düzeyde savunup geliştirmeleridir. Sendika bürokratları işçi sınıfının içinden çıkarlar ama zaman içinde hem işçi sınıfının yaşam şartlarından koparlar hem de asla bırakmak istemedikleri maddi ayrıcalıklar edinmeye başlarlar. Hem içinden çıktıkları işçi sınıfının, hem de gelirleriyle, takım elbiseleri ve kravatlarıyla, lüks arabalarıyla giderek yaklaştıkları burjuvazinin baskısı altında iş görürler. Bürokrasinin maddi çıkarı, her iki tarafı da memnun ederek maddi ayrıcalıklarını sürdürmek, mümkünse geliştirmektir.

Sınıf sendikacılığı ise en genel anlamıyla, işçi sınıfının çıkar ve isteklerini, sendikalara hâkim kılmak ve sendikaları sermayeye karşı (sendikal ve siyasal düzeyde) işçi sınıfının mücadele mevzilerine dönüştürmektir. Bu mücadele bir süreçtir. Sınıf sendikacılığını tüzük maddeleri hâline getirip bir sendikaya kabul ettirmekle bu işin başarılması mümkün değildir. Sınıf sendikacılığı mücadelenin sürekliliği içerisinde anlam kazanabilir ve işlev görebilir. Söz gelimi, 60'lı yıllarda sınıf sendikacılığının pek çok örneğini sergilemiş olan DİSK'in adını taşıyor olmak, sınıf sendikacılığı yapmak anlamına gelmez. Aynı şekilde devletin yasaklarına ve baskılarına rağmen, 1961'de Saraçhane'de yüz bin işçiye toplayarak sınıfın taleplerini yükseltenler ve 1963'te Kavel'de yasadışı ama fiili ve meşru bir grevle grev hakkını kazananlar sınıf sendikacılığını inşa ediyorlardı ama ortada henüz DİSK yoktu.

Türkiye işçi sınıfı, bir sınıf sendikasının kurulmasından sonra sınıf sendikacılığı ile tanışmış değildir. Aksine, sınıf sendikacılığı anlayışı, karşıtı ile mücadele içinde gelişmiş ve şekillenmiştir. Sınıf sendikacılığı prensiplerinin hayata geçirildiği sen-

¹ Bu yazıda tartışılacak sendikal mücadele perspektifleri yasal mevzuatın farklılığının yanı sıra mücadele dinamikleri ve sendikal yapı açısından da ayrı ve ayrıntılı şekilde ele alınması gereken kamu emekçileri sendikalarını kapsamamaktadır.

dikal yapılar bu mücadelenin bir sonucu olarak kurulmuştur. Dolayısıyla bugünün sınıf sendikacılığı prensipleri de onun karşıtı olan anlayış ve pratikleriyle mücadele içinde anlaşılacak durumundadır.

DİSK hangi sendikal anlayış ve pratiğe karşı mücadele içinde kuruldu?

Toplu sözleşme hakkı olmadan sendika hakkından, grev hakkı olmadan da toplu sözleşme hakkından bahsetmek mümkün değildir. Türkiye’de sendikaların yasal statüye kavuşması 1947’de çıkan 5018 sayılı Sendikalar Yasası ile olmuşsa da toplu sözleşme hakkı birçok kısıtlayıcı madde ile fiilen uygulanamaz hâle getirilmişti. En önemlisi de işçilerin patronları masaya oturmaya ve toplu sözleşmeyi imzalamaya zorlayacak tek gücü olan grev tamamen yasaklanmıştı. Patronlar ise işçi mücadelelerine karşı ekonomik kriz bahanesiyle toplu işten çıkarmalara girişerek, fiili lokavt uygulayarak sınıf mücadelesi yürütmektedirler. 1952’de kurulan Türk-İş, sınıf mücadelesinde işçilerin haklarını genişletici fiili mücadeleler örgütlemek yerine işçi sınıfını kontrol altında tutmaya yönelik bir örgütlenme olarak biçimlendi. Zaten esas olarak KİT’lerde ve devlet himayesinde örgütlenmişti ve dolayısıyla yine devlet himayesinde serpilip büyüyen özel sektörün çıkarlarına dokunmamaya özen gösteriyordu. İşte bu Türk-İş bünyesinde doğrudan ABD’den alınan parasal yardımlar ve eğitim faaliyetleri ile sendikacı kadrolar yetiştirilmeye başlandı.

27 Mayıs 1960 darbesinin ardından getirilen 1961 Anayasası sendika kurma hakkının yanı sıra toplu sözleşme ve grev hakkını da içeriyordu. Ancak grev hakkının kullanılması ve istisnaları kanunla düzenlenir denmişti. İlgili kanun bir türlü yapılmıyor ve işçi hareketi toplu sözleşme ve grev hakkını almak için, önce Saraçhane mitinginde yüz bin kişiyle meydana çıkıyor, ardından Kavel fabrikasındaki fiili grev ile üretimden gelen gücünü kullanarak grev hakkının yasal hâle gelmesini sağlıyordu. Hem Saraçhane mitingi (1961) hem de Kavel grevi (1963) Türk-İş yönetimine rağmen gerçekleşmiş, Saraçhane’de İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, Kavel’de de yine bu birliğin içinde olan Maden-İş Sendikası çatısı altındaki sınıf mücadeleciler işçi ve sendikacıların inisiyatifi öne çıkmıştır. Amerikan eğitilmiş Türk-İş bürokratlarına kalsa, devlet ve hükümetle pazarlıklar yapılarak işçileri teskin edecek, patronların işini görececek bir orta yol bulunacaktı. Devletten, hükümetten ve emperyalizmden bağımsız olamayan Türk-İş, işçi sınıfının önünde bir engel olarak yükselirken, işçi sınıfı kendi yolunu kendisi açmak zorundaydı. İşçi sınıfı bağımsızlığını önce siyasal alanda ilân etti. En önce Türkiye İşçi Partisi (TİP) kuruldu. TİP’i kuran sendikacılar, mücadeleciler yönü öne çıkan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ile Maden-İş ve Lastik-İş sendikaları içinde yer alıyordu. 1965 Zonguldak Kozlu maden işçilerinin direnişi ve 1966 Paşabahçe grevi Türk-İş’in sınıf mücadelesine karşı olan rolünü iyice açığa çıkarmıştır. Grevci maden işçilerinin üzerinden jetler uçurulmuş ve jandarmanın ateş açması sonucu iki işçi ölmüştür. Türk-İş tüm bunlara tepki gösteren TİP’li sendikacıları, işçiyi askere karşı kışkırtmakla suçlamıştır. Türk-İş’in Paşabahçe grevine cevabı ise bu grevi yürüten Kristal-İş ile grevi destekleyen Petrol-İş, Lastik-İş, Maden-İş ve Basın-İş sendikalarına geçici ihraç cezası vermek olmuştur. Bu sendikaların birkaçı daha sonra DİSK’i kuracak olan sendikalardır.

ABD sponsorluğundaki sınıf işbirlikçi sendikacılığa karşı kurulan DİSK, tüzü-
günde ve kuruluş bildirgesinde açık bir anti-emperyalist ve anti-kapitalist tutumu
ortaya koyar. Ancak işçi sınıfının DİSK'e büyük teveccühünün esas sebebi, bu
tüzük maddeleri değil, pratik mücadelenin getirdiği somut sonuçlardır. ABD'nin
Türk sendikacılığına ilişkin müdahalesi iki noktada odaklanmaktadır. Bunlardan
ilki sendikal harekete komünistlerin sızmasını engellemek ve sendikalarda anti-ko-
münizmi ve Amerikan hayranlığını hâkim kılmaktır. Diğeri ise sendikal mücadeleyi
siyasetten kopararak ekonomik alanla sınırlandırmaktır. Ancak, ABD'nin istekleri-
nin tam tersine, TİP ile birlikte hem anti-emperyalist hem de sosyalist bir yönelişi
olan DİSK, kuruluşunun ardından ekonomik mücadelede de Türk-İş'i sollayıp geç-
mişti. Sınıf işbirliği ve uzlaşma ile elde edilen toplu sözleşmelerin karşısında, grev
silahını kullanan ya da grev tehdidiyle patronları uzlaşmaya zorlayan DİSK'liler
çok daha yüksek ücretler ve sosyal haklar almaktaydı.

15-16 Haziran'da "çanına ot tıkanmak" istenen DİSK sadece "solcu" bir sendi-
kadan ibaret olsaydı, işçi sınıfının aynı tepkiyi vermesi mümkün olmazdı. DİSK'in
adı "devrimci" idi. Sendikacılık ilkesi "devrimci sendikacılık"tı. Ancak üyelerinin
sadece küçük bir azınlığının gerçekten devrimci olduğu söylenebilirdi. Buna karşı-
lık her siyasi görüşten DİSK'lilerin yanı sıra Türk-İş'li işçiler de 15-16 Haziran'da
DİSK için ayaklandılar. Çünkü o işçiler, yanı başlarında DİSK'te örgütlü fabrikanın
patron üzerindeki tehdidi olmasa, sözleşmelerinde o gün aldıklarının çok daha geri-
sinde ücret ve sosyal haklarla çalışacaklarının bilincindeydiler. DİSK'liler haklı ve
meşru mücadeleleriyle Türk-İş'li işçiler üzerinde ayrıca moral bir etkiye de sahipti-
ler. Kozlu'da jandarma kurşunuyla can veren işçilerin kurduğu sendikanın işçileri,
o işçileri provokatörlükle suçlayan Türk-İş'in üyesi işçilerle dört yıl sonra tankların
üzerine çıkıyor, jandarma barikatlarını aşıyor, bu sefer birlikte can veriyor, bedeller
ödüyor ve sonunda DİSK'in çanına ot tıkamaya çalışanların çıkarttığı yasanın Ana-
yasa Mahkemesi'nden dönmesini sağlıyorlardı.

Bugün sınıf mücadeleciler sendikacılık hangi anlayış ve pratiklere karşı mücadele etmelidir?

Türk-İş bürokrasisi, tarihsel olarak temsil ettiği sınıf işbirlikçi sendikal anlayışı
ve pratiği sürdürmektedir. Türk-İş bürokrasisinin uzlaşmacılığı 90'ların sonunda
yoğunlaşan ve 2000'li yıllarda zirve yapan özelleştirme saldırısına işçi sınıfının di-
rencini zayıflatarak geçit vermiştir. KİT'ler birer birer kapanırken Türk-İş içindeki
özel sektör ağırlığı da artmıştır. Öte yandan devlet himayesindeki sendika özelliği,
biçim değiştirerek sürmüştür. Son dönemde Türk-İş bürokrasisinin konfederasyon
yönetimini elinde tutan grubu, Türk-İş'in AKP iktidarına karşı bırakın bağımsızlı-
ğını, özerkliğini dahi yitirmesine neden olmuştur. Türk-İş, bu yönüyle, Milli Sela-
met Partisi ve Refah Partisi'nin işçi kolu olarak doğan ve bu hareketin bölünmesi-
nin ardından yola AKP ile devam eden, nihayet bugün AKP'nin organik uzantısı
olarak hareket eden Hak-İş'le aynılaştan görüşler ve pratikler sergilemektedir.² Öte

2 Türk-İş ve Hak-İş'in rolü 12 Eylül askeri diktatörlüğünün sendikal alanda 60'lı ve 70'li yılların
sınıfsal intikamını almak üzere inşa ettiği yeni düzen bağlamında anlaşılmalıdır. Bu olguyu özel-

yandan, bu gerçeklik, Türk-İş tabanındaki, hatta Hak-İş tabanındaki sınıf mücadelecî unsur ve dinamikleri görmeyi engellememelidir. Bu dinamikler vardır ve var olmaya devam edecektir. Türk-İş bürokrasisi ne kadar işbirlikçi olursa olsun, sendikalar, şubeler, temsilcilikler düzeyinde mücadelecî eğilimler varlığını sürdürmektedir. Özel sektörde örgütlenmek zorunda olan Türk-İş'te her bir sendikalaşma çabası patronların baskısı karşısında ister istemez işçi direnişlerini gündeme getirmektedir. Bu direnişler mücadelecî eğilimlere hayat veren birer oksijen kaynağı gibidir.

Bir dönem Türk-İş muhalefeti oluşturarak Sendikal Güç Birliği iktidarın bizzat dâhil olduğu operasyonlarla parçalanmış, bu muhalefetin içindeki sendikaların bir kısmı ya tamamen ele geçirilmiş ya da büyük ölçüde zayıflatılmıştır. Yine de sınıf mücadelesinin en işbirlikçi yönetim altında dahi filizlenmesi engellenememiştir. Sendikal Güç Birliği dağıldıktan sonra, 2015'te Türk-İş'in işbirlikçi yapısının ana direğini oluşturan Türk Metal'e karşı fiili grevler ve fabrika işgalleriyle kendi tabanından yükselen isyan bunun en büyük kanıtıdır. Bugün Türk Metal'in kırdığı değil, yaptığı/yapmak zorunda kaldığı fabrika işgallerinden bahsedebiliyorsak bunu bürokratların başına taş düşmesine değil, işçilerin bürokratları titreten mücadelesine borçluyuz. Petrol-İş'te yaşanan değişim rüzgârları, Tek Gıda-İş'ten Tümtis'e, Deriteks'ten Teksif'e, Türkiye'nin dört bir yanında farklı zamanlarda kurulan, irili ufaklı direniş çadırları asla küçümsenmemeli. Bugün siyasi iktidarlar ve burjuvazi, örneğin kıdem tazminatı konusunda Türk-İş bürokrasisini ikna etmekte zorlanmayacaktır. Ancak, kıdem tazminatı, kongre kararlarında da görüldüğü üzere, Türk-İş için dahi hala bir kırmızı çizgi hüviyetindedir ve genel grev sebebidir. Bu da bürokrasinin tüm işbirlikçi karakterine rağmen güçlü bir taban basıncı altında olduğunu göstermektedir. 15-16 Haziran'ın deneyiminden bugüne bakmak her mücadelede geleceğin nüvesini görmek demektir.

Ancak, konu 15-16 Haziran olunca, odak noktası da, ister istemez, DİSK olmak durumundadır. Bugün "biz 15-16 Haziranlardan geliyoruz" diyenin dediğinin hakkını vermesi için sınıf işbirliğine karşı sınıf mücadelesini savunması, anti-emperyalist olması, burjuva partilerinin tamamına karşı ve onlardan bağımsız olması (DİSK'in çanına ot tıkama sevdasında AP ve CHP ortaklığı şarttır. Peki, dün Türk-İş'in aldığı Amerikan yardımını yerin dibine sokan DİSK'in bugün Avrupa emperyalizminin, hususi olarak da Alman emperyalizminin sendikal hareket üzerindeki hegemonya aracı olan Ebert Vakfı'nın³ sponsorluğu olmadan tek bir etkinlik dahi düzenlemiyor oluşuna ne demelidir? Avrupa Birliği'nin 3,5 milyon Avroluk hibeyle finanse ettiği "birlikte varız" başlıklı sosyal diyalogun geliştirilmesi projesinde, sınıf işbirliğine karşı mücadele içinde kurulmuş DİSK'in, patron örgütleriyle ve

likle metal sektörüne odaklanarak ve metal işçilerinin 12 Eylül'ün kurduğu sendikal düzene karşı mücadele örnekleri ile şu yazımızda ele aldığımız: "Metal İşçilerinin Ekmek ve Hürriyet Mücadelesi", *Devrimci Marksizm*, sayı 41-42, Kış-Bahar, 2020.

3 Bu vakıf Alman Sosyal Demokrasisi'nin sağ kanadının tarihsel lideri Friedrich Ebert'in adıyla kurulmuştur. Ebert 1918 Alman devrimine ihanet etmiştir ve Berlin'deki devrimci ayaklanmayı ezmek üzerine gerici ve milliyetçi paramiliter güçleri görevlendiren kişi olarak Almanya ve uluslararası işçi hareketinin iki büyük devrimci lideri Rosa Lüksemburg ve Karl Liebknecht'in bilfiil katilidir.

AKP iktidarıyla birlikte ne işi vardır? “Sosyal diyalog”, sınıf işbirlikçiliğinin Avrupalı adıdır. Daha ileri gidelim. Amerikan sendikacılığının 65 sene önce Türk-İş’e dayattığı sendikacılık anlayışının AB markalı yeni sürümüdür. 15-16 Haziran’dan gelen bir DİSK, sosyal diyalogcu olamaz! Sermaye sınıfının örgütleriyle ve sermayenin iktidarıyla ve AB emperyalizmi ile birlikte var olamaz! Böyle bir birlikteliğin olduğu yerde, DİSK’in sadece adı olur, 15-16 Haziranlardan, Kavellerden gelen DİSK yok olmuş demektir.

Ayrıca DİSK’in tabandan yükselen bir hareketin üzerine inşa edildiğini unutmamalıyız. 15-16 Haziran’da da tabandan yükselen işçi iradesinin, mücadeleyi DİSK yönetiminin çizdiği sınırların ötesine taşımış olduğunu, 15-16 Haziran’ın ardından, sıkıyönetimin ilân edildiği geceden sonra 17 Haziran’da da eylemlerin sürdüğünü ve sonrasındaki bir hafta boyunca üretime başlamayan onlarca fabrikanın bulunduğunu, tüm bunlarda fabrika komiteleri ve işyeri temsilciliklerinin inisiyatifinin belirleyici olduğunu özellikle vurgulamalıyız. Yani bugün 15-16 Haziran’ın geleneğini sürdürdüğünü iddia etmek, her şeyden önde tabanda sınıf mücadelecisi inisiyatifi canlandırmak için mücadele etmeyi gerektirmektedir. Bu açıdan, DİSK yöneticilerinin bugünkü pratiklerine bakıldığında, kürsülerden yaptıkları “15-16 Haziran” güzellemelerinin iyice gülünç olduğunu söylemek gerekir.

Örneğin, MESS grup sözleşmelerinde, gece yarısı MESS genel merkezine gidip sözleşmeyi imzalama taahhüdünde bulunan sendika yöneticilerine rağmen, greve devam inisiyatifini gösteren, bu iradeyi Birleşik Metal-İş sendikasının temsilciler kurulunda sendikanın kararı haline getiren tabandaki işçiler, işyeri temsilcileri ve şube yöneticileri, işte 15-16 Haziranlardan gelenler onlardır. Bu iradenin geldiği şubeyi bölen, yöneticilerine disiplin soruşturması açan, Ankara’ya gidip Türk Metal’le aynı sözleşmeye imza atıp, işçileri grev yasağı ile tehdit eden AKP’nin Çalışma Bakanı’na hususi teşekkürlerini iletenler ise bu gelenekten kafa olarak, ruh olarak ve pratik olarak çoktan kopmuşlardır.

CHP'nin işine gelmediği için demiryolcuların grevini itibarsızlaştırmaya çalışan, CHP'li belediyede direniş yapan işçiler yerine CHP'li belediye başkanlarını ziyaret eden, neredeyse bir teamül olarak emekli olmadan önce mutlaka CHP milletvekili olan DİSK başkanları, İnönü'ye ve onun Çalışma Bakanı Ecevit'e rest çekerek mitingler, grevler yapan, Türkiye İşçi Partisi'ni kuran sendikacıların geleneğinden mi geliyor gerçekten?

Örnekler çoğaltılabilir. Vardığımız sonuç bellidir. Bugün eğer 15-16 Haziran'ın temsil ettiği geleneğin doğrultusunda bir sınıf mücadeleciler sendikacılık inşa edilecekse, bugünün hâl ve şartlarında bu inşa sadece Türk-İş ve Hak-İş'in temsil ettiği sınıf işbirlikçiliğe karşı değil, DİSK'teki bürokrasiye hâkim olan anlayış ve pratiğe karşı da ve onu yenilgiye uğratarak başarıya ulaşabilir.

15-16 Haziran'ın 50. yılında sınıf mücadeleciler sendikacılığın ilkeleri neler olmalı?

Bugünün sınıf mücadeleciler sendikacılığı, ancak tabandan yetişecek yeni bir öncü işçi kuşağı ile inşa edilebilir. Bu kuşağın yetişeceği yer, her biri başlı başına patronlarla kora kor bir mücadeleye dönüşen sendikalaşma mücadelelerinden, direnişlerden, grevlerden, işgallerden oluşan sınıf mücadelesi okuludur. Bu okulda alınan sınıf mücadelesi eğitiminin esası ise derslerden, kitaplardan, kara tahtalardan değil deneyimden oluşur. Sınıf mücadeleciler bir kuşağın eğitimi, sınıfın karşılaştığı sorunlara doğru müdahaleleri yapan ve deneyimleri sınıfı ilerletici bir eğitimin parçası haline getiren, adanmış bir önderliğin kılavuzluğunu gerektirmektedir.

Taban örgütlenmeleri ve işçi demokrasisi: Sendikalarındaki bürokratik yapı sadece en tepede oluşmaz. En tabandan en yukarıya kadar sendikal yapıda görev alan işçileri bilinç ve ahlâk olarak eğüten, mücadeleciler işçiyi bürokrata çeviren adeta bir seri üretim bandı söz konusudur. Mücadelede öne çıkan işçiler işyeri temsilcisi olduğunda sendika bürokratları onlara işçileri nasıl bilinçlendireceklerini, işçilerin örgütlülüğünü nasıl arttıracaklarını, işyeri temsilciliğinden başlayarak sendikayı nasıl denetleyeceklerini değil, temsilcilik koltuğunu nasıl koruyacaklarını öğretmeye başlar. Sınıf bilin-

cini yeni edinmeye başlayan işçi, grevli, direnişli, hareketli süreçlerin yerini çalışma hayatının ve günlük derterin monotonluğunun aldığı dönemlerde, temsil ettiği işçilerin talep, öneri ve eleştirileri karşısında zaten savunmaya geçme eğilimine girmektedir. Sendika bürokrati, işçi temsilcilerinin tabandan alıp ilettiği tüm talep ve önerilere, bu önerilerin neden ve nasıl yapılamayacağını söyleyerek cevap verir. Temsilciyi de temsil ettiği işçilere karşı aynı şekilde davranmaya sevk eder. Öncü işçiyi bürokrata dönüştürme işlemi başlamıştır.

Sendika genel merkezi, şube yönetimi, temsilcilik hiyerarşisinde yukarıdan aşağı her kademe mücadeleyi yükseltmeye değil, kontrol edip bastırmaya programlanır adeta. Sendika bürokratlarının grev ve eylem kırıncısı tutumları çoğu zaman patronla işbirliğinden kaynaklanmaz. Her eylemin tabanda bilinçlenmeyi arttıracaklarını, yeni öncü işçiler yaratacaklarını, eylem içinde işçilerin güven ve saygısını kazanan öncü işçilerin de sendikadaki statükoya tehdit oluşturacaklarını her bürokrat içgüdüsel olarak bilir. Sendikal statüko bürokratin maddi ayrıcalıklarının ve işçiden yabancılaşan, burjuvazi ve siyaset katında ona sahte bir itibar kazandıran yaşam tarzının sürdürülmesinin teminatıdır. Bu yüzden sendika bürokratları içgüdüsel olarak sendikal statükoyu sarsma potansiyeli gösteren her girişime kuşku ile hatta yer yer düşmanca bakar. Bürokrasinin tutuculuğu bu içgüdüden başlar. Patronlar da bürokratların bu içgüdü-sünü yönetmekte uzmanlaşmışlardır. Sınıf mücadelecisi sendikacılığın ise tam tersine tabandan yükselecek işçi denetimini sürekli canlı tutması, bunun için de fabrikada ve işyerindeki günlük yaşamdan temsilcilik seçimlerine, şube kongrelerinden genel merkez kongrelerine kadar her aşamayı işçileri, işçi demokrasisi okulunda eğitmek üzere kullanması şarttır.

Bürokratik öğütme ve dönüştürme mekanizması doğru şekilde kavranmadığı müddetçe sendikal bürokrasiye karşı etkin bir mücadele yürütmek de mümkün değildir. Bürokrasiye karşı mücadele saikiyle ortaya atılan tüzüksel önlemler, bu önlemlerin içini dolduracak ve sendikaları birer sınıf mücadelesi örgütü haline getirip aktif şekilde denetleyecek işçiler olmadan anlamsız kalır. Daha da kötüsü, bu önlemlerin bürokrasinin elinde birer araca dönüşmesi hiç de zor değildir. Bürokrasiyi önlemek için önerilen rotasyon, öncü işçileri dışlamanın bir aracına dönüşebilir. Kadın işçilerin sendikalarda daha fazla görev ve sorumluluk alması için önerilen kota uygulaması, bürokrasinin elinde tam tersi bir işlev görebilir. Kadın işçilerin adaylığı erkek bürokratlar tarafından tabandaki işçilerin öne çıkardığı bazı adayları liste dışı bırakmanın aracı haline getirilebilir. Kongrelerde çarşaf liste blok listeye göre daha demokratik görünür ama pekâlâ bürokrasinin işçi muhalefetini bölerek kendi içinde sindirmek için tercih edeceği bir yöntem olabilir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Sendikal mücadelenin hayatın akışı içindeki canlı pratiği bugün akla gelmeyen pek çok farklı durumu karşımıza çıkarmaktadır. Tüm bu sorunların çözümü, sınıf mücadelesinin canlı pratiğinin içinde bulunmak zorundadır.

Soyut tüzüksel önlemler sorunları çözmüyor. Öte yandan katı bürokratik tüzükler ve uygulamaları da işçi demokrasisinin önündeki mutlak engeller olarak görülmemelidir. Örneğin, son yılların işçi demokrasisi açısından en verimli ve etkin örnekleri 2015'in fiili grevleri esnasında görülmüştür. İşçilerin canlı mücadelesi içinde, fiili grev ve işgallerin olduğu fabrikalarda, Türk Metal sendikası katı bürokratik yapısı ve tüzüğü ile birlikte adeta buhar olup uçmuştur. Ardından gelen süreçte, Türk

Metal sendikası herhangi bir tüzük değişikliğine gitmemiştir ama daha önce atanan temsilciler pek çok fabrikada seçimle işbaşına gelmeye başlamıştır. Öyle ki, Renault fabrikasında Türk Metal temsilciliği için aday olan işçiler, bu fabrikada, Türk Metal yönetimi ile ne kadar yakın olduklarından ziyade fiili metal grevlerinde bulunmuş olduklarını, hatta ardından Birleşik Metal'in bu fabrikadaki örgütlenme sürecinde yer aldıklarını propagandalarında söylemek zorunda kalmıştır. Çünkü bu fabrika belki Birleşik Metal'e geçmemiştir ama mücadelenin deneyimi dar anlamda "Türk Metal-ci" bir temsilciyi kaldırmamaktadır artık.

Dolayısıyla bürokrasiye karşı mücadele ne tüzüksel önlemlerle ne de bürokrasiye karşı en sert eleştiri ve hakaretleri tekrarlayarak kazanılabilir. Bürokrasiye karşı işçi demokrasisinin kazanması, işçi demokrasisini işgal, grev, direniş okullarında fiili mücadele içerisinde inşa eden, deneyimleyen, içselleştiren bir sınıf mücadelecı işçi kuşağının yaratılmasıyla mümkündür.

Sınıf mücadelecı bir öncü işçi kuşağı yaratılması isteniyorsa, elbette ki, bu kuşağı oluşturacak olan işçiler sendikalarda adım adım daha fazla görev üstlenmelidir. Sınıf mücadelecı işçilerin sendika yönetiminde yer alması ve buralarda sürekli bulunmasının yöntemi de haliyle bürokrasinin yönteminin tam zıttı olmak zorundadır: Bu yöntem, mücadeleyi, işçi denetimini, işçi demokrasisini sürekli canlı tutmak ve öncü safları, işçilerin güven ve saygısını mücadelelerde sınanarak, öne çıkarak kazanan kadrolarla yenilemektir.

Fabrika komiteleri ve sendika dışı işçi örgütleri: Mücadelenin yükseldiği anlarda, işçiler, sendikanın olmadığı yerde sendikanın işlevini görmek, sendikanın olduğu yerde bu yapıların hantallığını aşmak, hatta 2015 metal grevinde olduğu gibi düpedüz sarı sendikadan kurtulmak amacıyla tüm işçileri temsil eden ve eylemli süreci organize edip yöneten fabrika komiteleri kurmaktadır ve kuracaktır. Yine aynı dönemde fabrika işgalleri sürerken tabandan yükselen mücadelenin ortaklaşması ve koordine edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış; işçiler bu ihtiyacı gidermek için, nihayetinde başarısızlıkla sonuçlansalar da fabrikalar arası koordinasyonu sağlayacak çabalara girişmişlerdir. Mücadelenin daha da yükseldiği, farklı sektörleri kapsadığı, hatta mahalle halkını, esnafı vb. de hareketin içine çektiği durumlarda bu koordinasyon ihtiyacı doğacaktır.

Sınıf mücadelecı sendikal yaklaşım sendikaları mücadelenin tek biçimi olarak görmez. Mücadelenin ihtiyaçları ve düzeyi yeni biçimleri gerektirdiğinde bunları oluşturmak, fiilen oluşan yapıları sınıf mücadelesinin amaçlarına ulaştırmak üzere desteklemek ve yönlendirmek gerekmektedir. Bu noktada önemli olan sınıf hareketinin önüne sendika dışı önceden tasarlanmış modelleri dayatmamaktır. Bunun yerine hareketin gidişatına ve düzeyine göre önceden belirlenmiş kalıplara bağlı kalmaksızın işçilerin örgütlenmesini ve mücadelenin sevk ve iradesini en iyi sağlayacak biçimleri yine bu mücadelenin yürütücüsü işçilerle birlikte oluşturmak gerekmektedir.

Siyasi partiler ve sendikalar ilişkisi: Sendikaların siyasi partilerden bağımsız olması gerektiği sürekli tekrarlanan bir sözdür. Türk-İş "partileri üstü politika" sloganıyla bu söylemin bayraktarı olmuştur. DİSK'te ise "sınıf ve kitle sendikacılığı" sloganının bu yönde kullanılmış olduğunu biliyoruz. Belki de sendikal hareketin en büyük yalanı bu söz altında gizlenmektedir. Bürokrasinin bağımsızlıktan kastı ve bu ilkenin fiilen uygulanması, işçi sendikalarını işçi sınıfı partilerinden uzak tutmaktan

ibarettir. Bu büyük yalan altında günbegün devrimci partilerin sendikalara sızma-
larına karşı hafiyelik yapan sendika bürokratları, meşrebine göre sağcı ya da solcu
burjuva partilerinin işçi hareketini kontrol etmesinin aracılığını yaparlar. Sendikalar
yapıları gereği siyasi görüş ve parti üyeliği farkı gözetmeksizin tüm işçileri kapsar ve
kapsamalıdır da. Bu bahane edilerek sendikacıların partisiz olması ya da öyle görün-
mesi gerektiğine dair yazılı olmayan bir kural icat edilmiştir.

Ancak tüm işçileri kapsayabilmekle partisiz olmak arasında herhangi bir doğru-
dan ilişki olmadığını 15-16 Haziran örneğinden biliyoruz. “Devrimci” DİSK, Türkiye
İşçi Partisi kurucusu kadrolarıyla devrimci ve TİP’li olmayan işçileri, sınıf mücade-
leci sendikal pratikle kapsamış, onların haklı güvenini kazanmıştır. Bu işçiler DİSK’i
ayakta tutan 15-16 Haziran işçi ayaklanmasına katılmıştır. Bu mücadeleler çok sayı-
da işçiyi de devrimcileştirmiştir. Çok daha fazla işçi, sendikal mücadelenin yanında
sosyalist bir siyasi mücadelenin de parçası olmuştur. Patronlara kök söktüren bir işçi
kuşağı bu etkileşim içerisinde yetişmiştir.

Bugün de durum farklı değil. İşçilerin ne kadar sağcı ve muhafazakâr olduğundan
şikâyet eden solcular, hep sınıf mücadelesini uzaktan seyredenlerdir. İşçilerin CHP
ya da HDP’ye oy vermemesini işçilerin bilinçsizliğinin bir göstergesi olarak sayarlar.
Halbuki genellikle aynı solcuları “solcu” CHP ya da HDP’nin TÜSİAD’la, “işveren”
konumundaki belediye başkanlarıyla, emperyalizmin temsilcileriyle kurduğu ilişki-
leri eleştirirken pek göremeyiz. Haliyle bu “solcular”, işçilerin bu partilerden sadece
sağcı, muhafazakâr ya da milliyetçi oldukları için değil, aynı zamanda sınıfsal bir
tepkile de uzak durduğunu anlayamamaktadır. Öte yandan sınıf mücadelesinin dene-
yimi “sağcı”, “muhafazakâr” öncü işçilerle bizi tanıştırır, bu işçilerin mücadele için-
de güven duyduğu sosyalistlerle birlikte hareket etmekten, yoldaşlık yapmaktan asla
uzak durmadığını gösterir. MHP-BBP vb. kökenli bir işçiyle, tabu gibi görünen Kürt
meselesi konusunda “solcu” bir akademisyenle olduğundan çok daha derinlikli, sa-
mimi ve verimli bir tartışma yapabilirsiniz. İşçilerin davranışlarında siyasi kimlikleri
değil, sınıfsal çıkarları belirleyicidir. Önemli olan sınıf mücadelesi içinde oluşan ve
ancak bu şekilde oluşabilecek olan güven ve samimiyettir. Devrimciler ve sosyalistler
kendi bağımsız sınıf politikalarını hem söylemde hem de pratikte ortaya koyamadı-
ğı müddetçe işçilerin gözünde kimlik olarak CHP ve HDP’nin bir türevinden ibaret
kalmaktadır. Devrimciler ve sosyalistler, CHP ve HDP’den farklı olduklarını ve ger-
çekte kim olduklarını lafla değil, sadece sınıf mücadelesindeki pratikleriyle işçilere
gösterebilirler.

Yani sosyalistler önce kendileri bağımsız bir sınıf siyasetini benimsemelidir. Tabii
ki sendikaların burjuva partilerinden bağımsızlığı kesin bir ilke olarak savunulmalıdır.
Sendikal kariyerin son basamağının burjuva partilerinden milletvekili seçilmek oldu-
ğu, daha doğru bir ifadeyle sendikal kariyerinde burjuvazinin ajanlığını yapmanın
burjuva partisinden milletvekilliği ile ödüllendirildiği bürokratik sendikal yapı, ke-
sin olarak reddedilmelidir. Bugünün öncü işçilerinin sendikaların bürokratik öğütme
mekanizması içinde geleceğin işbirlikçi bürokratlarına dönüşmesini engellemenin en
önemli araçlarından biri, siyasi işçi örgütlenmesi, yani işçi sınıfı partisidir. Kendi-
ne işçi sınıfı partisi deyip sendikal faaliyetini bürokratik öğütme mekanizmasının bir
çarkı olacak şekilde örgütleyen sol, sosyalist, komünist, emek vb. etiketli yapılardan
bahsetmiyoruz elbette. Devrimci bir işçi sınıfı partisi, öncü işçiler için bir okul olma-

lıdır, partili işçilerin üzerinde doğrudan, partili olmayan işçilerin üzerinde ise dolaylı olarak en etkin denetim aygıtı işlevini görmelidir.

En önemlisi işçi sınıfının mücadelesi asla ekonomik alanla sınırlı kalmaz. Çünkü burjuvazi asla sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamakta, meclislere işçi düşmanı yasalar yaptırarak, mahkemeler üzerinde baskı kurarak, siyasi iktidarlara grevleri yasaklatarak ve daha pek çok yolla siyasi bir sınıf mücadelesi yürütmektedir. İşçilerin de sömürüyü sınırlamak için fabrika, işyeri ve işkolu düzeyinde yürüttükleri mücadeleyi, sömürüyü ortadan kaldıracak bir düzen için siyasi düzeye yükseltmesi zorunludur. Bunun aracı ancak bir işçi sınıfı partisi olabilir. Elbette ki bu partinin programı da sosyalist bir işçi iktidarını hedeflemek zorundadır.

Devrimci işçi sınıfı partisinin sendikalarla ilişkisi partinin karbon kopyası küçük sendikalar yaratmak değil, sendikaların ayrımsız bir biçimde en geniş işçi kesimini örgütlemesini sağlamak ve bu geniş kitle içinde sınıf bilincini geliştirmek için mücadele etmektir. Bu anlayışla, devrimciler en gerici ve bürokratik sendikal yapılarda dahi çalışma yürütürler. Elbette ki, bunu, bu yapıların devrimcilere düşman bürokratik mekanizmalarından kendilerini ve faaliyetlerinin sürekliliğini koruyacak uygun yöntemlerle yaparlar. Devrimcilerin amacı sendikaların olanaklarını partinin dar çıkarları için kullanmak olamaz. Devrimciler öncü işçileri her düzeyde örgütleyerek sınıf savaşımını daha ileri düzeylere taşımayı, sendikaları işçi demokrasisinin okullarına dönüştürmeyi ve böylece işçi sınıfını sömürü düzenine karşı kendi iktidarı için mücadele etmeye hazırlamayı hedeflerler. Devrimci işçilerin, partili işçilerin işyeri temsilciklerinde ve sendika yönetimlerinde yer alması bu hedefe tabidir. Salt buralarda yer kapmak için sendikal bürokrasiyle ilkesiz pazarlıklara girişmek ise aynı bakış açısıyla reddedilmelidir.

Anti-emperyalizm: Sınıf mücadelecı sendikacılık güçlü bir anti-emperyalist tutum içinde olmak zorundadır. Bu, soyut bir ahlaki ilke değildir. Emperyalizm, tekелci sermayenin dünya çapında kurduğu ve yürüttüğü sistemdir. Bu sistem dünya çapında kopmaz bağlarla bütünleşmiş iç içe geçmiştir. Türkiye gibi, emperyalizme bağımlı ülkelerde, anti-emperyalist mücadele daha da önemlidir. Türkiye’nin tekелci sermayesi emperyalizmle büyük oranda bütünleşmiş durumdadır. Buna mukabil, işçi hareketinin de uluslararası bağları ve uluslararası sendikal hareketin ülkelerdeki etkinliği de artmıştır. Ne var ki bu etkinlik işçi sınıfının lehine sonuçlar vermiyor. Çünkü uluslararası sendikal hareket emperyalist hegemonya altındadır. Türk-İş’in kurulduğu yıllarda Amerikan emperyalizminin oynadığı rol bugün Avrupa emperyalizmi tarafından üstlenilmiş durumdadır. Avrupa sosyal demokrasisi, hem Avrupa’nın içinde hem de çevresinde (Rusya, Ukrayna ve tüm Doğu Avrupa’da Cezayir, Tunus, Lübnan başta olmak üzere Arap dünyasında ve tabii ki Türkiye’de) emperyalist finans kapitalin işçi hareketi üzerindeki hegemonyasının başlıca aygıtıdır.

Bu hegemonya, siyasal alanda, Avrupa emperyalizminin, “liberal demokrasi”, “kimlik politikası” ve “insan hakları” paketiyle pazarlanması şeklinde tezahür ederken, pratikte sendikal hareketin sol kanadının CHP’ye yedeklenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sendikal harekette emperyalizmin sloganı ise “sosyal diyalog”tur. Türk-İş kadrolarının 1950’lerden başlayarak ABD’de aldıkları “anti-komünist” eğitim ile Avrupa menşeli sosyal diyalog endoktrinasyonunun özünde hiçbir farkı yoktur. SSCB yıkıldıktan sonra anti-komünist retoriğe ağırlık vermek yerine sosyalizmi hatta

komünizmi bir kimliğe indirgeyip zararsızlaştırdıktan sonra, sendikal çalışmayı “sosyal diyalog” adı altında sınıf işbirlikçi bir içerikle doldurmak emperyalizmin daha çok işine gelmektedir. Son 30 yılda kapitalizmin krizi ile birlikte Avrupa’nın merkezinde ve çevresinde işçilerin elinden neredeyse asırlık kazanımları bir bir alınırken, Amerikan tipi gangster sendikacılara nazaran sosyal demokrat, sosyalist hatta komünist etiketli bürokratların çok daha işlevli olduğu görülmüştür.

15-16 Haziran’a giden yolda, Türk-İş’ten ayrılarak DİSK’i kuran sendikacılara karşı Türk-İş dergisi “maceracıların sonu hüsrandır” başlığıyla çıkıyordu. Bugün de “sosyal diyalogcu” DİSK’liler aynı söylemi sınıf mücadeleciler işçilere karşı kullanmakta, işgal, grev, direniş diyenleri “gerçekçi” olmaya çağırmaktadır. Onlara göre, gerçekçi yol sosyal diyalogdur. Ne var ki işgal, grev, direniş ve başka sınıf mücadelesi yöntemleri kullanılmadan sosyal diyalogla elde edilmiş ya da korunmuş tek bir “gerçek” hak ya da kazanım yoktur. Olmayacaktır da! Sınıf mücadeleciler bir sendikal hareket inşa edilecekse 15-16 Haziran’a giden süreçte Türk-İş’in Amerikan sendikacılığı nasıl reddedildiyse sosyal diyalogcu emperyalist Avrupa sendikacılığı da aynı kesinlikle reddedilmelidir. Ebert ve benzeri vakıflar proje destek fonları ve eğitimleri ile birlikte bir daha geri alınmamacasına sendikalardan kapı dışarı edilmelidir.

Sınıf mücadeleciler sendikal eğitim: Sınıf mücadeleciler sendikacı kuşağı sınıf mücadelesinin bilimiyle, adını koyarak söyleyecek olursak Marksizmle eğitilmelidir. İşçilere verilecek sendikal eğitim başlı başına sınıf mücadeleciler bir perspektifle örgütlenmelidir. Sendikal eğitim, akademik değil, militan bir içerikte olmak zorundadır (Bazı sarı sendikaların tamamen yozlaşmış olan ve eğitimle uzaktan yakından ilgisi olmayan otel organizasyonlarını tartışmıyoruz bile). Bürokrasinin eğitim anlayışı konuları tarih ve hukuk alanına odaklayarak burada sınırlama eğilimindedir. Kavel’den ve 15-16 Haziran’dan bahsedilir ama bugünle bağlantısı kurulmaz yani bugün yeni Kaveller yaratmak için ne yapılması gerektiği anlatılmaz. İş hukuku ve sendikal mevzuat çok önemlidir ancak hukukun bir araç olduğu anlatılmak zorundadır. Zira işçi mücadelesinde hukuk sadece eylemle desteklendiğinde işçinin haklarını korumasını ya da kazanım elde etmesini sağlayabilir. Hukuki eğitimler işçiler sendikal mücadelenin bir hukuk mücadelesi olduğu yönünde yanlış bir bilinç oluşturduğunda sendika bürokratları tabandan yükselen işçi taleplerini “ne yapalım mevzuat böyle” diyerek daha rahat şekilde teskin edebilmektedir. Sınıf mücadeleciler sendikal eğitim mutlaka güncelle bağı olmalı, tarih anlatımıyla somut mücadelenin gereklerini bütünleştiren bir yapıda kurgulanmalıdır.

Sendikal eğitim, konusu sınıf mücadelesi olduğu için, bilimsel yani Marksist nitelikte olmak zorundadır. Bunun anlamı, kapitalizmin sistem olarak teşhirinin, sermaye birikim yasalarının, sömürünün, sınıfların, siyasetin, devletin bilimsel temelleriyle anlatılmasıdır. İşçilerin farklı siyasi eğilimlere sahip olması buna engel oluşturmaz, zira Marksist eğitim, parti propagandası değildir. Ayrıca deneyim, Marksizmin, hangi siyasi eğilimden olursa olsun, en sağdaki işçi için bile pekala anlaşılır ve ikna edici bir eğitime temel oluşturabildiğini göstermektedir. Zira “anlatılan işçinin hikayesi”dir. Öte yandan, eğitimde Marksizm’den uzaklaşmak tarafsız olmak anlamına gelmez. Sınıf mücadelesinde tarafsızlık olmaz. Tarafsız, apolitik eğitim burjuva ideolojisinin envaifçe zehrini bizzat sendika eliyle ve sendikal eğitim kisvesi altına işçilerin damarlarına zerk etmekten başka mana taşımaz.

Nihayet sendikal eğitimin fabrikalarda yapılması esas olmalıdır. Mesai saatleri içinde fabrikada sendikal eğitim hakkı, toplu sözleşmelere öncelikli olarak konmalı ve bu hak için mücadele edilmelidir. Hem mümkün olduğu kadar daha fazla işçinin eğitimden faydalanması hem de fabrika içinde ve mesai saatinde eğitim yapmanın kendisinin başlı başına işçinin gücünün farkına varmasını sağlayan bir eğitim olması açısından bu son derece önemlidir. İşçilerden isteyenlerin katıldığı şube eğitimlerinin, sosyal etkinlik yönü eğitim yönünü gölgede bırakan yatılı eğitimlerin, her biri kendi içinde gerekli de olsa fabrika eğitimlerinin yerini tutması mümkün değildir.

İşçilerin birliği ve halkların kardeşliği: Bugün Türkiye’de “PKK’lı” olmakla suçlanmamış tek bir sınıf mücadeleciler öncüsü işçi ya da sendikacı bulamazsınız. Bugün, 50’li ve 60’lı yıllarda yeni NATO üyesi olmuş olan Türkiye’deki anti-komünist rüzgârlar aynı şiddetiyle şovenizm istikametinden esmektedir. Milliyetçi hegemonya, Batıdaki sanayi havzalarında çalışan işçi sınıfının üzerinde son derece etkilidir. Tam da bu yüzden vatan millet edebiyatıyla süslenmemiş bir sendikal ihanet örneği bulmak da aynı şekilde zordur. “Birlik ve beraberliğe en fazla ihtiyaç duyulan günlerde” nedense işçilerin birlik içinde haklarını aramaları vatan hainliği olarak suçlanırken milyonlarca yoksulun kaderini burjuvaziyle ortaklaştırması ve vatanın içinden geçtiği zor günlerde fedakârlık yapması beklenir.

Sermaye işçilere karşı oynadığı bu oyunda, ön planda aşırı sağcı, milliyetçi partileri kullanır, destek güç olarak ise merkez sağ ve sol burjuva partileri arkadan gelir. Ne de olsa “milli meselelerde tüm farklılıklar bir yana bırakılmalı”dır. Ama bir grev ya da direnişe HDP’liler ziyarete gelmesin ya da bir işçi mitinginde HDP’liler boy göstermesin hemen karalama kampanyası başlar. Sol ve sosyalist yapılar da PKK ile aynı sepete konur ve işçilerin gözünde işte provokatörler geldi edebiyatı ile küçük düşürülmeye çalışılır. Sendika bürokrati bu kara propagandanın işçiler arasındaki yürütücüsüdür. Öncü işçiler ise tüm bu kampanyanın gerçek amacını ve sınıfsal niteliğini görmek ve tüm işçilere göstererek bu kara propagandayı boşa çıkartmak zorundadır.

Bunu gerçekleştirmek yine sınıf mücadeleciler sendikacılıkla mümkündür. Her dilden, memleketten, inançtan işçilerin birliğini sağlamak, ancak sınıf mücadelesinin sıcaklığını arttırmakla mümkündür. Eğer milliyetçi bir hegemonya dört koldan işçi sınıfının üzerine boca ediliyorsa, işçilerin birliğini ve halkların kardeşliğini sağlamak için, Türk işçinin Kürt işçiyle empati kurmasını beklemek boş hayaldir. Birlik ve kardeşlik empati ile değil, sermayeye karşı sınıf mevzilerinde omuz omuza çarpışarak sağlanır. 2009-2010’da Tekel işçilerinin direnişi esnasında kendiliğinden kurulan kardeşlik bunun en çarpıcı örneğidir.

Tabii, işçiler nezdinde hâkim olan milliyetçiliği toptan bir gericilik ögesi olarak lanetlemek de yanlıştır. Bu milliyetçiliğin içinde, kendisi, ailesi ve milleti için iyi olanı istemek gibi, erdemli bir yan da mevcuttur. Ülkenin üzerine çöreklenmiş asalak sermaye sınıfına öfke, emperyalizme ve Siyonizme karşı duyulan nefret, işçi sınıfının bilincinde gerici öğelerle karışık ve çelişkili bir biçimde bulunmaktadır. İlerici olanı gerici olandan ayırtmak gerekir. Bunun için, eğer öncü işçiler halkların kardeşliğini savunmazsa, işçilerin geniş kitlesi içinde şovenizmin etkisinin kırılmayacağı açıktır.

Bununla birlikte, sınıf mücadeleciler ve gerici ideolojiler demagojik ve çarpık bir söylem içinde kullanılıyor diye, anti-emperyalist ve anti-Siyonist mücadeleden uzak durmak da büyük bir hatadır. Bu çerçevede, sosyalist hareketin, HDP’ye iltihak etmesi-

nin sonucunda bu alanı tamamen gerici demagojiye terk etmiş olduğunu görüyoruz. Bir bütün olarak Kürt hareketinin ve onun parçası olarak HDP'nin emperyalizm ve Siyonizm yanlısı siyasal tutumu şovenizmin etkisine ek olarak Kürt halkının haklı mücadelesinin itibar kaybetmesine yol açmaktadır.

Sınıfın öncüsü, bu durumda halkların kardeşliğini salt HDP'yi ve siyasetini savunarak, onun kuyruğuna takılarak inşa edemez.

HDP'nin etkin olduğu sendikal yapıları, dar anlamda, Kürt hareketinin siyasetinin seslendirildiği birer platforma dönüştürmesinin de halkların kardeşliğine bir faydası olmadığını görmüş bulunuyoruz. Örneğin, dar anlamda sendikal mücadele alanında eylemsiz kalan bir sendika, yönetiminde HDP ağırlığı olduğu için Kürt sorununda ölçüsüz bir aktiflik gösteriyorsa yapılan eylemler haklı ve meşru dahi olsa sendika üyesi işçilerde halkların kardeşliği yönünde bir bilinçlenmeye neden olmamaktadır. Tam tersine, bu sendikaları şovenist anti-propagandaya daha açık hale getirmektedir. Halbuki mücadele içinde üyelerinin güvenini ve sadakatini sağlamış bir sendika, halkların kardeşliğini savunduğu için devletin baskısına uğradığında işçiler görüşleri ne olursa olsun sendikalarına sahip çıkacak, Türk ve Kürt işçisinin mücadele birliği sağlıklı bir zeminde kurulmuş olacaktır.

İşçilerin birliği ve halkların kardeşliği, sermayeye, emperyalizme ve Siyonizme karşı mücadelenin bir gereği, ezilenlerin saflarının birleşmesi ve tahkim edilmesinin bir zorunluluğu olarak savunulmalıdır. En azından işçi sınıfının öncüsü bu enternasyonalist ve anti-emperyalist bilinçle eğitilmediği müddetçe, sermaye ile mücadelenin sertleştiği en kritik zamanlarda sınıfın şovenist provokasyonlara karşı kırılğan ve savunmasız kalacağı unutulmamalıdır.

Birleşik işçi cephesi: 15-16 Haziran'a giden süreçte Türk-İş'ten sınıf mücadelecisi bir perspektif ve pratikle ayrılanların Türkiye İşçi Partisi ve DİSK ile sosyalist bir yöne doğru ilerlediğini biliyoruz. Bu yöneliş dünyada yükselen sınıf mücadeleleriyle, Çin'de, Kore'de, Küba'da, Vietnam'da ezilen halkların emperyalizme karşı kazandığı zaferlerin dünya çapında yarattığı ideolojik atmosferle de uyumluydu. Ancak DİSK, asla kimlik olarak solcu işçilerin sendikası olmadı. Türk-İş'li işçiler üzerinde de büyük bir moral etkisi olduğunu bir kez daha vurgulayalım. Buna mukabil, DİSK'in karşısında kurulan bir kontr-sendika olan MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ise sadece MHP'li işçileri bünyesinde toplayan ve MHP'nin yan kuruluşu olarak çalışan marjinal bir oluşum olarak kaldı.

Bugün DİSK, sendikalaşmanın kendisinin bir sınıf mücadelesi konusu olduğu özel sektörde hâlâ kapsayıcı özelliğini belirli ölçüde korumaktadır. Ancak bu özellik DİSK bünyesinde Birleşik Metal sendikası içinde olduğu kadar Türk-İş bünyesindeki Petrol-İş, Tümtis, Deriteks ya da Tek Gıda-İş gibi sendikalar içinde de gözlemlenebilir. Yer yer Hak-İş'e bağlı şubelerde de farklı siyasi eğilimlerden işçilerin sendikalarına sınıf mücadelesi pratikleri içinde bağlandığı örnekler görülebilmektedir. Olması gereken sınıf mücadelecisi anlayış ve pratiklerin konfederasyon farkı gözetmeksizin güçlenmesi ve yaygınlaşmasıdır. Buna karşılık konfederasyonların siyasi eğilimlere göre bölünmesi ve saflaşması tam tersi yönde sınıf mücadelecisi sendikacılığın önündeki bir engeldir.

Büyük oranda CHP'nin ve bir ölçüde de HDP'nin siyasi etkisinin güçlü olduğu DİSK'in Türk-İş ve Hak-İş'le birleşik bir eylem süreci içine girmemeyi gerek-

çelendirmesi son derece kolaydır. Tersine, büyük oranda AKP'nin ve bir ölçüde de MHP'nin etkisinin yoğun hissedildiği Türk-İş ve Hak-İş için de geçerlidir. Geline yerde, bu konfederasyonlar ortak bir bildiriye imza attılar mı bu büyük bir başarı olarak görülmektedir. Nerede mezarda emeklilik yasasına, IMF'ye, özelleştirmelere karşı meydanları dolduran Emek Platformu, nerede 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamak için yapılan ortak organizasyonlar... Sermayenin bu vaziyetten son derece memnun olduğunu görmek çok zor olmasa gerek. Patron örgütleri, TÜSİAD'lar, TİSK'ler AB sponsorluğundaki sosyal diyalog toplantılarını DİSK'le yapar; millî birlik ve beraberlik lazım olduğunda Türk-İş'le ve Hak-İş'le bildiriler yayımlar... Hepsi aynı kapıya çıkmaktadır. Sınıf mücadelesi gerçekliğinde karşılığı olmayan suni siyasal saflaşmalar sendikal yapıların ya topyekûn sermayenin ya da sermayenin Batıcı, laik, Anadolu kapıları, İslamcı vb. farklı fraksiyonlarının arkasında dizilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Öncü işçilerin buna cevabı birleşik işçi cephesi olmalıdır. Konfederasyon ayrımı olmadan tüm sınıf mücadeleciler eğilimdeki öncü işçiler, işyeri temsilcileri, sendika yöneticileri ve uzmanları, sınıfın gündemleri etrafında yoğun bir etkileşim, dayanışma, koordinasyon içinde olmalı ve bu ilişki bir birleşik cephe halinde bütünleştirilmelidir. Sendikaların yönetimlerinin niyetleri, planları ne olursa olsun, konfederasyonlar sınıfın acil gündemlerinde ortak hareket etmeye çağrılmalı ve bu doğrultuda zorlanmalıdır. Sendika yöneticilerinin güvenilmez olması bu gerekliliği ortadan kaldırmaz. Sendika yöneticileri ne kadar güvenilmez ise birleşik cephe çağrısı o kadar güçlü ve yüksek sesle dile getirilmeli, konfederasyonların tabanındaki işçiler arasındaki çapraz bağları tesis etmek ve kuvvetlendirmek için o kadar yoğun bir çaba harcanmalıdır.

Sonuç

15-16 Haziran 1970'te gerçekleşen işçi ayaklanması, işçi sınıfımızın tarihinin en büyük ve görkemli eylemi olarak karşımızda durmaktadır. Bu görkemli mücadele günlerine baktığımızda, aynı boyutta bir seferberliğin düzeyine 50 yıldır ulaşamamış olmamızın sefaletini de görmekteyiz. Burjuvazi ise 15-16 Haziran'da yapamadığını 12 Mart askeri darbesiyle, orada yarım bıraktığını 12 Eylül askeri diktatörlüğü ile yapmış, sınıf saldırısını hep yükselterek sürdürmüştür. İşçi sınıfına karşı sadece soppayla değil, ideolojik zehirlerle de savaş açmıştır. 12 Eylül'ün sopası altında, DİSK'in kapatıldığı yıllarda sınıf mücadelesi yok edilemedi. 1989 Bahar eylemleri ile Zonguldak madenciler grevi ve Ankara yürüyüşüyle burjuvazinin tir tir titrediği günler geri geldi.

Ve DİSK 19 Ocak 1992'de yeniden açıldı. Kuruluşunun öncülü olan mücadelelerle Kavel, Zonguldak, Paşabahçe grevleriyle sınıf mücadelesine damgasını vuran, 15-16 Haziran'la 70'li yılların açılışını yapan darbelere ve faşizme karşı 10 yıl boyunca verdiği mücadele ile sermayeye kök söktüren; 12 Eylül darbesi gelince TİSK başkanına "bugüne kadar işçiler güldü bundan sonra biz güleceğiz" dedirten DİSK, yeniden kurulduktan sonra geçen 28 yılda ne yaptı? 1992'de yeniden çalışmaya başlayan DİSK, 15-16 Haziran'ın DİSK'i miydi? Bu yazıda anlatılanlar tam da bunun böyle olmadığını göstermiş olmalı. Ama sermayenin saldırısı dur durak bilmiyor, hayatın ve mücadelenin akışı işçileri sınıf mücadeleciler sendikacılığa, yeni Kaveller ve 15-16 Haziranlar yaratmaya çağırıyor.

Kitap Tanıtımı

Marksizm ve Sınıflar Dünyada ve Türkiye’de Sınıflar ve Mücadeleleri

*Marksizm ve Sınıflar,
Dünyada ve Türkiye’de sınıflar
ve mücadeleleri*
Hazırlayanlar:
Sungur Savran, Kurtar
Tanyılmaz, E. Ahmet Tonak,
Yordam Kitap

“Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf mücadelelerinin tarihidir.” Marx ile Engels’in kaleme aldığı *Komünist Manifesto*’nun bu ünlü cümlesindeki “bugüne kadarki” ibaresi, bazılarınca “postmodern çağ” olarak niteledikleri döneme kadarki anlamına yorumlanmış olacak ki, özellikle 1990’lı yıllardan, yani Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Avrupa’da kapitalizmin restorasyonunun hızlandığı aşamadan sonra sınıf politikasının yerini “kimlik politikası”nın aldığı solda yaygın bir görüş haline geldi.

Ama öte yandan, tam da aynı dönemde, burjuvazi neoliberalizm adı altında işçi sınıfına karşı kapitalizmin tarihinde görülen belki de en uzun taarruzu yapıyordu. Durumun tuhaflığı dikkat çekiciydi: Burjuvazi işçi sınıfına saldırıyordu, yani sınıf mücadelesi veriyordu. Aydınlar (sol aydınlar!) ise işçi sınıfına dönmüş, sınıf mücadelesinin önemsiz ya da demode olduğunu telkin ediyorlardı. Bu kitapta yazıları yayınlanmakta olan yazarlar, kendilerini solda yaygın olan bu modadan uzun zamandır ayırmış insanlar. Uzun yıllardır çalışmalarında sınıf kategorisine merkezi bir yer vermiş, gerek dünya çapında, gerekse Türkiye’de toplumun gelişmesini sınıf mücadeleleri temelinde kavramayı kendilerine pusula edinmiş araştırmacılar. Burada, bu konulardaki yazılarını bir araya getiriyorlar.

Yazıların konuları geniş bir yelpazeye yayılıyor. Marksizmde sınıfların teorik statüsü, günümüzde sınıfların ortadan kalkıp kalkmadığı, sınıf mücadelelerinde merkezi bir rol taşıyan sendikalar, Türkiye’de sınıfların yapısı, köylülükten Gezi’ye sınıf mücadeleleri bunların bazıları.

Bütün bu yazıları birbirine bağlayan çizgi ise sınıflı toplumlarda yaşanan adaletsizlik ve yabancılaşma konusunda ortak bir anlayışı paylaşmaları, Türkiye’de ve dünyada sınıf tahakkümüne son vererek sınıfsız bir toplum yaratmanın yüce bir hedef olduğuna inanmaları. (Kapak yazısından)

Devrimci Marksizm Yayın Kurulu, yaptığı incelemenin sonucunda Mustafa Kemal Coşkun'un dergimizin 43. sayısında yer alan "15-16 Haziran ayaklanması- na giderken: 'İnsanın işçi olası geliyor'" başlıklı yazısında (s. 71-88) dergimizin üzerinde titizlikle durduğu yayın ilkelerine dikkat edilmediğini tespit etmiştir. Bu nedenle, yazıyı yayından kaldırdığımızı okurlarımıza duyuruyoruz.

12 Ağustos 2020

15-16 Haziran: Türkiye’de proleter devrimleri çağının açılışı

Sungur Savran

*Boşuna çekilmedi bunca acılar İstanbul
Bekle bizi
Büyük ve sakın Süleymaniye’de bekle
Parklarınla köprülerinle kulelerinle meydanlarınla
Mavi denizlerine yaslanmış
Beyaz tahta masalı kahvelerinle bekle
Ve bir kuruşa Yenihayat satan
Tophanenin karanlık sokaklarında
Koyun koyuna yatan
Kirli çocuklarınla bekle bizi
Bekle zafer şarkılarıyla caddelerinden geçişimizi
Bekle dinamiti tarihin
Bekle yumruklarımız
Haramilerin saltanatını yıksın
Bekle o günler gelsin İstanbul bekle
Sen bize layıksın
Vedat Türkali*

15-16 Haziran 1970 olayları, ufkuyla bir sendikal direnişti, biçimiyle silahsız bir ayaklanma, tözüyle bir devrim.

15-16 Haziran olayları, son derecede örgütlü biçimde hazırlanmış bir toplumsal eylem örneği idi. Ama özel bir anlamda çok güçlü bir kendiliğindenliği vardı.

15-16 Haziran, 1871 Paris Komünü ve 1917 Ekim devrimiyle açılan proleter devrimleri çağının bütün haşmetiyle, haramilerin saltanatını yıkmak için İstanbul'a, Türkiye'ye gelişidir.

1. Sendikal mücadele olarak 15-16 Haziran

Sendikal hakları dışıyla tırnağıyla kazanmak

Modern Türkiye'nin görünürde sol bir tarihi yorumu, 1960 sonrası Türkiye'si'ni "27 Mayıs'ın ve 1961 Anayasası'nın yarattığı görece demokratik ortamda işçi hakları..." diye başlayan bir cümleyle tanıtır. Bu cümle Türkiye'de burjuva cumhuriyetinin kuruluşunun ideolojisi olan Kemalizmin içinden kurulduğunda son derecede anlaşılır bir nitelik taşır. Bir burjuva ideolojisi olan Kemalizm elbette işçi sınıfını, çıkarlarının burjuva cumhuriyetinin kuruluş felsefesinin ürünü olduğunu haykıran bir siyasi oluşumun, yani 27 Mayıs'ın ve onun getirdiği anayasanın sayesinde gerçekleştiğine ikna etmeye çalışacaktır.

Bunun Türkiye için 1965'ten itibaren güncellenen varyantı elbette "sosyal demokrasi" kisvesi altında sunulan "Ortanın Solu" hareketidir. Cumhuriyetin kurucularından, tek parti diktatörlüğünün başbakanlarından İsmet İnönü'nün, CHP içinde yeni bir yönelişin temsilcisi olan Bülent Ecevit'le birlikte gündeme taşıdığı ve bütün 1970'li yıllarda işçi sınıfının gündeminde olan bu akım için, 1961 Anayasası'nın yüceltilmesi, hele hele anayasadaki sendikal hakların yasalaşması Bülent Ecevit'in Çalışma Bakanlığı döneminde gerçekleştiği için çok anlaşılır bir şeydir. Bakın, sosyal demokrasinin ileri taşıdığı çağdaş uygarlığın damgasını taşıyan demokrasi sizin haklarınızı ne güzel sağlıyor. Yolunuz budur, bu olmalıdır. Söylenen budur.

Kemalizmin burjuva cumhuriyetinin aydınlanmacı ideolojisini aşan varyantı olan ve ezilen sınıf ve katmanların da burjuva cumhuriyetini yöneten kadrolar tarafından kurtarılacağını vazeden sol Kemalizm ve onun 1960'lı yıllarda büyük bir ağırlık taşıyan cuntacı kanadı açısından bu iddiayı anlamak daha da kolaydır. İşte cunta (yani Milli Birlik Komitesi), işte onun anayasası, o anayasada yer alan sendikal haklar, özellikle grev hakkı. Bu, işçi sınıfının kendi kendini kurtarmasının dışında, ulusal denen birtakım çıkarlarla işçi sınıfının ve öteki emekçi ve yoksul katmanların sınıf çıkarlarını birleştirdiğini iddia eden bir akım olarak sol Kemalizmin sınıfa kendi propagandasını yaptığı bir yönelişin berrak ifadesi olarak gayet anlaşılırdır.

Bütün bunlar, yani sırasıyla burjuva demokratik, sosyal demokrat ve sol cuntacı akımlar açısından "27 Mayıs'ın ve 1961 Anayasası'nın yarattığı görece demokratik ortamda..." diye başlayan cümleler kurmak çok anlaşılırdır. Ama sosyalistler, hele hele Marksistler açısından bunu anlamak mümkün değildir. Bu, tam bir yabancılaşma örneğidir. İşçi sınıfının kendi gücünün, onun dışında, başka bir yerde aranması demektir.

Çünkü 27 Mayıs ve 1961 anayasası sendikal hayat üzerinde 1960 öncesinde

var olan cendereleri hukuki temelleri bakımından zayıflatmış olsa bile (ki bunun sınırlarına az sonra döneceğiz), Türkiye işçi sınıfı bunların fiiliyata geçmesini dişiyle tırnağıyla kazanmıştır. “İşçilerin kurtuluşu kendi eserleri olacaktır” şiarıyla yola çıkan bir Marksizmin elle tutulur bir kitlesel gerçeklik haline gelmiş olduğu 1960’lı (ve 1970’li) yıllar Türkiye’sinde, kitleselleşmiş bir sosyalist hareketin düşünce dünyasındaki uzantısı olan hiçbir akımın ve teorisyenin bunları görmezden gelerek analiz yapmaya hakkı yoktur. Burjuvazinin (ve bir tür küçük burjuva akımının) işçi sınıfını düzen içinde tutmayı amaçladığı için her gün pompaladığı düşünce kırıntılarını işçi sınıfı perspektifinden bir analiz olarak kabul etmek—işte bunu anlamak mümkün değildir.

Çünkü salt hukuki alanda, ama daha da önemlisi fiiliyatta işçi sınıfı kendi haklarını kendisi mücadele ederek kazanmıştır. Bu mücadelenin dönüm noktası da bu günlerde 50. yıl dönümünü kutladığımız 15-16 Haziran 1970 eylemleridir. Önce biraz geri gidecek olursak, 1961 Anayasası o yılın Temmuz ayında halkoyuyla kabul edildikten sadece beş ay sonra işçi sınıfı 1960 öncesinden gelen örgütlülüklerin (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği) hareketlenmesiyle 1961 yılının son günü büyük bir miting düzenlemiştir. 100 bin işçinin katıldığı söylenen Saraçhane Mitingi’nin, işçi sınıfı hareketi için bir tarihi sıçrama olduğu tartışma götürmez. Zira 1908 Hürriyet Devrimi ertesindeki büyük grev dalgası durulduktan sonra, 1925 sonrası tek parti diktatörlüğü ve 1950-1960 arası Demokrat Parti istibdadı boyunca işçi hareketi devlet baskısı altında sesini duyuramamıştı. Saraçhane Mitingi, doğrudan doğruya, 1961 Anayasası’nın öngördüğü sendika, toplu sözleşme ve grev haklarının pratik olarak kullanılabilmesi için gerekli yasaların çıkartılması talebiyle düzenlenmişti.

Bu da yetmedi. Bu önemli güç gösterisine rağmen, burjuvazinin koalisyon hükümetleri 1962 yılı boyunca sendikal hakların yasalaşması konusunda herhangi bir adım atmadılar. Ocak-Mart 1963 tarihleri arasında, Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler’in önderliğinde Kavel fabrikasında fiili bir grev yaşandı. İşte grev hakkının ülkenin gündemine bütün ağırlığıyla oturmasını sağlayan bu son derecede sert ve militan grev olmuştur. 274 sayılı sendikalar ve 275 sayılı toplu sözleşme, grev ve lokavt yasaları Kavel mücadelesinin (ve Saraçhane Mitingi’nin) gölgesinde kabul edilmiştir. Sık sık söylediğimiz gibi, grev hakkı grev yapılarak kazanılmıştır.

Ama bir bakıma bütün bunlar önemsizdir, ikincildir. Belirleyici boy ölçüşme 15-16 Haziran’dır. 15-16 Haziran, sendikal hakların kullanımının, o aşamada bütünüyle Amerikan sendikacılığı yapmakta olan Türk-İş ile sınırlandırılması, yani 1967’de kurulan DİSK’in ortadan kaldırılması için hazırlanan¹ ve her düzeyde sendikal ör-

1 Türk-İş’in 11 Mayıs 1970’te Erzurum’da toplanan 8. Genel Kurulu’nda Başbakan Demirel’in başkanı olduğu Adalet Partisi’nin bir temsilcisi, yasanın hedefinde DİSK olduğunu açıkça dile getirmiştir. Bu temsilcinin kimliği zaman zaman farklı aktarılır literatürde. Yaygın kanaat bu kişinin o dönemin Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk olduğudur. Oysa öyle anlaşıyor ki bu sözleri söyleyen kişi aslında eski Çalışma Bakanı, o sırada meclisin Çalışma Komisyonu başkanı olan Turgut Tokar’dır. Yanlış, muhtemelen 15-16 Haziran konusunda ilk kitabı yazan DİSK Genel Sekreteri Kemal Sülker’in bir kalem sürçmesinden kaynaklanıyor. Sülker, bu bağlamda Turgut Tokar’ın adını “Çalışma Bakanı” sıfatıyla verir. (Bkz. Kemal Sülker, *Türkiye’yi Sarsan 2 Uzun Gün*, Ankara: V Yayınları, 1987, s. 29). Oysa Tokar o dönemde Çalışma Bakanı değildir. Sülker’in Tokar’ın adını o andaki bakan yerine yanlışlıkla yazmış olması ihtimali düşüktür, çünkü s. 32’de bu açıklama

gütlenmeyi üçte bir barajına bağlayan² 1317 sayılı yasaya karşı düzenlenmiş bir eylemler zinciridir.

Bu yasayı sadece o dönemde burjuvazinin has partisi olan başbakan Süleyman Demirel'in Adalet Partisi değil, birtakım daha küçük partilerin (ve Türkeş'in faşist MHP'sinin) yanı sıra, CHP de desteklemiştir. Yani Türkiye İşçi Partisi (TİP) dışında bütün partiler. CHP'nin sonradan tutum değiştirdiği, Millet Meclisi'nde lehine oy kullandığı tasarıya Senato'da muhalefet ettiği, tasarı yasalaştıktan sonra Anayasa Mahkemesi'ne gittiği vb. Ecevit'in "Ortanın Solu" hareketini savunmak, hatta yüceltmek için çok söylenmiştir. Ama unutturulmaya çalışılan bir şey var: Senato 16 Haziran'da toplanmış ve müzakerelerini 16 Haziran'dan sonra yürütmüştür. Yani CHP'nin aklı başına 15-16 Haziran yaşandıktan sonra gelmiştir.³ CHP ayrıca tasarı yasalaştıktan sonra yasayı Anayasa Mahkemesi'ne götürmüştür, ama bunu TİP'ten sonra yapmıştır. Bütün bunlar 15-16 Haziran ve TİP olmasa, CHP'nin DİSK'in ortadan kaldırılmasına onay vereceğini gösteriyor.

Öyleyse çok berrak olmamız gerekiyor: Türkiye'de sendikal hakların yerleşmesi, 1961'de kâğıda yazılmış birkaç yasa maddesi olarak değil de gerçek bir pratik haklar kümesi olarak ele alınacaksa, **15-16 Haziran sayesinde olmuştur**. Yani işçi sınıfı özgürce örgütlenme hakkını kendi bileğinin hakkıyla almıştır.

Okurlarımızın bazılarından itiraz sesleri yükseldiğini duyuyor gibiyiz: "Olur mu ama canım, bütün bunlarda sendika ve grev haklarının 1961 Anayasası'na yazılmış olmasının hiç mi etkisi yok?" Elbette var. Ama bu, karmaşık bir toplumsal gelişmenin veçhelelerinden sadece bir boyutudur ve 1960 sonrası Türkiye'si'ni anlayabilmek için söze "27 Mayıs'ın ve 1961 Anayasası'nın yarattığı görelî özgürlük ortamında" diye başlamayı kat'iyen haklı kılmaz. Hele hele çalışma ilişkileri alanının birçok uzmanının yaptığı

gibi, Türkiye'de sendikal haklar "yukarıdan verilmiştir" veya "dışarıdan ithal edilmiştir" demeyi hiçbir şekilde doğru yapmaz.

"Dışarıdan" ve "yukarıdan" açıklamaları, elbette kısmi bir gerçekliğe tekabül

bağlamında onun adını tekrarlar. Bu bakımdan tam doğru bilgiyi Zafer Aydın verir: bkz. Aziz Çelik (editör), *DİSK Tarihi*, Cilt 1, s. 378.

2 Dikkat edilsin: 1317 sayılı yasa konfederasyon kurabilmek için, başka koşulların yanı sıra, bütün işçilerin üçte birini örgütlemiş olmayı gerektiriyordu. Yani baraj yüzde 33'tü. **12 Eylül bile**, sendikalar için toplu sözleşme barajını yüzde 50'ye yükseltse bile, konfederasyon için yalnızca yüzde 10'luk bir baraj getirmiştir! Bunun ardında 12 Eylül'ün öncesinde yaşanan sınıf mücadelelerinin bir askeri diktatörlüğün önünde bile bir engel oluşturması ana faktör olmuştur hiç kuşkusuz. Aynen cuntanın kıdem tazminatını sınırlamakla birlikte kaldıramamış olması gibi.

3 CHP'nin 1317 sayılı yasaya tutumunu değiştirmesine vesile olan Parti Meclisi, 17-22 Haziran arasında toplanmıştır. Bkz. *DİSK Tarihi*, Cilt 1, s. 385.

eder. Şayet Amerika ve Avrupa gibi kapitalizmin erken geliştiği toplumlarda işçi sınıfı belirli hakları 19. yüzyıl boyunca yürüttüğü ve sık sık kanla bastırılan (8 Mart ve 1 Mayıs’ın tarihi kökenlerini ya da Zola’nın *Germinal* romanını düşünün, yeter) mücadeleler aracılığıyla kendi bileğinin hakkıyla almış olmasaydı, bunun ve Ekim devrimi korkusunun sonucunda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1919’da Cemiyet-i Akvam döneminde kurulmuş olmasaydı, 1930’lu yılların dev sınıf mücadeleleri içinde yeni birtakım haklar elde edilmiş olmasaydı, Ekim devriminin ürünü Sovyet devleti ve Avrupa ve Asya’daki partizan hareketleri faşizmi tarihi bir yenilgiye uğratmamış olsaydı, İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet devleti yeni devrimlerle yalnızlıktan kurtulmuş olmasaydı, evet, o zaman 1961 Anayasası’na yazılacak işçi hakları olmayabilirdi. Bu anlamda Türkiye’ye işçi hakları çok kısmi bir anlamda “dışarıdan” gelmiştir. Bunu pratik olarak Türkiye’ye taşıyan ise 27 Mayıs darbesinden doğan siyasi ortamda oluşan iktidar yapısı olmuştur. Bu yapının oluşumunda da, işçi haklarının anayasaya geçirilmesi konusunda da 1960 öncesi, hatta sonrası işçi sınıfının kendi aktif faaliyetinin bir etkisi olduğunun söylenemeyeceği doğrudur. O ölçüde, ama sadece o ölçüde, anayasadaki haklar “yukarıdan” verilmiştir.

Bütün bunların temelinde 27 Mayıs’ın ilerici, özgürlükçü, hatta (cuntacıların iddia ettiği gibi) işçi sınıfı yanlısı bir siyasi atılım olması yatmaz. Bunların temelinde 27 Mayıs’ın gelişmekte olan bir kapitalist toplumun karmaşık anaforu içinde ortaya çıkan doğası icabı çelişik bir hareket olması yatar.⁴ 27 Mayıs, Demokrat Parti’ye hâkim olan tarım ve ticaret burjuvazisinden 1950’li yılların iç pazara dönük sanayi sermayesi oluşumu içinde ayrıışan, sonunda onun karşısına geçen sanayi burjuvazisinin bağımsızlaşarak kendi iktidarını kurma ihtiyacının ürünüdür. Ne var ki, henüz bir köylü denizi içinde yeni yeni gelişmekte olan sanayi temelinde çoğunluğu eline geçirmesi neredeyse olanaksız olan bu sermaye fraksiyonu, bütün bir kentli sınıflar ittifakı kurmaya yönelmek zorunda kalmıştır. Bu da sanayi burjuvazisinin, kendi arzuları hilafına, Demokrat Parti’nin istibdad uygulamalarına karşı öğrenci gençliğin merkezinde yer aldığı bir özgürlük hareketiyle paralel yürümesini zorunlu kılmıştır. 28-29 Nisan olaylarıyla başlayan bu özgürlük hareketi, 27 Mayıs sonrasında sosyalist hareketin karmaşık dehlizlerden gelişerek fışkırmasının maddi zeminini de oluşturmuştur. Ordu içinde Arap dünyasındaki burjuva devrimcisi Nasır ve Baas tipi cuntacılıktan/darbecilikten etkilenen kanatların gelişmiş olması, 27 Mayıs hareketi içinde kısmen bir solculuğun da filizlenmesini sağlamıştır.

Ama 27 Mayıs’ı öğrenci hareketinden ve solcu cuntacılarından ibaret saymak son derecede yanlış olur. Darbe bildirisini radyoda okuyan albayın adını anmak bile bütün bu hayalleri dağıtmaya yetmeli: Alparslan Türkeş. Darbe bildirisinde iki uyarı var 27 Mayıs’a ilerici diyenlere. Birincisi, “NATO’ya ve CENTO’ya bağlı-yız” cümlesi. 27 Mayıs iç çelişkileri ne olursa olsun, emperyalizme biatı ilk günden esas doğrultusu haline getirmiş bir harekettir.

İkincisi Türkeş’in kişiliği. Türkeş erken yaşından itibaren Türkiye faşizminin

4 Aşağıda 27 Mayıs’ın tarihi dinamikleri konusunda söylenenler, *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri, cilt 1: 1908-1980* (İstanbul: Yordam Kitap, 2016) başlıklı kitabımızda daha ayrıntılı olarak izah edilmiştir.

ilk temsilcilerinden biri olarak öne çıkmış ve daha sonra “Başbuğ” ilan edilmiş biridir. Evet, Türkeş ve arkadaşları daha sonra Milli Birlik Komitesi olarak anılan ve içinde birden fazla eğilimi barındıran cuntadan tasfiye edilmişlerdir. Ama Türkiye’de faşizmin bir siyasi parti olarak örgütlenmesinin, meclise girmesinin, paramiliter güçlerini kurmasının ve örtülü bir iç savaşın işaret fişğini fırlatmasının da 1960’lı yıllara rastladığını unutmak biraz tuhaf olmuyor mu? 27 Mayıs’ın ve 1961 Anayasası’nın yarattığı görece özgürlük ortamında... faşist kurşunlarla ölmek! Bu da 27 Mayıs’ın ürünü değil mi?

Söylediğimiz 1960-80 arası dönemin gerçekten cumhuriyet tarihinde olağandışı bir özgürlük dönemi oluşturduğunu yadsımak anlamını taşıyor. Bütün söylediğimiz, bu özgürlük ortamının 27 Mayıs ve anayasanın çelişik yapısının doğurduğu çatlaklardan sızan işçi sınıfı mücadelelerinin ve solun kendi elleriyle yaratıldığıdır. İşte bu anlamda 1960’lı yılların özgürlük ortamının 27 Mayıs’a ve 1961 Anayasası’na bağlanması bir yabancılaşmadır. Bu genel olarak böyledir. Özel olarak işçi hakları meselesinde bunu daha da berrak olarak görmek mümkündür. 15-16 Haziran olmasaydı, 1970’li yıllarda DİSK olmayacaktı. DİSK olmasaydı, sınıf mücadeleleri bambaşka bir mecraya girecekti. Türkiye’ye işçi haklarını getiren, 1970’li yıllarda sınıf mücadelesinin olağanüstü düzeylere yükselmesini ve sosyalist solun daha önce ve daha sonra görülmemiş bir derecede güçlenmesini sağlayan, 15-16 Haziran eylemleridir.

15-16 Haziran hakkında ne kadar bilgi sahibiyiz?

15-16 Haziran konusuna girerken Türkiye’de Marksist sosyal bilimlerin bir sorununa değinmeden geçmek doğru olmaz. 15-16 Haziran’ın Türkiye’nin siyasi hayatında ve sınıf ilişkilerinde taşıdığı büyük önemi yadsıyan kimse yoktur. Biz şahsen bugüne kadar kimsenin “büyütmeyin canım” tavrına girdiğini duymadık. Ama genç kuşaktan hiçbir siyaset bilimcisi, tarihçi veya çalışma ilişkileri uzmanı, tek başına ve derinlemesine 15-16 Haziran üzerinde odaklaşmamıştır. Şayet birilerinin hakkını yiyorsak özeleştirii yapmaya açığız.

15-16 Haziran konusunda elimizdeki en önemli bilgileri sağlayanlar, sendika hareketinin kendisi ve onun içinden gelen aktörlerdir. DİSK’in o dönemde genel sekreteri olan Kemal Sülker’in, Ekim devriminin parlak gazetecisi John Reed’in kitabına çağrışım yapmak üzere seçilmiş başlığıyla *Türkiye’yi Sarsan 2 Uzun Gün* kitabı, DİSK yönetiminin içinden, beklenebileceği gibi yönetimin seçişlerine en ufak bir eleştiri içermeksizin yazılmış bir anlatımdır.⁵ Karşı tarafta, olayların, ke-

5 Kemal Sülker, *Türkiye’yi Sarsan 2 Uzun Gün*, Ankara: V Yayınları, 1987.

limenin gerçek anlamıyla aktörü olan bir işçi önderinin, Sırrı Öztürk’ün kitabı, bir öncü işçinin gözünden, DİSK yönetimine eleştiriler de içeren bir tarzda okura son derecede ayrıntılı biçimde olayın öncesi, yaşanışı ve sonrası konusunda ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.⁶

Aynı ayrıntı düzeyinde olmasa bile, son dönemde sendikal hareketin tarihine ilişkin yapılmış bazı çalışmalar da olaylar konusunda önemli bilgiler sunuyor. Bu bakımdan, TÜSTAV ile Birleşik Metal-İş işbirliğiyle gerçekleştirilen, Maden-İş’in, eski kadrolarının oluşturduğu bir kurul tarafından yazılan iki ciltlik tarihinin ilk cildi, özellikle sözlü tarih çalışmasına da dayandığı için bir dizi yeni bilgi edinmemizi sağlıyor.⁷ Nihayet DİSK’in tarihini anlatan ve ilk cildi yeni yayınlanan kolektif çalışma da 15-16 Haziran’ı, daha sınırlı bir şekilde de olsa, bazı yeni belgeleri de sunarak ele alıyor.⁸

Ama ortada 15-16 Haziran’ı bir siyaset bilimi veya tarihyazımı perspektifiyle ele alan bir çalışma yok.⁹ 1970’li yıllarda bunun yapılması çok beklenemezdi. Olay henüz yenidir ama daha önemlisi toplum o kadar büyük bir sarsıntı içindedir ki (örtülü iç savaş) geniş ufuklu ve toplumsal olayları uzun vadeli bir perspektife yerleştirerek ele alacak çalışmalar için uygun bir atmosfer mevcut değildir. Ama 1980 sonrası akademik çalışmaları arasında 15-16 Haziran’ın kendisine yer bulamamış olması inanılır gibi değildir. Bunu genişletmek de mümkündür: 1960 sonrası tekil işçi mücadelelerinin en önemlilerini de bugün akademik çalışma içinde olmakla birlikte köken olarak sendika hareketinin içinden gelen aydınlar yapmıştır.¹⁰ Dolayısıyla, ilgisizlik 15-16 Haziran’la sınırlı değildir. Ama 15-16 Haziran, hiçbir tekil işçi eylemiyle, greviyle, fabrika işgaliyle, yürüyüşüyle, velev ki bu olay çok önemli olsun, karşılaştırılmaz. Kendini solda gören genç akademisyenler son yıllarda Gramsci’nin hegemonya teorisi ve pasif devrim kavramı konusunda sayısız şey yazdılar. Her türlü postmodern, post-kolonyal, post-endüstriyel, hatta post-kapitalist çağ “tahayyülü” ile bol bol iştiğal ettiler. 1945-75 arasında yaşanan, “Fordizm” adı verilen kitle üretim sistemi ile bugünün “post-Fordizm” adı takılmış olan üretim sistemi arasındaki karşıtlık konusunda sonsuz varyantları ele aldılar. En iyisinden, cumhuriyet öncesi veya cumhuriyet döneminde Türkler dışındaki halklara veya Sünniler dışındaki inançlara yapılmış baskı ve mezalimin her boyutunu incelediler.

Ama görebildiğimiz kadarıyla tek bir genç akademisyen 15-16 Haziran’ı mercek altına almaya değer görmedi. Sendika ve konfederasyon belgelerini (sadece

6 Sırrı Öztürk, *İşçi Sınıfı Sendikalar ve 15/16 Haziran*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Sorun Yayınları, 2001.

7 Maden-İş Tarihi Çalışma Grubu, *Derinden Gelen Kökler*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2017.

8 Aziz Çelik (editör), *DİSK Tarihi*, Cilt 1.15-16 Haziran büyük ölçüde Zafer Aydın’ın sorumluluğunda aktarılmıştır.

9 Süreyya Algül’ün kitabından (*Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi. DİSK (1967-1975)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015) maalesef geç haberimiz oldu. Belki bu eksikliği bir ölçüde gideriyordur. Ama Korona günlerinde bu kitaba ulaşacak olanağımız olmadı. Başlığı, tek başına 15-16 Haziran üzerine eğilmediğini gösteriyor. Oysa bizim üzerinde durduğumuz eksiklik, tam da 15-16 Haziran monografileri.

10 Bu bağlamda akla ilk gelen isimler Aziz Çelik, Zafer Aydın ve Can Şafak.

DİSK de değil, Türk-İş'in türlü sendikaların, bağımsız sendikaların belgelerini), hükümetin ve meclisin belgelerini, mümkün olduğunda devletin güvenlik kuvvetlerinin arşivlerini, daha ilerici denebilecek yönetimlerin eline geçmiş belediyele-
rin kayıtlarını, uluslararası basının gözlemlerini¹¹ incelemenin yanı sıra dönemin her tür tanığıyla (sadece sendikacılar ve işçiler değil, konuyla yakından ilgilenmiş politikacılar, gazeteciler, askeri kadrolar, hatta polis şefleri¹² vb.) konuşarak onların anlatımını çapraz incelemeye tâbi tutarak keşfedilebilecek o kadar çok şey olabilirdi ki. Mesela Türkoloji ve Türk tarihi araştırmaları gerek Çarlık döneminde gerekse devrim sonrasında güçlü bir gelenek olmuş olan Sovyetler Birliği'nde 15-16 Haziran üzerine araştırmalar yapıp yapılmadığını bile bilmiyoruz. Bu tür çalışmalardan teorik kavramlaştırma çalışmalarına, Türkiye tarihinin başka önemli işçi eylemleriyle (1989 Bahar Eylemleri, 1990-91 Zonguldak Madenci Grevi ve Yürüyüşü, 17-18 Ocak 1995 Ankara kamu çalışanları eylemi, 2009-2010 Tekel eylemi, 2015 fiili metal grevi vb.) karşılaştırma çalışmalarına, başka ülkelerin büyük işçi eylemleriyle benzerlik ve farkların araştırılacağı çalışmalara kadar bu konuda çok farklı şekillerde derinleşmek mümkündü.

Bütün bunların yapılmamış olması, Türkiye'de Marksizm adıyla geçinen düşünce ekolünün hangi yüksekliklerde dolaşmakta olduğunun açık bir ifadesi olarak kabul edilmelidir.

15-16 Haziran'da neler yaşandı?

*düş değil bu hayal değil he hey be hey
yetmiş bin dev işçim kalktı yürüdü
kokuşmuş düzene sahip çıkanın
alının çatına baktı yürüdü
nasırlı elinde gürz gibi kini
güneş tepesinde kızıl bir sini
sağır beyinlere ayak sesini
paslı çivi gibi çaktı yürüdü
yeter demek için patron kârına
dev adımlar selam yazdı yarına
işbaşından cadde ortalarına
kükreyen sel gibi aktı yürüdü
Aşık İhsani*

Şimdi artık yaşananların anlamını öne çıkartma çabasına girişebiliriz ama derinlemesine incelemelerden yoksun olduğumuzu bilerek. Bu yazıda ileri

¹¹ 15-16 Haziran konusunda uluslararası basında yayınlanan yorumlardan yalnızca bir işçi önderinin (Sırrı Öztürk'ün) kitabında örnekler verilmiş olması kadar ironik bir şey düşünülebilir mi?

¹² Burada akla bu sayıya bir mülakatla katkıda bulunan Atilla Özsever türü devrimci faaliyetlere karışmış veya sadece ilerici bazı subay ya da emekli subayların yanı sıra Pol-Der deneyiminden geçmiş polisler geliyor. Bu kadrolar arasında sol bir araştırmacıyla işbirliğine yatkın insanlar kolaylıkla bulunabilirdi. Kaldı ki, biz sadece onlarla konuşulmalıdır da demiyoruz.

süreceğimiz görüşler bu anlamda, sadece bu anlamda, gelecekte olgularla test edilmesi mümkün ve gerekli olan görüşlerdir. Biz görüşlerimizi, gerçekliği ancak çok koşullu biçimde ileri sürülebilecek birer hipotez olarak görmüyoruz. Açıkça birer tez olarak savunuyoruz. Ama gelecekte yapılabilecek araştırmaların bu tezlerin bazı yönlerini tadil etmeye ya da daha rafine hale getirmeye bir kapı açabileceğini unutmadan söylüyoruz söyleyeceklerimizi.

15-16 Haziran, yukarıda da belirttiğimiz gibi, dolaysız olarak Türkiye işçi sınıfının sendikal haklarını ve DİSK’in şahsında sınıf mücadelecisi sendikacılığı korumak amacıyla gerçekleştirilmiş bir güçlü eylemdir. Eylem, DİSK yönetimi ve başta Maden-İş olmak üzere sendikaların yönetimleri tarafından ince ince planlanmış ve örgütlenmiştir. 30 Mayıs Yürütme Kurulu toplantısından ve onun çağrısıyla bir araya gelen 3 Haziran toplantısından itibaren DİSK hem genel olarak toplumu hazırlamaya, bu amaçla hükümeti ve basını uyarmaya, hem de örgütlü olduğu bütün fabrika ve işyerlerinde üyelerini eylemler için harekete geçirecek doğrultuda örgütlemeye yoğun bir mesai harcamıştır.¹³ Bu örgütlenme çalışmaları bir dizi toplantıda doruğuna ulaşmıştır: 12 Haziran Cuma günü DİSK Yönetim Kurulu ile Başkanlar Kurulu birlikte toplanmış, 13 Haziran Cumartesi günü bir düğün salonunda DİSK’e bağlı bütün sendikaların yönetim kurullarıyla bir toplantı yapılmıştır. En önemlisi, 14 Haziran Pazar günü Lastik-İş’in İstanbul Merter’deki yeni binasının en üst katında, DİSK’e bağlı sendikaların örgütlü olduğu bütün fabrikaların baş temsilci ve temsilcilerinin, bölge ve lokal temsilcileriyle birlikte büyük bir kitle toplantısında (700 ila 800 arasında katılımcıdan söz edilmektedir) buluşmasıdır. Bu toplantının gecesinde ise (yani pazar gününü iş haftasının başlamasına bağlayan gece) bütün bölgelerde resmi toplantılarda ve mahallelerde, kahvehanelerde ve bazen evlerde düzenlenen gayri resmî toplantılarda ertesi gün neler yapılacağı somut olarak konuşulmuş ve eylemin propagandası yapılmıştır.¹⁴ 15 Haziran Pazartesi sabahı, Maden-İş gazetesi şu başlıkla çıkmıştır: “İşçi sınıfı hazır ol! Büyük savaşımız başlıyor!”¹⁵ Kısacası, **15-16 Haziran gayet örgütlü olarak düzenlenmiş bir eylemdir.**

Bu plan 15 Haziran Pazartesi sabahı uygulamaya konulmuştur. En azından

13 Bunlar arasında DİSK’e bağlı sendikalara üye işçilerin postaneler önünde uzun kuyruklar oluşturarak hükümete telgraf çekme eylemi üzerinde kısaca durmak istiyoruz. Sırrı Öztürk’e göre (a.g.y., s. 82) protesto telgraflarının sayısı 10 binin üzerindedir. Bu telgraf eylemi, bize, 1908 Hürriyet devriminden sonra 31 Mart 1909’da karşı-devrim provası yapıldığında Türkiye’nin dört bir köşesinden Abdülhamid’e devrimi savunan telgraflar yağdırılmasını hatırlatıyor. (Bu konuda şu yazımıza bakılabilir: “Mağrur olma padişahım, senden büyük tarih var: 31 Mart’ın ve Sultan Abdülhamid’in hal’inin 110. yıldönümü”, *Devrimci Marksizm*, sayı 38, İlkbahar 2019.) Burada bir esinlenme varsa, bu, bize burjuva devrimi deneyiminin işçi sınıfına nasıl dersler içerebileceğini göstermek bakımından çok önemli bir gösterge olurdu. 15-16 Haziran öncesindeki telgraf eylemleri konusunda bkz. *DİSK Tarihi*, cilt 1, a.g.y., s. 389; *Derinden Gelen Kökler*, cilt I, s. 353.

14 Faruk Pekin *Devrimci Marksizm*’in bu sayısındaki mülakatında bu bölge ve mahalle çalışmalarının öneminin özel olarak altını çiziyor.

15 Bu yazıda tanıklıklar veya tartışmalı olabilecek herhangi bir veri ya da bilgi dışında olaylar için hiçbir kaynak gösterilmeyecek. Çünkü olayların aktarımı ve veriler konusunda (belki de titiz bilimsel çalışmanın azlığı dolayısıyla) hemen hemen bütün kaynaklar (yorumlarında farklılaşsalar bile) aşağı yukarı aynı bilgileri verir.

İstanbul'dan Kocaeli'ye uzanan, artık tek bir bölge haline gelmeye başlamış sanayi bölgesinde, yani İstanbul, Gebze ve İzmit'te DİSK'in örgütlü olduğu bütün fabrikalarda iş bırakılmış, büyük bölümünde bir toplantı ve ajitasyon süresinden sonra işçiler dışarı çıkarak yürümüşür. Temel talepler sendikal alana yönelmekle birlikte hem emperyalizme karşı hem de Demirel hükümetini hedef alan siyasi sloganlar ve pankartlar da mevcuttur. DİSK'in ertesi sabahki bülteninde açıkladığı sayılar daha sonra genel olarak kabul görmüştür. O gün DİSK'e bağlı 115 iş yerinden 70 bin işçi İstanbul'un her yerinde, Gebze'de ve İzmit'te yürüyüş yapmıştır. Yürüyüşler daha ziyade o dönemde Ankara Asfaltı olarak bilinen E-5 (D-100) ekseninde olmuş, İstanbul içindeki yürüyüşler ise uzak semtlerde (Bakırköy) veya varoşlarda (Haliç) odaklaşmıştır.

16 Haziran, bir gün öncesine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Ama bu farklılıkların çoğunu, tekrardan kaçınmak için, aşağıda analizimizi derinleştirirken ele alacağız. Şu kadarını söylemekle yetinelim. Birincisi, 16 Haziran'da yürüyüşe katılım büyük bir artış göstermiştir. Bir gün önce sadece iş bırakan fabrikalar da artık sokaktadır. Ayrıca birçok yeni fabrika işin içine girmiştir. Hesaba göre 200 dolayında fabrika eylemlere katılmıştır. Buna halktan, örgütsüz işçilerden ve öğrenci gençlikten katılımlar da eklendiğinde, sayı tahminen 150 bine çıkmıştır. İkincisi, 16 Haziran'da yürüyüş kolları bir gün öncesinden farklı olarak şehirler arası yollarda veya varoşlarda değil şehir merkezinde, Kadıköy, Üsküdar, Levent, Mecidiyeköy, Cağaloğlu, Sultanahmet gibi merkezi semtlerde odaklanmıştır. Üçüncüsü, bir gün öncesinden farklı olarak devlet güçleri ile işçi kortejleri arasında çatışmalar yaşanmış, can kaybı bile olmuştur.

Olayların bu yöne yönelmesi karşısında devletin tepkisi de sertleşmiştir. DİSK yöneticileri hem Birinci Ordu Komutanlığı'na hem de İçişleri Bakanı'nın da bulunduğu İstanbul Vilayeti'ne çağırılmış ve uyarılmıştır. Vilayet çıkışında Türkler radyo muhabirine bir demeç vermiş, olaylara birtakım provokatörlerin katılmış olabileceğini söyleyerek kitlenin geri çekilmesini dolaylı yoldan teşvik etmiştir.¹⁶ Aynı gün-

¹⁶ Demecin içeriği için bkz. Sülker, a.g.y., s. 125. Bu demeç daha sonra çok eleştirilecektir. İçeriğinin çok kötü olduğuna Türkler'in DİSK yönetiminden arkadaşları bile itiraz edememiş, sadece "bir

nün akşamı ise olayların yoğunlaştığı İstanbul ve Kocaeli’de sıkıyönetim (bugünün Olağanüstü Hali’ne denk düşen hukuki durum) ilan edilmiş ve gece sokağa çıkma yasağı getirilmiştir.

15-16 Haziran olayları üzerinde ciddi araştırmaların yokluğu kendini en çok 17 Haziran’dan itibaren yaşananlar konusundaki bilgi eksikliğinde hissettirmektedir. Çoğu kişi ve kaynak, olaylar sanki sıkıyönetim ilan edilir edilmez mücadele bıçakla kesilircesine durmuş gibi yazar ve konuşur. 17 Haziran ve sonrası, gözaltılar, tutuklamalar, işten çıkartmalar, kara listeler, mahkeme süreçleri ve kararları, 1974 affı gibi başlıklar altında konuşulur. Oysa 17 Haziran’dan sonra, öyle anlaşıyor ki başta Maden-İş olmak üzere, DİSK’e bağlı fabrikaların bir bölümünde sıkıyönetim rağmen iş bırakma ve iş yavaşlatma eylemleri düzenlenmiştir. Bunlar hakkında çeşitli kaynaklarda dağınık bilgiler mevcuttur ama kesin denilebilecek tanıklıklara ya da belgelere dayalı ve ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.¹⁷ Oysa kaç fabrikanın bu şekilde direndiği, direnişin ne kadar süreyle sürdürüldüğü, nasıl biçimler aldığı, nasıl sona erdiği, bütün bunlar ve başka şeyler, 15-16 Haziran’ın bir toplumsal olay olarak yerli yerine oturtulabilmesi için elzemdir.¹⁸

Yukarıda meclisin yasayı kabul ettiği ve yasanın 12 Ağustos’ta yürürlüğe girdiğini belirtmiştik. Bu aşamadan sonra önce TİP, sonra da CHP Anayasa Mahkemesi’ne gitmiştir. Mahkeme, yaklaşık bir yıl sonra, 1972’de yasanın bir dizi maddesini anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Yine yaygın olarak kabul edilen bir fikre göre, Anayasa Mahkemesi’nin yasayı iptal etmesinde 15-16 Haziran’ın gücü belirleyici olmuştur. Bu fikre katılmamak mümkün değildir.

Yani 15-16 Haziran bir sendikal direniş olarak tam bir zafer elde etmiş, 1317 sayılı gerici yasayı püskürtmüş, DİSK’i ayakta tutma başarısını göstermiştir.¹⁹

2. Bir ayaklanma olarak 15-16 Haziran

Türkiye solu kendi geçmişi hakkında konuşurken çoğu zaman “bedel ödemek”ten, çekilen acılardan, baskılardan söz eder. Bunu anlamak mümkündür, zira Türkiye’nin burjuva devleti istisnai tarihi dönemler dışında genellikle sola, sosyalizme, komünizme karşı çok saldırgan ve eline fırsat geçtiğinde çok gaddar

tek onun suçu değil” türü açıklamalar yaparak Türkler’in konumunu rahatlatmaya çalışmışlardır. Bkz. *Derinden Gelen Kökler*, s. 375.

17 Bkz. Sırrı Öztürk, a.g.y., s. 92. *DİSK Tarihi*, cilt 1, a.g.y., s. 397-98. Maden-İş tarihi ise 17 Haziran’dan 20 Temmuz’a kadar günlerin bir kronolojisini vererek saygıdeğer bir çabaya girişmiştir: bkz. *Derinden Gelen Kökler*, s. 394 vd.

18 *DİSK Tarihi* kitabı bir gazete kupürüyle DİSK’in İzmir’de de 18 Haziran’da “pasif direniş”e geçtiğini gösteriyor (a.g.y., s. 400). Aslında 15-16 Haziran anlatımlarının hepsinde Ankara ve İzmir’de eylemler yaşandığından söz edilmektedir ama özellikle İzmir konusunda kaynaklar başka ayrıntı vermemektedir.

19 Genellikle üzerinde konuşulmayan bir başka nokta daha var. Burjuvazinin temsilcileri, DİSK’i ortadan kaldıracak 1317 sayılı yasanın dışında, bir de grev hakkını işsiz hale getirecek bir yasa hazırlığı içindedir. Ama 15-16 Haziran’dan sonra bu yasa tasarısı, karşısındakinin gücünü görünce sessizce kınına yerleştirilen bir kılıç gibi rafa kaldırılmıştır. Bu yasanın hükümetin grev erteleme yetkisi ile ilgili hükmü maalesef 12 Eylül’den sonra yasalara girmiştir.

olmuştur. Ama bu, sol hareketin kendini halka hep acılar çeken bir hareket olarak anlatması için yeterli bir gerekçe değildir. Solun zulüm ile karşılaşmasına yol açan, tarihindeki kahramanca çıkışlardır. Bunların, bu çıkışlar sonucu gelen kazanımların, zaferlerin vurgulanması, ancak yeri geldiğinde ödenen bedellerden söz edilmesi çok daha doğrudur. Çekilen eziyetin propaganda olarak kullanılması ters tepecek bir şeydir belli ki. Kim eziyet çekmek için bir siyasi harekete katılır?

Bu alışkanlık, solu aynı şekilde her tür toplumsal eylemi “direniş” olarak anmaya sürüklemektedir. Direniş, adı üstünde, saldıran bir güce karşı mevzilerin korunmasıdır. Yani bir savunma eylemidir. O ölçüde de pasiftir. Oysa her eylemin pasif olduğu, sadece mevzileri korumayı hedeflediği söylenemez. Birçok toplumsal eylemde hâkim sınıf ve devlet güçleri savunma durumuna geçmek zorunda kalırlar. Başka örneklerle tartışmayı karmaşıktırmak için bir neden yok, örneğimizi 15-16 Haziran’dan verelim. Bu örnekleri birazdan derinleştireceğiz. Ama anlattığımız şeyin iyi anlaşılması için hemen bir örneğe başvuralım: 16 Haziran günü hem o zamanlar bir fabrikalar bölgesi olan Levent’te, hem de Kadıköy’de polisler bir aşamadan sonra taarruza geçen büyük işçi kitlelerinin önünde çil yavrusu gibi dağıldılar, kaçmaya, Levent’te civardaki evlere sığınmaya, Kadıköy’deki olaylarda ise Kurbağalıdere denen pis suya atlayarak yüzerek kurtulmaya çalıştılar. Şimdi bu vak’ada kim taarruz halindedir, kim savunma? Üstünlük sadece moral anlamda değil aynı zamanda fiziksel anlamda kimdedir? (Bunu vurguluyoruz, çünkü bazen fiziksel üstünlük düzen güçlerinde olduğunda bile moral üstünlük işçi sınıfında veya daha genel olarak halk güçlerinde olabilir.) Şimdi böyle birçok olayın yaşandığı bir toplumsal eylemi “direniş” olarak nitelemek doğru mudur?

Maalesef Türkiye solu ve işçi hareketinin sol teorisyenleri 15-16 Haziran’ı yarım yüzyıldır bir “direniş” olarak nitelemişlerdir. Biz bu nitelemenin yanlış olduğunu, 15-16 Haziran’ın kendi içinde bir “direniş” unsuru ya da diyalektiğin terimleriyle bir “direniş” uğrağı (momenti) içermekle birlikte bunun çok ötesine geçtiğini düşünüyoruz. Bunu anlatabilmek için önce sınıf mücadelelerinde yaşanan büyük toplumsal patlamaları, sınıf hareketinin ayağa kalkış (eski ve yararlı bir terimle kıyam) örneklerini, birbirinden farkları ve diyalektik bağları içinde bir sınıflandırmaya tâbi tutmamız gerekiyor.

Direniş, isyan, ayaklanma, devrim

2011 Arap devrimlerinin başından itibaren, ama özellikle bizdeki Gezi Parkı patlaması sonrası üç ay boyunca yaşanan olaylar sırasında, bu alt bölümde tartışacağımız kategorileri sık sık kullanmış olduğumuzu yazılarımızı izleyen okurlar hatırlayacaktır. Örneğin, bizim Gezi ile başlayan dev toplumsal çalkantıya devrim demediğimiz, halk isyanı tanımını üzerinde ısrar ettiğimiz hatırlanabilir. Örneğin, 2011 yılı içinde Arap ülkelerinde (özellikle Tunus ve Mısır’da) yaşanan büyük patlamalara daha ilk andan devrim teşhisini koyduğumuz halde, aynı yıl içinde özellikle Mısır’ın Tahrir meydanının etkisi altında İspanya ve komşumuz Yunanistan’da yaşanan uzun soluklu mücadeleleri devrim değil halk isyanı olarak nitelediğimizi de hatırlayan okurlarımız olabilir. 2018’de, dünya çapında böyle büyük kıyam olayları görülmeyeli artık beş yıl dolarken, Fransa’dan İran’a, Tunus’tan Ermenistan’a

birçok ülkede yaşanan olayları halk isyanı olarak kategorize edip ardından 2019’da Arap dünyasının çeşitli ülkelerinde (Sudan, Cezayir, Irak, Lübnan) yaşanan patlamaları ise tereddütsüz biçimde devrim olarak nitelediğimiz okurlarımızın dikkatini çekmiş olabilir. Bütün bu olaylarda “direniş” ve “ayaklanma” kategorilerine de yer yer değindik elbette.

Şimdi yapmak istediğimiz, 15-16 Haziran’ın karakterini anlamak, böylece sınıf mücadeleleri açısından bu olaylara o dönemde nasıl müdahale edilmesi gerektiğini düşünebilmek ve bu dev eylemi tarihsel yerine yerleştirebilmek için bu kategoriler arasındaki ayrımları berraklığa kavuşturmak. Biz sınıf mücadeleleri tarihine hep tartıştığımız olay veya dönemeç noktasında Marksistlerin ne yapması gerektiği meselesi açısından baktık, meseleleri hep öyle tartıştık. Tartıştığımız konu ister 1908 devrimi, ister Milli Mücadele dönemi, ister 27 Mayıs öncesi çalkantı, ister şimdi olduğu gibi 15-16 Haziran olsun, önümüze koyduğumuz soru her zaman “bir Marksist parti bu durumda sınıf mücadelesinin başarısı açısından nasıl davranmalıydı?” olmuştur, olmalıdır. Burada yaptığımız tartışmanın da temel amacı budur. Çünkü devrimci Marksizm tarihten ancak böyle öğrenebilir.

Bir toplumsal hareket olağan hukuki prosedürlerin, toplumun sıradan biçimde yaşadığı mücadele biçimlerinin dışına taşmadan önce burada ele aldığımız kategorilerden zaten söz edilemez. Mesela toplu sözleşme döneminde gündeme gelen bir grev, çok büyük olup da sınıflar arası güç dengelerini ciddi şekilde sarsma potansiyeline sahip değilse buradaki tartışmanın konusu olamaz. Ama örneğin 2015’te metal sektöründe yaşanan, kısmen fabrika işgallerini de içeren fiili grevler bizi derhal burada tartışmakta olduğumuz kategorilerle karşı karşıya getirir. Diyeceğimiz, tartıştığımız sınıf mücadelesi biçimleri, toplumsal hayatın olağan ve alışılmış akışının dışına çıkarak bir patlama, bir ayağa kalkma biçimini alan biçimlerdir.

Bunlar arasında yer alan “direniş” kategorisi üzerinde yukarıda zaten durmuş bulunuyoruz. Direniş, hâkim sınıfların bir taarruzu karşısında işçi sınıfının ve müttefiki güçlerin mevzilerini koruma çabası anlamına gelir. Direnişe konu olan mevzilerin önemine göre eylemin biçimleri radikalleşebilir. Ama bu, eylemin direniş karakterini kendiliğinden ortadan kaldırmaz. Örneğin 2005 Seka direnişi veya 2009-2010 Tekel direnişi, AKP iktidarının özelleştirme taarruzuna karşı işçilerin kamu mülkiyetini ve kendi işlerini savunmasının ileri biçimleriydi. İlki bir fabrikanın uzun bir süre boyunca işçileri tarafından işgaline dayanıyordu. Öteki ise başkentin çok merkezi Sakarya bölgesinin 72 gün boyunca bir çadırkent kurularak işgal edilmesine (bizim o dönemde kullandığımız terimle “Sakarya Komünü”ne) yaslanıyordu. Ama her ikisi de birer direnişti. Bu iki büyük eylemin ufkuna söz konusu somut hedeflerin dışında hiçbir şey girmedir. Tekel eyleminde bu bir olanaktı, ama sendika bürokrasisinin (önce Türk-İş yönetiminin, son aşamada Tek Gıda-İş yönetiminin de) mücadelenin önünde engel oluşturması ve solun zayıflığı dolayısıyla bu olanak (özellikle büyük Ankara mitingi sırasında gündeme gelen genel grev olanağı) fiiliyata dökülemedi. Tekel işçilerinin eyleminin meşruiyeti ve radikalliği ile topladığı sempati bir genel grev ile taçlansaydı, Tekel direnişi başka türden bir işçi mücadelesine dönüşebilirdi. Ama dönüşmedi ve bu yüzden de Tekel biçim bakımından başkentin sokaklarının işgali ve güçlü bir irade temelinde neredeyse bir “komün” karakterini bile gösterdiği halde tözü bakımından, yani içeriği

bakımından bir direniş olmanın ötesine geçemedi. Bir bakıma kendi hedeflerini bile gerçekleştirememiş olması bu yüzdendir.

“Halk isyanı” ya da kısaca “isyan” elbette “direniş” kategorisinden çok daha ileri bir ayağa kalkışı (kıyamı) gösterir. İsyân, kaçınılmaz olarak, haklı taleplerle sokağa çıkan veya greve başlayan veya fabrika ve işyerlerini işgal eden işçilerin ya da daha karışık sınıf karakteri taşıyan halk kitlelerinin var olan hukuk düzeninin dışında bir durum yaratmasını varsayar. Gezi ile başlayan büyük halk hareketinin özellikle ilk on beş gününde İstanbul’da Taksim’de ve başka kentlerde başka meydanlarda yaşananlar, kesinlikle olağan hukuk düzeninin dışına taşmış toplumsal olaylardır. Örneğin Taksim, daha bir ay öncesi 1 Mayıs’ın bu meydana kutlanmasını engellemek amacıyla halk kitleleri üzerinde ağır baskı uygulamış olan polisin püskürtülmesiyle kazanılmıştır. Bu sefer polis Taksim’e giremez olmuştur. Bütün Türkiye’de yüz binler harekete geçtiği gibi, milyonlar da evlerinde, mahallelerinde, sokakta onları destekleyerek bu halk hareketine katıldıklarını ilan etmektedirler. Yani devrim benzeri bir durum ortaya çıkmıştır. Peki o zaman biz Gezi ile başlayan büyük halk hareketini neden bir devrim olarak nitelemiyoruz?

Bunun nedeni, devrimin merkezi meselesinin iktidar olmasıdır. İktidarı hedeflemeyen hiçbir hareket, ne kadar güçlü olursa olsun, devrim olarak nitelenemez. Bir hareketin siyasallaşması, mesela hükümeti istifaya çağırması, hatta bazı durumlarda başbakanın istifasıyla sonuçlanması bile o hareketi otomatikman devrim yapmaz. Devrim o büyük halk hareketinin içinden bir odağın (halkın oluşturduğu kurumların, örneğin sovyetlerin, veya halkın desteklediği bir siyasi partinin) iktidarı ele geçirerek siyasi rejimi, hatta *iktidarın sınıf karakterini değiştirmesidir*.²⁰ Bunun mümkün olması için ya nesnel çelişki ve çatışmaların bunu zorlayacak kadar sertleşmesi, ya büyük halk hareketinin içinden iktidarı ele geçirme yönünde güçlü bir irade belirmesi, ya da ideal durumda ikisinin birden gerçekleşmesi gerekir. Ne nesnel koşullar bu tür bir rejim değişikliğine, daha da ileri giderek iktidarın sınıf karakterinin altüst olmasına uygunsa ne de halk hareketinin içinden bir odak böyle bir iktidar değişikliğini hedefliyorsa, o zaman hareket ne kadar yaygın ve dirençli olursa olsun bir devrimden değil, bir halk isyanından söz ediyoruz demektir. “İsyân”: Bu, tam da ezilen durumda olanın, kendisine daha insanca, daha adil, daha insan onuruna yakışır şekilde davranılması talebini dile getirdiği çığlıktır! Ezilenin, şu ya da bu yöntemle, kendi iktidarını kurmaya girişmesi ise devrimdir!

Diyaletik, değişimin yasalarının ifadesidir. Her zaman somut koşulların değiş-

20 Burada siyasi rejim değişikliği ile iktidarın sınıf karakterinde değişiklik arasında bir ayrım yapıldığına dikkat çekelim. Bunun nedeni aslında devrimlerin de iki tür olmasıdır: Politik devrim, bir ülkenin rejimini toptan değiştirerek (örneğin faşizmden ya da askeri diktatörlükten bir tür demokrasiye geçişi sağlayarak) sınıflar arası güç dengesinin aniden ve radikal biçimde değişmesini sağlar. Buna karşılık sosyal devrim iktidarın bir sınıfın elinden alınarak başka bir sınıfa aktarılmasını ve ardından bütün sosyo-ekonomik hayatın iktidarı ele geçiren sınıf veya sınıf ittifakının çıkarlarına uygun biçimde yeniden düzenlenmesini içerir. Devrim başarıya kavuştuğunda her iki devrim türü de mümkün olduğundan yukarıda da ikili bir formül kullanılmıştır. Politik devrim/sosyal devrim ayrımını şu çalışmalarımızda ayrıntısıyla ele almıştık: *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, a.g.y., Bölüm 1 ve “Arap devriminin vaatleri ve zaafı”, *Devrimci Marksizm*, sayı 13-14, İlkbahar-Yaz 2011, s. 146-48.

mesiyle bir durumdan diğerine hızla geçiş mümkündür. Yukarıdaki izahattan anlaşılacağı gibi, halk isyanı ile devrim arasındaki fark biçimsel değil içeriğe ilişkindir. Eylemlerin biçimselliği açısından arada pek az fark olabilir. Örneğin, Devrimci İşçi Partisi’nin Mısır devriminin yükselişinden sonra kullandığı “Taksim, Tahrir olacak!” sloganı gerçekleşmiş, Haziran’ın ilk yarısında Taksim’in Tahrir’den farkı kalmamıştır. Fark içeriktedir: Tahrir bir devrimin, deyim yerindeyse, “karargâhı”dır, Taksim ise bir isyanın “arena”sı. Ne var ki, biçimdeki bu ortaklık, iki durum arasında bir geçişkenlik de yaratır: Halk isyanının, bazı koşullar değiştiğinde hızla bir devrime dönüşme olanağını barındırdığını ifade eder. Örneğin Gezi Parkı’ndan başlayarak Türkiye’deki halk isyanı kendi temsilcilerini seçerek konseyler oluştursa, bu konseyler sistemi bütün Türkiye’ye yayılsa, bu konseyler adım adım emekçi sınıflarla bütünleşme adımları atmaya yönelse, halk isyanı hızla bir devrim hareketi haline gelebilirdi. Kısacası, halk isyanı ile devrim arasında son derecede hızlı geçişler mümkündür.

Ayaklanma devrimci kitlelerle iktidar arasındaki bağı kuran eylemdir. İktidara giden yolda son dokunuştur. Devrimin safları içerisinden, iktidarı almaya hazırlıklı bir öznenin (bir parti, bir ordu, bir temsil organı) iktidarı almak için uygun araçları kullanarak iktidarın kalelerine taarruzunun nihai aşamasıdır. “İktidarı almanın uygun araçları”ndan söz ediyorsak, bunun nedeni, hâkim sınıfların, davanın artık yitirilmiş olduğuna devrimin ezici gücü dolayısıyla ikna olduğu özel durumlar hariç, iktidarı teslim etmemek için silaha sarılacağı kesin olduğundan, devrimin de silahlanmış olmasının gerekliliğidir. Yani iktidara uzanan bir ayaklanma, kural olarak silahlı ayaklanma biçimini almak zorundadır.

Ayaklanmanın iktidara uzanmanın son halkası olması, genel anlamıyla devrimden ayrı, ondan bağımsız bir varlığı olamayacağını ima eder. Ama diyalektik somut koşullardan bağımsız, katı ve değişmez tanımları tanımaz. Hayatın çeşitliliği her an ve her değişik koşul altında bir bütünün tamamlayıcı ögesinin o bütünden ayrı ve bağımsız olarak da var olabileceği durumların mümkün olduğunu bize gösterir. Birazdan bu durumun nasıl doğabileceğini daha somut olarak göreceğiz.

16 Haziran

*Ve elbette ki, sevgilim, elbet,
dolaşacaktır elini kolunu sallaya sallaya,
dolaşacaktır en şanlı elbisesiyle: işçi tulumuyla
bu güzelim memlekette hürriyet...*

Nâzım Hikmet

Şimdi önümüzdeki soru, 15-16 Haziran eylemlerinin bütün bu kavramlar çeşitliliği içinde nereye yerleştirileceği. Hatırlatalım ki, bu soruyu bir botanikçinin taksonomi (sınıflandırma) anlayışıyla salt bilimsel bir merak ile sormuyoruz. Bu sınıflandırma ve niteleme devrimci bir partinin o günlerde benimseyeceği taktik hattın belirlenmesi açısından hayati bir önem taşıdığı için yapıyoruz. Bir devrimci parti, 15-16 Haziran ile diyelim Tekel Sakarya eyleminde aynı taktik

hattı izlemeyecektir. Burada da en önemli faktör (olayların içinde yaşandığı somut bağlamların farkının yanı sıra) söz konusu kitle hareketlerinin doğası, karakteri ve dolayısıyla potansiyelidir.

15-16 Haziran'ı sınıf mücadelesinin farklı kitlesel tezahür biçimleri arasında bir yere yerleştirirken okura bir uyarı yapmamız gerekiyor: Tarihte birçok olay belirli tarihi kategorilerin neredeyse özünü cisimleştirir ama birçok başka olay da arada kalır, çoklu belirlenimlere tâbidir, katışık bir karakterdedir. Örnek verecek olursak, Büyük Fransız Devrimi burjuva devrimlerinin, Büyük Ekim Devrimi ise proleter devrimlerinin özünü ortaya koyan tarihi somutlardır. Yani bunlarda bu devrim kategorileri kavramlarına en uygun biçimde somutlaşmıştır. Buna karşılık, diyelim Mısır'ın tarihindeki devrimler zincirinin doruk noktalarından, Nasırcılığın daha sonra bütün Arap dünyasının gelişmesine damga vuran yükselişinin başlangıcını oluşturan 1952-54 devrimi, hem içeriği (sömürgecilik karşıtlığı burjuva devriminden daha ağır basar, Sovyetler Birliği'nin etkisiyle bir burjuva devrimi "Arap sosyalizmi" adını alacak kadar aşırı devletçidir vb.), hem de biçimi (halk ayaklanması ile askeri darbe özgün bir biçimde iç içe geçer) açısından çok daha karmaşık ve katışık bir nitelik taşır. Aynı şey, bambaşka bir siyasi ve kültürel ortamda 1979 Nikaragua devrimi için geçerlidir: Bu devrimin ne ölçüde politik bir devrimle sınırlı kaldığı, ne ölçüde sosyal devrime dönüştüğü ya da dönüşme potansiyeline sahip olduğu vb. epeyce tartışmalıdır. Burada önemli olan örneklerin kendisi değil. Sınıflandırmanın nasıl karmaşık ara biçimler ya da geçiş biçimleri de içerebileceği. Diyalektik daima somuttur ve dolayısıyla karmaşıktır.

Biz de somuttan başlayacağız. Başlangıç noktamız, 16 Haziran'ın 15 Haziran'a göre **nitel** bir farklılık taşımasıdır. Yukarıda, olayları çok hızlı bir biçimde özetlerken eylemlerin iki günü arasında katılım (yaklaşık rakamlarla 70 binden 150 bine), yürüyüş güzergâhı (şehir dışı ve çeperi yerine şehir merkezi) ve çatışma yaşanmaması (15 Haziran) ile yaşanması (16 Haziran)²¹ bakımından farklar olduğunu belirtmiş, ama önemli ayrıntıları daha sonra ele alacağımızı söylemiştik. İşte şimdi o noktaya gelmiş bulunuyoruz.

16 Haziran günü, hayati bir taktik yöneliş değişikliği yaşanmıştır. 15 Haziran'da Ankara Asfaltı (E-5 ya da D-100) üzerindeki birçok fabrika sırtını İstanbul'a, yüzünü Gebze yönüne çevirmişken şimdi (bütünüyle İzmit'e yakın olanların dışında ki) hemen hepsi yüzünü İstanbul'a çevirmiştir. İstanbul'un Anadolu yakası, gözlerini, kısmi bir Üsküdar-Beykoz macerasının dışında, bu yakanın merkezi olan Kadıköy'e dikmiştir. Levent ve Boğaz hattındaki fabrikalar Mecidiyeköy-Şişli hattından Taksim'i hedeflemiştir. Haliç, Topkapı ve Bakırköy odakları da Vilayet binasının bulunduğu çok önemli Cağaloğlu'ndan sonra yine Taksim'e dikmiştir gö-

21 Yine görece farklılardan ve karmaşık durumlardan söz ettiğimiz açık. 15 Haziran'da Demirel'in kardeşlerinden birinin ortaklarından olduğu Haymak fabrikasında düpedüz çatışmalar yaşandığını veya işçilerin Eyüp karakolunu basarak gözaltındaki arkadaşlarını kurtardıklarını vb. unutmuyoruz. Söylediğimiz şudur: İlk gün yaşanan bu tür olaylar, istisnai karakterleri içinde, mücadelenin şiddetli biçimler alması bakımından bir **potansiyelin** mevcut olduğunun işaretidir. İkinci gün ise bu potansiyel serpilip gelişmiş ve patlayıcı bir güçle ortaya çıkmıştır (beş ölü en çarpıcı işaretler). Yani eskilerin diyalektik terimiyle "kuvveden fiile" geçilmiştir. Fark budur.

zünü. Şayet devlet güçlerinin, Anadolu yakasındaki Kadıköy yönlü kortejlerin de nihai hedefinin Taksim’e çıkmak olduğu konusundaki yargısı doğru idiyse (ki muhtemelen kortejler içindeki ajanlar aracılığıyla elde edilmiş istihbarata dayanıyordu), o zaman hedefin bütün kortejlerin Taksim’de toplanmasıyla İstanbul’un kalbinin fethi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yarım yüzyıl boyunca derinlemesine araştırma yapılmamasının bir büyük bedeli de bugün bu karar değişikliğinin nasıl gerçekleştiğini bilmiyor oluşumuzdur. Ancak sanıyoruz iki şey kesin biçimde söylenebilir. Birincisi, DİSK yönetimi, başlangıçta beklentileri ne olursa olsun (buna birazdan döneceğiz), ilk günkü gelişmelerden büyük bir cesaret kazanmıştır. Bunu, 16 Haziran sabah yayınlanan DİSK Bülteni’nden²² ve Kemal Türkler’in açıklamasından²³ görebiliyoruz. Bu yüzden bu yön ya da taktik değişikliğinde DİSK yönetiminin kendisinin çitayı yükseltiyor olmasının rolü olması küçümsenecek bir ihtimal değildir. İkincisi, ve çok daha önemlisi, 15 Haziran’ın kitleselliği, kararlılığı, cüretkârlığı ve başarısı sınıfın kendisine büyük bir cesaret vermiş ve onu kenti fethetmeye çıkma yolunda uyarmış olmalıdır. Bir bakıma sınıf 16 Haziran’da bütün kenti Haymak ya da Eyüp Karakolu haline getirmiştir. Bunu aşağıda ortaya koyacağımız birçok ayrıntıda göreceğiz. Yani yön (ya da taktik) değişikliğinin sınıfın daha kendiliğinden, daha mevzii karar süreçlerinden etkilenmiş olması ihtimali de küçümsenemez. Ancak bütün kortejlerin birden ortak bir kararla şehrin kalbini hedeflemesi, kararda DİSK yönetiminin en azından tuzu olduğunu düşündürüyor. “Karar işçi kitlesinin kendi içinde oluşmuştur” türünden bir yargı, bizim genel tezlerimizi daha fazla güçlendirecek olduğu halde, bu ihtimalin daha yüksek olduğunu teslim ediyoruz zira biz yargılarımızı olguları eğip bükmeye dayandırmayı, gerçekle, yani devrimin çıkarlarına uygun davranmanın zeminiyle ilişkisini kesmek olarak görürüz. Birçok konuda yanılabiliriz kuşkusuz, ama bile bile yanlış şeyler söylemeye tenezzül etmeyiz.

Bu taktik değişiklik, bir hedef yükseltmedir. İşçi sınıfının, daha kendine ait mekânlarda (varoşlarda, fabrika bölgelerinde, kenarında sayısız fabrikanın dizildiği şehirler arası ana yollarda) kazandığı ilk zaferlerden sonra çitayı yükselterek kapitalist ekonominin ve burjuva devletin hâkimiyet sembollerine yönelmesidir. Bu bağlamda, 15-16 Haziran’ın toplumsal bellekte çok ciddi iz bırakan bazı yönlerine değinmek gerekir. İstanbul burjuvazisinin zenginliğinin simge mekânlarından biri olan Bağdat Caddesi’ndeki yürüyüş, burjuva, yüksek bürokrat ve hali vakti yerinde küçük burjuva evlerine işçi sınıfından duyulan korkunun nişanesi olarak bayrak asılması, işçi sınıfının hâkim sınıflara meydan okuması olarak bütün 70’li yıllar boyunca belleklerde yaşamıştır.²⁴ Öte yandan, büyük işçi kitlelerinin bütün engellere rağmen Vilayet binasına gelerek sloganlar atması devlet iktidarına bir meydan okuma gibi görülmüştür. Unutulmasın ki, Vilayet binasının bulunduğu semtin

²² *Derinden Gelen Kökler*, cilt I, a.g.y., s. 375.

²³ *DİSK Tarihi*, cilt 1, a.g.y., s. 394-95.

²⁴ Bakın o günü Bağdat Caddesi’nde yürüyen bir işçi nasıl anlatıyor: “Bu arada Bağdat Caddesi’nden gidelim dendi. İşçilerde ‘Zenginler gücümüzü görsün’ düşüncesi vardı. Caddede mağazalar kapatılmıştı. Orada oturanlar camlara belki korkudan, belki de içlerinden geldiği için bayraklar asmıştı, alkışlayanlar da oluyordu.” *Derinden Gelen Kökler*, a.g.y., s. 388.

(adı daha ziyade basınla özdeşleşmiş olan) Cağaloğlu dışındaki diğer geleneksel adı Bâbîâli'dir. Yani İstanbul "pâyitaht" iken, bu bina hükümetin, sadrâzamin, dönemin başbakanının makamıydı. Ayrıca 1913'teki kötü şöhretli Bâbîâli baskınının yaşandığı yerd. Daha az önemli olmakla birlikte, benzer bir şeyi Kadıköy için de söylemek mümkündür. İşçilerin Fenerbahçe Stadı'nı geçtikten hemen sonra Kurbağalıdere mevkiinde arkadaşlarının polis kurşunu ile öldürülmesinin öfkesi içinde kaymakamlık binasını (alt katı emniyet müdürlüğüdür o dönemde) basması, burada yangın bile çıkması, devlet iktidarına yapılmış çok önemli bir yarma harekâtı gibi işlemiştir zihinlere.

Yarma dediğimizde akla derhal barikatların gelmemesi mümkün değildir. Bir kere, 15 Haziran'da çok önemli bir rol oynamayan barikatlar, devrimlerin o sihirli sözcüğü, 16 Haziran'da bütün mücadelenin üzerinde verildiği mevziler haline gelmiştir. Şehrin her yerinde barikatlar kurulmuştur. Ama bunları kuran, bazı başka büyük halk hareketlerinden farklı olarak, elde ettikleri mevzileri korumaya çalışan işçiler değildir. Sembolik anlamı çok yüksek bir noktaya değiniyoruz: 16 Haziran'da, barikatları kuran ve hattı müdafaa yapmak zorunda kalan, hep devlet güçleri olmuştur. Anadolu yakasında Ankara Asfaltı üzerinde Acıbadem köprüsü olarak anılan mevkide önce bir polis barikadı, sonra iki asker barikadı kurulmuştur. Yine Anadolu yakasında Bağdat Caddesi yönünden gelen yürüyüş kolunu durdurmak için önce Suadiye'de, ardından Kurbağalıdere köprüsü üzerinde hem polis hem asker barikadı kurulmuştur. Cağaloğlu yokuşunun başında barikat kurulmuştur. Levent'te Tekfen fabrikası hizasında barikat kurulmuştur. İzmit'te tekrar tekrar barikat kurulmuştur. Nerede barikat kurulmuşsa işçiler bu barikatları yarmış, aşmış, bazen de kurnazca kenarından, yan yollardan dolaşarak geçmişlerdir. **Bu barikat savaşının galibi işçi sınıfıdır.** Bunu iyi bellemek gerekir.

15 Temmuz 2016 geces i tankların üzerine çıkmış halkın görüntüleri üzerine çok şey yazıldı, çok konuşuldu. Ama unutmamak gerekir ki, bu Türkiye tarihinde bir ilk değildir. Ondan neredeyse yarım yüzyıl önce işçi sınıfı aynı şeyi zaten gerçekleştirmiş, tankların üzerine çıkarak askeri barikatları aşmıştı. Üstelik bunu yaparken 15 Temmuzcular gibi hükümetin manevi, polisin ve ordu-

nun bir bölümünün maddi desteğini almıyordu. Ülkenin bütün iktidar odakları, az ya da çok, keskin ya da müteredit, kendi karşısında iken yapıyordu bunu.

İşçiler bu zaferlerini bazen yol değiştirerek veya ordu birliklerinin daha müsamahakâr tutumu sayesinde barışçıl biçimde aşmıştır. Ama bazen de devlet güçlerine ağır yenilgiler yaşatmıştır. Bu, üç işçinin ölümüyle sonuçlanan Kurbağalıdere’de böyledir. Bağdat Caddesi’nden gelen yürüyüş kolu polis birliklerini, bunlar silah kullanmaya bile tevessül ettikleri halde darmadağın etmişlerdir. Bağdat Caddesi yürüyüş kolu polis barikatına saldırır ve polisleri dağıtırken bu kez Ankara Asfaltı yürüyüş kolunun bir bölümü ters yönden, Altıyol üzerinden Kurbağalıdere’ye yaklaşınca, ortaya planlanmamış bir kısaç hareketi çıkmış, polislerin bozgunu doruğuna ulaştırır. İşçilerin elinden kurtulmak için, o zamanlar çok pis koktuğu için halk arasında “b..ludere” diye de bilinen Kurbağalıdere’ye atlayıp yüzerek kaçmaya çalışan polis öyküleri bile (doğru ya da yanlış) anlatılmıştır. Devlet güçlerinin yenilgisi o kadar keskindir. Levent’teki yürüyüş kolundaki işçiler, polisler önde yürüyen kadın işçilere coplarla saldırdığında “dellenmiş”, polisler karşı saldırıya girişmiştir. Polis memurları kurtuluşu evlere saklanmakta bulmuş, ama tanıklıklara göre bir kısmı kabul edilmemiştir! Yani bu işçi kitlesi moral üstünlüğünün gücüne dayanarak ve bir gün önceki mevzii zaferlerinin verdiği cüretle fiziksel savaşta da üstünlüğü ele geçirmiştir.

İşçilerin Taksim’de buluşup tarihte eşi görülmemiş bir miting yapmasına yalnızca İstanbul’un, iki su yolu aracılığıyla üç parçaya ayrılan coğrafyası engel olmuştur. Kadıköy’e varan dev kitlenin Taksim’e ulaşması, iki yaka arasındaki vapur seferlerinin kaldırılmasıyla, Topkapı ve Bakırköy tarafından gelen kitlelerin daha ileri gitmesi ise Haliç üzerindeki iki köprünün açılmasıyla engellenmiştir. Gezi halk isyanı sırasında Boğaz köprüsünden geçen büyük kalabalığın toplumun bilincinde yarattığı etki unutulur gibi değildir. Bu açıdan bakıldığında, 15-16 Haziran’ın üç yıl erken yaşanmasına hayıflanmak geliyor insanın içinden! İlk Boğaz köprüsü, bulunduğu gibi, 29 Ekim 1973’te açılmıştır.²⁵

25 Bir de Üsküdar’da Tekel işçilerini de yanlarına alarak Beykoz bölgesindeki fabrikalara (Sümerbank, Paşabahçe Şişe Cam vb.) yürüyen kolun Beylerbeyi Sarayı’nın altından geçen daracık tünel asker tarafından tutulmuş olduğundan o mevzii aşamamasını zikretmek gerekir. Burası da bir bakıma İstanbul coğrafyasının yarattığı aşılamaz bir engeldir.

Bir kez barikatlar aşıldığında, işçi sınıfı şehre özgürce hâkimdir. “Hürriyet” şehrin sokaklarında “en şanlı elbisesiyle, işçi tulumuyla” dolaşmaktadır. Cağaloğlu barikatını aşan yürüyüş kolu ondan sonra şehrin birçok yerinde özgürce dolaşmıştır. Suadiye barikatını aşan yürüyüş kolu o semtten Kadıköy’e kadar burjuvazinin “harim-i ismeti” denebilecek Bağdat Caddesi’ni sınıf mücadelesi mekânı yapmıştır. Ankara Asfaltı üzerinde Acıbadem köprüsünü aşan yürüyüş kolu ta Beylerbeyi’ne kadar özgürce yürümüştür. Şehir işçi sınıfının olmuştur. Onlar hareket halindedir, devlet güçleri sabit, donmuş ve pasif halde. **Bu eyleme, biçimi bakımından, asla “direniş” adı verilemez.**

Türk-İş, bağımsız sendikalar, sendikasıız işçiler...

Yukarıda çizilen tabloyu mümkün kılan faktörlerden biri de 16 Haziran günü, eylemlere katılan kitlenin dev bir artış göstermesidir. Büyük kitle hareketlerine katılanların sayısı her ülkede her zaman tartışmalı olmuştur. Ama 15 Haziran ile 16 Haziran’a katılanların sayısı üzerinde tartışma yoktur. İlk günkü 70 binin ikinci gün 150 bine yani iki katına çıktığı konusunda hiç kimse kuşku belirtmiyor. Şöyle de diyebiliriz: Mutlak rakamlar tam doğru olmasa bile, herkes sayının iki katına çıktığı konusunda hemfikirdir. Bu artış nereden geliyor?

Bu artışta hiç kuşku yok sayısız faktör rol oynamış olmalı. DİSK’in kendisinden başlayalım. 15 Haziran’da İzmit’in Adapazarı yönünden gelen yürüyüş kolu, Lastik-İş’in iki büyük işyeri olan Goodyear ve Pirelli işçilerini yürüyüşe ısrarla davet etmiş ama ikna etmeyi başaramamıştı. Başında DİSK’in en önde gelen üç yöneticisinden biri, DİSK Genel Başkan Vekili, TİP milletvekili Rıza Kuas’ın olduğu Lastik-İş’in üyeleri bile ilk gün iş bırakmakla birlikte yürüyüşe katılmıyordu.²⁶ Bu

²⁶ Bu şaşırtıcı olayın anatomisini Sırrı Öztürk, bir öncü işçinin sendika bürokratlarına bütün öfkesiyle ayrıntılı olarak anlatır. Ona göre bu olaydan Lastik-İş’in o bölgedeki patron yanlısı şube yöneticileri sorumludur. Bkz. a.g.y. s. 337-339.

iki fabrika en çarpıcı örnektir, ama, az sayıda da olsa, muhtemelen DİSK’e bağlı sendikaların örgütlü olduğu başka bazı fabrikalar da sokağa çıkmadıkları 15 Haziran gününde hareketin elde ettiği büyük başarı dolayısıyla 16 Haziran’da artık yürüyüşlere katılmışlardır.

1960’lı yıllarda bugün çok sık görülmeyen bir olgu önem taşıyordu. Türk-İş’e bağlı olmayan, kimi işyeri, kimi işkolu düzeyinde örgütlü bir dizi bağımsız sendika vardı. Üstelik bunların bir bölümü sınıf sendikacılığına Türk-İş yönetiminden çok daha fazla yatkındı. Ama henüz DİSK’e katılma yönünde, şu ya da bu nedenle, karar almamışlardı. (Başta Tekstil ve Sosyal-İş sendikaları olmak üzere bir bölümü 70’li yıllarda bu adımı atacaktır.) İşte bu sendikaların üyeleri ve muhtemelen yönetimlerindeki unsurlar da ikinci gün mücadeleye daha yaygın olarak katılmıştır. Bu konuda “bugün DİSK’e, yarın sana” akıl yürütmesinin rol oynamış olması gayet mantıklıdır. 1317 sayılı yasa, DİSK’i ortadan kaldırmak için getirdiği hükümlerle aslında Türk-İş dışında her türlü sendikacılığın gelişmesini neredeyse olanaksız hale getiriyordu.²⁷

16 Haziran’da katılımın bileşiminin değişmesi bakımından elimizde hakkında çok kısmi ama sosyolojik bakımdan çok önemli bir bilgi olan başka bir faktör de vardır. Maden-İş tarihinde yer alan bir baş temsilci tanıklığından okuyalım: “Bir gün önceki yürüyüşe, postabaşı, ustabaşı durumunda olanlar katılmamıştı. İkinci gün onlar da kendiliğinden gelip korteje dahil oldular. Onlar ‘Biz ustabaşıyız, postabaşıyız, yürüyüşün başında ön saflarda yer almalıyız’ dediler. Biz de ‘Tabii, memnuniyetle’ dedik, onları yürüyüşün ön tarafına aldık.” Türkiye’de o dönemde “işçi aristokrasisi” türü ya da yarı-proleter, yarı yönetici denebilecek bir kategori olan bu aktörlerin dahi yürüyüşe kendi gönüllü kararlarıyla katılmaları, 16 Haziran’a gelindiğinde eylemin ne büyük bir prestij kazanmış olduğunun resmidir.²⁸

Sınıf mücadelesinin esaslı yasalarından biri, bir büyük kitle hareketi bir kez kritik bir büyüklüğü aştığında, hele hele 15-16 Haziran gibi neredeyse arı anlamda işçi sınıfının mensuplarından oluşuyorsa, toplumun diğer kesimlerinden (örgütsüz ve dağınık işçi katmanları, kamuda çalışan ve genellikle işçi olarak görülmeyen ya da yasaların öyle tanımlamadığı proleterler, “boşta çalışanlar”, yani sabit bir işi olmayanlar, hatta küçük burjuvazinin belirli katmanları) insanların da harekete bazen ajitasyon yoluyla kazanılarak, bazen mahalle arkadaşlığı, akrabalık vb. ilişkiler dolayısıyla, bazen de tamamen kendiliğinden biçimde katılmasıdır. Bu söylenen,

27 Bağımsız Otomobil-İş sendikasının örgütlü olduğu Otoyol fabrikasının bir işçisinin tanıklığı Maden-İş tarihinde aktarılıyor. Bu işçi fabrikada hükümet için “yarın seni de kapatır” diye tartışıldığını aktarıyor. *Maden İş Tarihi Çalışma Grubu*, a.g.y., cilt I, s. 389.

28 Burada konudan uzaklaşmak pahasına bir noktaya değinmek istiyoruz. Emperyalist ülkeler için Engels’ten beri yapılmakta olan “işçi aristokrasisi” tahlili, Türkiye’de sol tarafından o ülkelerin işçi sınıflarının düzene bütünüyle massedilmiş olduğu gibi bütünüyle yanlış bir sonuca taşınır. Önce, “aristokratik” katman o ülkelerin işçi sınıfının tamamını değil, aslında bir azınlığını kapsar. Ama bundan da öteye *işçi aristokrasisi de işçidir*. Günü gelince, ana sınıflar arasındaki antagonistik çelişki onu bile sınıf mücadelesi saflarına itecektir. Bugünlerde ABD’nin en örgütlü işçilerinin (mesela otomobil işçilerinin) dünya çapında işçi sınıfının Koronavirüs krizinde ölüme sürülmesine karşı en mücadeleci tepkiyi veren kesimlerden olması, bunun sadece çok basit bir örneği olarak görülmelidir.

sol liberaller tarafından Gramsci'nin çarpıtılması yoluyla kültürel bir kavram haline getirilen hegemonyanın aslında siyasi bir kavram olduğunu da yeniden hatırlatır bize. 16 Haziran günü bu tür insanlar da kitleye katılmıştır. Genellikle büyük halk hareketlerinin toplumun bütün sömürülen ve ezilen katmanları için çekiciliğini anlamayanlar Marksizmi kavrayamamış olanlardır. Ezilen ve sömürülen kitlelerde, hâkim sınıfların paralı uşağı konumunda yaşamıyorlarsa, daima bir isyan ve huzursuzluk duygusu derinden derine mevcuttur. Toplumda mücadeleler bir kritik eşiği aştığında insanlar beklenmedik bir hızla saflara katılırlar. Normal olan, isyan ve devrimin yanında yer almamak değil almaktır. Burada sembolik bir değer taşıyabilecek bir vak'aaya değinelim: 15-16 Haziran konusunda sıkıyönetim mahkemelerinde açılan ilk davanın sanıkları arasında üç Arçelik işçisinin yanı sıra "Kartal tuvaletlerinin temizleyicisi" de vardır. Bu şahıs Adalet Partisi Kartal ilçe binasını tahripten, iskeleye bayrak çekirtmekten ve yürüyüşe katılmaktan bir yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.²⁹

Nihayet, toplumda bütün 1960'lı yıllar boyunca verilen büyük işçi ve köylü mücadelelerinin, önce TİP, sonra da öteki sosyalist hareketlerin faaliyetleri sonucunda sosyalizme (çoğu zaman el yordamıyla da olsa) kazanılmış olan her türden insanın, 15 Haziran'ın çizdiği tablo karşısında olan bitene kayıtsız kalması beklenemez. Bunlar arasında Dev-Gençli olsun olmasın sosyalist gençlerin yeri çok özeldir. Bütün kaynaklar, daha sonra Türkiye'nin devrimci yaşamında çok öne çıkanlar da dâhil olmak üzere sosyalist gençliğin, özellikle 16 Haziran günü eylemlerde disiplinli biçimde yer aldığına altını çiziyor.

Ama en önemlisini en sona bıraktık. Çünkü yukarıda sözü edilen her bir kümenin 15-16 Haziran'ın deklare edilmiş amacı doğrultusunda sokağa çıkması şu ya da bu nedenle anlaşılabilir. Ama şimdi sözünü edeceğimiz kitle, tabloyu tamamen değiştirecektir. 15-16 Haziran, DİSK'in deyişiyle "Türk-İş diktatörlüğü" kurmayı hedefleyen 1317 sayılı yasaya karşı yapılmaktadır. Türk-İş üyesi işçilerin bu yürüyüşte işi nedir?

Türk-İş'in örgütlü olduğu birçok fabrikanın yürüyüşe katıldığı belgelenmiş durumdadır. Bunlar arasında, katılım sürecinin nasıl gerçekleştiği konusunda elimizde en çok bilginin var olduğu iki fabrika Tekel'in biri Cevizli'deki öteki Üsküdar'daki iki fabrikasıdır.³⁰ Peki nasıl olmuştur da bu işçiler DİSK üyesi işçilerin yaşadığı bir sorun uğruna yapılan bir yürüyüşe katılmışlardır? Bu işçileri ikna eden faktörler üç başlık altında sıralanabilir.

İlk faktör, yukarıda örgütsüz emekçi kesim ve katmanlar için sözü edilen kritik eşik meselesidir. İşçiler, güçlü bir işçi mücadelesi ile karşı karşıya geldiklerinde, bu kendilerini birey olarak ilgilendirmese bile, ezilen ve sömürülen bir konumda yaşadıkları için hali vakti yerinde insanlardan farklı olarak bir dayanışma duygusuna kapılırlar. 15 ve daha da çok 16 Haziran'da yürüyen büyük işçi kitlele-

²⁹ Öztürk, agy., s. 238.

³⁰ Cevizli Tekel'in yaşadığı deneyimi o dönemde Harun Karadeniz, Faruk Pekin, Çetin Uygur gibi sosyalistlerin içinde çalıştığı Kartal İşçi Birliği'nin çalışmalarında faal olan bir işçi Maden-İş tarihini anlatan kitaptaki tanıklığıyla anlatmaktadır. Bkz. *Derinden Gelen Kökler*, cilt I, s. 387-88. Üsküdar Tekel'de olan bitenler de aynı kitapta anlatılmaktadır: bkz. a.g.y., s. 371.

rinin Türk-İş’in örgütlü olduğu fabrikaların işçilerine yaptığı çağrılar bu yüzden o işçiler üzerinde bir elektrikleştirme etkisi yaratmıştır. Unutulmasın, işçi sınıfı bazı durumlarda kapitalistlere karşı verilen kitlesel mücadelelere katılmayan işçilere cezalandırma bile uygular. Bu dile getirilmemiş bir yasadır: Sınıf kardeşin mücadele ediyorsa, kayıtsız kalmayacaksınız!

İkinci faktörü, Faruk Pekin bu sayımızdaki çok önemli mülakatta berrak biçimde izah ediyor. İşçi mahalleleri, özellikle işçilerin çalıştıkları fabrika ve işyerlerine yakın semtlerde oturdukları o dönemde, fabrikaların ve sendikal örgütlülüklerin yarattığı ayrımların aşılabildiği, sınıfın iletişim kanallarının birçok yoldan işlediği, bir bakıma herkesin herkesten haberi olduğu mekânlardı. Dolayısıyla, Türk-İş’e bağlı sendikaların üyesi olan işçiler DİSK’in ne tür bir sendikacılık yaptığını, DİSK’in örgütlü olduğu işyerlerinin Türk-İş’inkilere göre işçi için nasıl daha avantajlı olduğunu biliyorlar ve doğal olarak bu daha ileri koşulları hem sınıf dayanışması hem de gelecekte kendilerine de yarar getirebilecek bir umut olarak destekliyorlardı. Pekin, 14 Haziran Merter toplantısından sonra, o gece bölgelerde ve mahallelerde yapılan toplantıların bu yüzden çok önemli olduğunu vurguluyor.

Nihayet, en önemli faktöre geliyoruz. Eylem anında sınıf kardeşliğinin de, mahalle aracılığıyla kardeşleşmenin de arka planında 1960’lı yılların *genel bir sınıf mücadelesi yükselişi dönemi* olması yatıyordu. Saraçhane’den Kavel’e, Paşabahçe’den Derby, Singer, Demir Döküm, Sungurlar ve diğer fabrikalarda grevlere ve işgallere, köylülerin üretici mitinglerinden ağaların elindeki toprakları işgaline ve işlemesine işçi ve emekçiler toplu halde ayağa kalkmışlardı. Bundan bütün toplum etkilenmişti. TİP’in kuruluşu, 1965’te 15 milletvekili ile meclise girişi, bunu 1967’de DİSK’in kuruluşunun ve hızla büyümesinin eklenmesi, bunun örgütsel ifadeleriydi.³¹ Toplumdaki bu genel değişime Kürt halkı da katılıyordu. Nihayet, üniversite gençliği hem bu gelişmenin etkisiyle hem de dünya çapında 1968 gençlik hareketlerinin özendirmesiyle neredeyse toplu halde yüzünü sosyalizme dönüyordu. 1968 olaylarının ötesinde daha genel olarak uluslararası konjonktür de bütün bu gelişmelere destek oluyordu: Küba, Che Guevara’nın enternasyonalizmi, Vietnam savaşı, ABD’de siyahilerin mücadelesi ve bize en yakın coğrafyada Filistin’deki gerilla hareketi sadece gençliği devrim özlemiyle doldurmuyordu, işçi ve emekçiler üzerinde de ciddi bir iz bırakıyordu.

Bakın Maden-İş’te örgütlü bir işçi o dönemi nasıl anlatıyor:

O yıllarda işçi sınıfının birbirine karşı güveni vardı. İnsanın insana çelme takma,

31 Sırrı Öztürk şöyle bir görüş ileri sürüyor: “15/16 Haziran hareketini organize edenlerin iradesi, tabanda düzenli ve sistematik kitle çalışması yapan özne ve nüvelerin çok yönlü çalışmalarında yansıyor” (a.g.y., s. 16). Bu üstü sınıksı kapalı ifadenin altında nelerin yattığının keşfi, işçi sınıfı içinde yapılan sosyalist çalışmalar konusunda bilginizin Kartal İşçi Birliği deneyimi hakkında bilgilerimizin (ki bu bile sistematik olarak incelenmemiştir, bildiğimiz kadarıyla) ötesine geçmesini sağlayacaktır. Öztürk daha ileride bu söylediklerini biraz açıyor: “...sayıları 600’ü aşan pek çok devrimci dernek, yerel inisiyatifleri ve kitle bağları ile sosyal muhalefetin en ileri birimlerini örgütlemişti. Kütesel çıkışların örgütsel altyapısı hazır, fakat Disk ve 1. Tip üst yönetimi kitlelere kurmaylık edebilecek donanımdan yoksundu” (s. 79).

ayağını kaydırma olayları çok azdı. Bir arkadaşımız işten atıldığı zaman hepimiz ona sahip çıkardık. (...) Biz çok iyi eğitilen işçilerdik. Çünkü kitap okumamız mecburiydi. 15 Haziran günü hiç unutmuyorum yolu kestüğümüzde yolun yan tarafında buğday tarlası vardı. İşçiler aradaki tarlalara basmamak için tarlaya adım atmıyorlardı. Biz yolun tamamını kapatmadık, hasta, yaşlı, çocuk geçer diye, ama askerler gelip yolun hepsini kapattılar.³²

Buna benzer bir başka gösterge de o aşamada Otosan'da işçi olarak çalışan, daha sonra Maden-İş'te önemli görevler üstlenecek olan Mehmet Karaca'nın, 15 Haziran günü Haymak fabrikasında olan bitenlere ilişkin tanıklığıdır: "İşçiler büroları dağıtıp, cam çerçeveyi indirdi. Masa, sandalye, daktilo, telefon, dolap gibi malzemeyi pencerelerden dışarı fırlattı. Bu olay karşısında asker hiçbir müdahalede bulunmadı. İşçiler büro malzemeleri dışında atölyelerdeki üretim araçlarına dokunmadı. Oralarda hiçbir hasar meydana gelmedi."³³

Bu, sembolizm düzeyi yüksek bir olaydır. İşçilerin kırıp dökecek, patrona zarar verecek kadar öfke içinde olduğu, hiç de barışçı bir ruh durumu içinde olmadığı açıktır. Buna rağmen, bilinçli işçiler olarak düşmanlarının üretim araçları değil, patron olduğunu bildikleri için hiçbir şekilde makine kırıcılığına kalkışmıyorlar. Büro malzemesine zarar verilmesi, büronun genellikle Taylorizm çağından itibaren patronun işçiler üzerinde hâkimiyet kurmak ve onları daha fazla sömürmek üzere strateji ve iş tasarımı faaliyetlerini yönettiği, işin üretken olmayan taraflarının düzenlendiği yer olduğu hatırlandığında daha da anlamlı hale geliyor.

14 Haziran Merter toplantısında yapılan bazı konuşmalarda söylenenler o dönemde işçilerde keskin bir sınıf kininin nasıl yerleşmiş olduğunu anlatıyor. 2.500 kişilik Arçelik fabrikasının temsilcisi bakın neler söylüyor:

Arkadaşlar, 1970 senesi Türk işçisinin bilinçlenme uyanma senesidir. (...) Arkadaşlar, icap ederse o Türk-İş'i ortadan kaldıracacağız, iktidarı ortadan kaldıracacağız, bizler bir kahve içmeye paramız olmaz iken alın terimizi sömüren işverenle işbirlikçi o çoban sülü denen kişi bu akşam Hilton'larda Boğaz'larda eğlenmektedir. Arkadaşlar, onlar orda viski içerken biz 15 kuruşluk bir Terkoz suyunu dahi bulamıyoruz. (...) 2500 kişi olarak yarın sabahdan itibaren savaşa hazırız arkadaşlar. Bugün alınan bu Türk İşçisinin Kurtuluş savaşı için alınan kararı sabırsızlıkla bekleyen Arçelik işçisine ilk müjdeyi vermeye hazır ve yarından itibaren ölümse ölüm, direnme ise direnme, yürüyüş ise yürüyüş, hükümet basma ise hükümeti basma, Türk-İş'i ortadan kaldırmaksa... hazırız arkadaşlar.³⁴

Üstelik bu sınıf kını giderek sendikal bilinci aşan bir siyasi sınıf bilinci ile donanmaya başlamıştır. Aynı toplantıda konuşan plastik işkolundan bir işçi temsilcisine kulak verelim:

32 *Maden İş Tarihi Çalışma Grubu*, agy.

33 A.g.y., s. 364.

34 *Öztürk*, agy.

Bizim sorunumuz işçi sınıfı değil sadece bugün Anadolu köylerinden gazete görmeyen, ilkokul görmeyen, medeni araçlardan istifade edemeyen, hatta evine yol bulamayan, bırak köyünü evine yol bulamayan yoksulluğu giderek memurlarımızın, giderek işçi arkadaşlarımızın, giderek çocuklarımızın zorla kazandıkları hayat şartlarının bugün işçi sınıfının üzerine daha evvel çıkarılan kanunları kısıtlamak, kanunları gene kendi aleyhlerine çevirerek torbanın ucunu büzmek istiyorlar. (...) oy zamanı geldiği zaman Anadolu’nun köyünü bilmeyen, Anadolu ki köylünün ismini dahi yediği yemeğin rengini, gittiği yolun taş mı yoksa toprak mı veyahutta ne biçim yol olduğunu bilmeyen kimseler oy almaya gittiği zaman halkımızın onlara hayır demesini işçi arkadaşlarımızdan da oy avcılarına hayır demesini istiyorum.³⁵

Burada işçi sınıfını ulusun önderi haline getirecek, yani öteki ezilen katmanların sorunlarını çözme görevini de üstelenen Leninist anlamda bir siyasi bilincin oluşmaya başlamış olduğunu görmemek mümkün değil.

Ya Lastik-İş’in örgütlü olduğu Vinylex fabrikasının temsilcisinin devlet konusundaki şu bilinç işareti: “Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu [Türk-İş] uzun zamandan beri patrondan yana çalışmaktadır, patronla elele vermiştir. **Devlette bir patrondur**, devletle beraber sırt sırta vermiş vaziyettedir.”³⁶

Ya da Gıda-İş sendikasına bağlı bir un fabrikasının şu işçi temsilcisinin söyledikleri: “...icap ederse öldüreceğiz, öleceğiz. 32 tane milletvekili değil bizim başımıza köpek getirmişler. Bizim başımıza köpek getirmişler, bu köpekleri kaldırmaya çalışacağız. Amerikan köpeğidir bunlar.”

Basın-İş’e bağlı bir işyerinden temsilci olan, daha sonra sendikanın başkanı olacak Burhan Şahin devlet sorununu en berrak biçimde dile getirmiş:

Gerçekten biz yüzyıllardan beri sömürülmüşüz, fakat bunları kim sömürmüştür? Niçin sömürülmüşüz? Çoğunlukta olduğumuz halde azınlığın hakimiyetine niçin girmişiz. Onu bilemeyiz, henüz daha yeni yeni bilmeye başlıyoruz. İşte şimdi bu mecliste Türkiye’nin genel nüfusunun %95’i, hatta %98’i fakir olduğu halde, ters orantıdaki meclis ancak bu kadar kanun çıkartabilir. Tabii ki, fakirin lehine kanun çıkarmaz. Gittikçe kendisini yontulan ve takatı kesildikçe daha fazla vurmağa çalışan bir **sınıf diktası** yaratırlar. (...) Biz bu **halkın gerçek iktidarını** buluncaya kadar her ne yolda olursa olsun mücadelemize devam edeceğiz.³⁷

Bu nitelikte işçi önderlerinin yönettiği bir eylemde sorunun sadece sendikanın bekası olarak ele alınmasını beklemek yanlış olur. Nitekim çeşitli yürüyüş kollarında gerek pankartlarda yazılı olan gerekse yürüyüşçülerin attığı sloganlar arasında siyasi karakterde olanlar epeyce çoktur. Pankart ve sözlü slogan ayrımı yapmadan sıralıyoruz: “Bağımsız Türkiye!”, “Amerikan Üslerine Hayır!”, “Demirel İstifa!”, “İşçiyiz, güçlüyüz!”, “AP iktidarı bizim değil, işverenin iktidarı!”, “Zincirimizden

35 A.g.y., s. 191.

36 A.g.y., s. 194. Vurgu bizim.

37 A.g.y., s. 196. Vurgular bizim.

başka kaybedecek bir şeyimiz yok!”, “Tüm gericiler, faşistler kahrolsun!”, “Yaşasın işçi sınıfı!”, “Bütün kininiz işçilere mi?”, “Ya özgürlük ya ölüm!”, “Bağımsız Türkiye, sömürenler hergele!”, “İşçi-köylü el ele!” Yürüyüşe geçen işçiler, bütün bölgelerde başka fabrikaların önünden geçerken oranın işçilerini de yürüyüşe davet ediyorlardı. Bu çağrının sloganlarından biri de şuydu: “İşçiler dışarı, gel özgürlük yürüyüşüne katıl!”³⁸

Yükseliş dönemlerinde değişim hızlı olduğundan gençler hızla öne çıkar. Bunlardan biri o dönemde Türk-İş’in çimento işkolunda örgütlü sendikası Çimse-İş’in sendikacılığını beğenmeyen Remzi Çakar’dır. Çakar, Yarımca Seramik’ten işçi arkadaşlarıyla birlikte o sendikadan ayrılıp Serçip-İş’i (Türkiye Çimento, Seramik, Porselen Sanayii İşçileri Sendikası) kurmuş ve yeni sendikanın başına getirilmiştir. Yeni sendikanın DİSK’e katılma kararını almasından sonra Çakar 23 yaşında DİSK Yönetim Kurulu üyesi olmuştur.³⁹

Buradan iki sonuca ulaşabiliriz. Birincisi, **15-16 Haziran mavi gökte çakan bir şimşek değildir**. Bütün bir dönemin mücadelelerinin doruğudur, genelleşmesi ve devrimcileşmesidir. Yani birçok kitle hareketinden farklı olarak **bir sentez-olaydır**. Bununla şunu kastediyoruz: Birçok büyük kitlesel patlama kendinden önce büyük mücadeleler ve bir yükseliş süreci yaşanmadan, çelişkiler derinden derine, neredeyse yer altında olgunlaştıktan sonra gerçekleşir. Gezi ile başlayan halk isyanı tam da böyledir. Oysa bazı başka toplumsal patlamalar kendilerinden önceki mücadelelerin ve bunların taşıyıcısı olduğu bir yükselişin en ileri ifadesi, sentezi, devrimcileşmesi karakterini taşır. 15-16 Haziran böyledir. Bunun önemi şurada yatar: Ön hazırlık dönemi olmaksızın yaşanan sıçramalar, deneyimlerinin sınırlılığı dolayısıyla genellikle artlarında yeni ve büyük mücadelelere zemin olabilecek bir gelenek bırakamazlar. Buna karşılık sentez-olaylar topladıkları bütün deneyim ve birikimle geleceğe sadece o geçici kıyam anının mirasını değil, kendilerini önceleyen bütün dönemin mirasını devreder (buna örgütlenmeler de dâhildir) ve ilerideki büyük mücadelelere sağlam bir zemin hazırlarlar. Gezi halk isyanı ile 15-16 Haziran arasında bir dizi önemli benzerlik dışında (en başta İstanbul’un fethi) bir dizi çok önemli fark vardır. Geçerken bu farka işaret etmiş olalım.

Çıkarmamız gereken ikinci sonuç ise şudur: Türk-İş üyesi işçilerin 15-16 Haziran’a kitlesel olarak⁴⁰ katılımı, üzerinde mücadele verilmekte olan meseleyi DİSK’in ortadan kaldırılması olmaktan çıkartır, mücadelenin karakterini değiştirir. Türk-İş işçisinin DİSK’i savunmaktan dolaysız bir çıkarı yoktur. Artık mücadele işçi sınıfının patronlara, burjuvaziye karşı verdiği bir genel mücadeleye dönüşmüştür. Öyleyse, **15-16 Haziran sadece biçimi itibarıyla değil, içeriği itibarıyla da bir “direniş” olarak anılamaz**. Yalnızca bir anlamda, tarih sahnesine çıkışına yol açan saiklerle ilgili olarak 15-16 Haziran bir “direniş”tir. Üstelik başarılı bir direniş.

38 Sülker, agy., s. 86, 92-93, 110, 113.

39 Maden İş Tarihi Çalışma Grubu, agy.

40 Katılımın istisnai değil kitlesel olduğunda herkes hemfikir. Kimi Türk-İş üyesi işçilerin oranını üçte bir olarak verirken kimi de çoğunluğun bile Türk-İş’te olduğunu söylüyor. Bu, yazıda açıkladığımız nedenlerle önemsiz bir ayrıntı değil. Araştırmaların eksikliğinin bir başka bedeli ile karşı karşıyayız.

Ama özellikle 16 Haziran bu direniş düzeyini aşarak işçi sınıfının burjuvaziye ve düzene karşı genel bir hareketi haline gelmiştir. Bu anlamda, direniş bütünsel süreç açısından sadece bir uğraktır (momenttir). Süreç onu kapsar ama aşar.

Devrimi olmayan ayaklanma

Ne biçim olarak ne de içerik olarak 15-16 Haziran bir direniş değilse, o zaman nedir? Burada halk isyanı, ayaklanma ve devrim kavramlarıyla yüz yüze geliyoruz. 15-16 Haziran’ı bir “halk isyanı” olarak nitelemek mümkün değildir. Zira halk isyanı, kavramın açıkça ima ettiği gibi, işçi sınıfının hegemonyasında olmayan bir toplumsal ayağa kalkıştır. Sınıfların ortak bir eylemidir. İktidara özne ve/veya nesnel anlamda aday olmaması da bu durumla doğrudan ilgilidir. Oysa 15-16 Haziran kapitalist toplumun iki ana sınıfından ezilen ve sömürüleninin neredeyse kendi başına ayağa kalkmasıdır. Ya da daha ileri gidelim. Çok kitlesel bir kıyam hareketi içinde neredeyse **arı anlamda** bir işçi sınıfı hareketidir. İşte bu, 15-16 Haziran’ı, içinde özne olarak iktidara uzanan bir odak olmamakla birlikte, devrimci bir potansiyel taşıyan bir ayaklanma haline getirmektedir. Çünkü bu büyüklükte bir işçi kıyımı iktidar meselesini nesnel olarak gündeme getirecektir. Başka şekilde söylersek 15-16 Haziran **devrimi olmayan bir ayaklanma** olarak görülmelidir. İktidara uzanmıştır, ama uzanabilirdi.

Şimdi son yarım yüzyılın (ulusal bir sorun olarak özgüllükleri dolayısıyla bu tartışmanın dışında bıraktığımız Kürt sorunu dışındaki) en büyük iki toplumsal mücadele deneyimini karşılaştırarak durumu kavramaya çalışalım. Gezi sonrasında Türkiye çapında yaşanan toplumsal ayağa kalkışın bir devrim olmadığını, bir halk isyanı olarak nitelenmesi gerektiğini söyledik. Neden? Çünkü mücadeleye giren kitlelerde özne anlamda iktidarı ele geçirmek gibi bir amaç ve bunun araçları yoktu. Ama bu bakımdan Gezi halk isyanı ile 15-16 Haziran arasında fark yoktur. 15-16 Haziran’da da işçi kitlelerinin ufkunda iktidar sorunu mevcut değildir ve bu iktidar sorununu gündeme getirebilecek aracın (parti ya da sovyet) yaratılması da söz konusu değildir. Devrim gündeme gelmiyorsa ayaklanma da yoktur. Çünkü ayaklanma iktidara uzanmaktır. Ama arada çok önemli bir fark vardır. Gezi parti ya da konsey kursaydı bile iktidara uzanamazdı. Çünkü sınıf bileşimi, toplumda bir güç olarak maddi nesnel konumu, iktidara uzanmak için yetersizdir. Yukarıda belirttik: Gezi açısından konseyler halinde örgütlenme ancak bir başlangıç olurdu. Bu aşamadan sonra (aslında en baştan) Gezi’nin zafer için yüzünü işçi sınıfına ve emekçilere dönmesi gerekirdi. Tahrir ile Taksim’in baş farkı buydu: Mısır’da Tahrir devrimin aydınlatılmış yüzüydü; gölgede çok ciddi bir işçi sınıfı mücadelesi, Mübarek’in düşüşünü hızlandıran bir grev dalgası, birkaç ay içinde 1,5 milyon işçiye örgütleyen sendikalar vardı. Gezi böyle bir yol yürümedi.

15-16 Haziran ise doğası gereği kapitalist toplumda iktidara aday olan sınıfın, işçi sınıfının kükreyerek ayağa kalkmasıydı. Yukarıda sınıfın özellikle 16 Haziran’da Bağdat Caddesi’nde hasmı olan sınıfa ve barikatlarda devlet güçlerine karşı nasıl bir tutum içinde olduğunu gördük. Karakol basarak gözaltındaki işçileri kurtarmak, bütün barikatları yarmak, polisi kovalamak, tankların üzerine çıkmak, bütün bunlar biçim bakımından bir ayaklanmanın bütün özelliklerini taşımaktadır.

Denecektir ki, kahraman anında, Mayıs'ın son günlerinde, özellikle 31 Mayıs günü ve bu günü 1 Haziran'a bağlayan gece Gezi halk isyanı da, hem de sadece İstanbul'da değil birçok kentte, polisle benzer bir mücadeleye girişmişti. Ve bu meydan savaşını kazanmıştı. Doğrudur ve Gezi'yi gerçekten çok önemli yapan şeylerden biri de budur. Ama burada derhal Tekel'e geçelim. Tekel eylemi Sakarya'yı hiç savaşmadan fethederek bir çadırkent kurdu. Gezi 15 gün kalabildi, Tekel ise 72 gün. Neden Sakarya'yı savaşmadan ele geçiren Tekel işçisine 72 gün dokunulamadı, ama Gezi'ye 15 gün sonunda saldırılabildi? Daha geriye gidelim. Neden 1989 Bahar eylemlerinde, bir milyon işçi, henüz Kenan Evren hâlâ 12 Eylül cuntasının gözetim sorumlusu olarak cumhurbaşkanı iken bile haftalarca sokakları aşındırdı ve polis ya da asker bu hareketi şiddete başvurarak bastıramadı? Bundan iki yıl sonra bu sefer Turgut Özal cumhurbaşkanı iken 1990 Aralık ayında Zonguldak madencisi bütün bir kenti kendi gösteri alanı haline getirdiği halde devlet güçleri ona neden hiç dokunamadı? Neden aynı madenci 1991 Ocak ayı başında dönemin cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'a "Çankaya'nın şişmanı, işçilerin düşmanı" diye hakaret ederek yürüyebildi ve polis ve asker bu kitleyi durdurmak için şiddete başvuramadı (ve sonunda CHP'li eski sendikacı milletvekillerini devreye soktu)?

Bu soruların yanıtı, işçi sınıfının toplum içindeki moral gücüne başvurmadan bulunamaz. İşçi sınıfı halkın merkezidir. Ona fiziksel olarak saldıran muazzam bir siyasi risk alıyor demektir. Yüzlerce Tekel işçisine bile saldıramayan Erdoğan hükümeti on binlerce insanın yerleştiği, yüz binlerin desteklediği Taksim Gezi'yi dağıtmayı göze alabilmiştir. Dikkat edilsin, işçiler 16 Haziran günü barikatları her defasında aşarken polis, hele hele asker daha sonra Gezi halk isyanında polisin halk üzerinde uygulayacağı şiddetin çok azını işçi üzerinde uygulamıştır. Neden? Çünkü toplumun çoğunluğunun vicdanı, hakları, emekleri, çocukları için mücadele ettiğini bildikleri bu insanların, işçilerin ezilmesine çok ağır bir tepki gösterebilirdi de ondan. Aynı şey 12 Eylül'den daha tam çıkılmadan 1989 Bahar Eylemleri esnasında, Özal döneminde Zonguldak grev ve yürüyüşünde, hatta Erdoğan döneminde Ankara Sakarya'daki Tekel işçisi mücadelesinde de kolaylıkla görülebilmektedir.

Burada ordunun konumu özellikle hassastır. Polis, devletin profesyonel görevlilerinden oluşur. Ordu ise o dönemde ve kısmen bugün bile üst kademeleriyle profesyoneldir, ama tabanında halk çocuklarından oluşur. Askerliğin bir yurttaşlık görevi olduğu tipten daimî ordularda, erlerin büyük kitle hareketleri karşısında vereceği tepki daima yüksek düzeyde bir belirsizlik taşır. Bu yüzden subaylar polis şefflelerinden çok daha fazla psikolog olmak, erlerinin ruh durumlarını ölçmek zorundadırlar. (Bu, örneğin Gezi döneminde kalkanlarının üzerinde uyumak zorunda kalan polislerin psikolojisi önemsiz demek değildir. Sadece askerler için ek ve belirleyici bir faktör söz konusudur.) Neden? Çünkü erler halktır, işçidir, köylüdür, yoksuldur. Dolayısıyla kendisi gibi emekçi insanlara saldırmaktan, hele hele üzerlerine ateş etmekten her an kaçınma ihtimali vardır. 15-16 Haziran'da ordunun işçilere polisten daha yumuşak davranması, işçi ile asker arasında 27 Mayıs'tan itibaren oluşan bir yakınlığın sonucu olarak çok konuşuldu. Oysa büyük işçi kitleleriyle ordunun karşı karşıya geldiği her büyük toplumsal olayda subaylar polisten çok daha korkutucu bir olasılıkla karşı karşıyadır. Yani o dönemin özel koşulları olmasaydı bile, ordu polisten farklı davranmak zorunda kalırdı.

Bu açıdan dergimizin bu sayısında Atilla Özsever ile yapılan mülakatta anlattıklarının dikkatle okunması gerekir. Özellikle, 15-16 Haziran’ı genç bir subay olarak barikatlarda karşılamak zorunda kalan Özsever’in o dönemde birlikte görev yaptığı erlerden birinin son zamanlarda kendisine yolladığı bir e-postada yarım yüzyıl sonra bile kendisinin silah kullanmama konusundaki özenini hiç unutmadığını belirtmesi bu bakımdan çarpıcı bir örnek olarak kaydedilmelidir.

Bütün bunlar gösteriyor ki, işçi sınıfının toplumdaki ağırlığı ona büyük bir moral güç kazandırmaktadır. Bu yüzden bütün burjuva iktidarları bir yurttaşlar hareketi gibi doğan ve sınıf temeli zayıf olan büyük toplumsal hareketlerle karşılaştırıldığında büyük işçi eylemlerinde çok daha zor durumda kalırlar. Toplumun çoğunluğunun ya da en azından kendileri için ürkütücü bir bölümünün hızla işçi sınıfının arkasında toplanmasına yol açabilecek bir kanlı bastırma harekâtına kolay kolay girişemezler. İşte sınıfın büyük kitlesinin desteğini almış bir işçi kıyımı bu yüzden nesnel olarak iktidar adayıdır. Bu moral güce sayısal olarak büyüyen bir kitle eklenmiştir. Diyalektik düşünce durana değil hareket edene bakar: İlk gün 70 bin olan sayı ikinci gün 150 bine çıktıysa üçüncü gün ne olacağı belli midir? Ya buna ilaveten benzer işçi eylemleri diğer işçi kentlerine sıçrarsa? Ya işçiler başka tür eylemlere girişmeye başlarsa? Burjuvazinin düzen güçleri işte bütün bunları hesapladığı içindir ki ikinci günün akşamında sıkıyönetim ilan etmişlerdir.

Bu söylenenler, aslında devrimin bir tamamlayıcı parçası (mütemmim cüzü) olan ayaklanmanın, 15-16 Haziran’da kendisini var eden bu bütünden, yani devrimden ayrıştığını, bağımsızlaştığını gösteriyor. Diyalektikte bir bütünün parçalarının birbirinden bağımsızlaşması, sonra yeniden bir şekilde bir araya gelmesi, değişimin gerçekleşmesinde önemli rolü olan bir gelişmedir. 15-16 Haziran böyle bir özel uğraktır (momenttir). Devrim patlak vermemiştir, henüz vermemiştir. Ayaklanma devrimden önce başlamıştır.

15-16 Haziran’ın kumaşı devrimdir!

*çıplak ayaklısı, yanık döşlüsü
işten atılmışı, keser dişlisi
sakatı, hastası, genci, yaşlısı
evinden dışarı çıktı yürüdü
o barış yerine kavgayı seçen
alnının terini su diye içen
kıyıda köşede eline geçen
demiri iki kat büktü yürüdü.
Aşık İhsani*

Ayaklanma devrimden bağımsızlaşmıştır demek, mefhum-u muhalifinden gidersek, belirli koşullar altında devrimle bütünleşebilirdi, yani ayaklanmanın olağan durumlarda parçası olması gereken bütün, belirli koşullar altında o bütünselliği içinde ortaya çıkabilirdi demektir. Ulaştığımız noktada bunu anlatmak çok kolaydır. Şayet işçi sınıfının öncü kadroları içinde sağlam bir şekilde örgütlenmiş, bu sayede daha geniş işçi kitlelerine önderlik edecek, farklı kavşaklarda ona yol gösterebilecek ka-

rakterde devrimci bir proletarya partisi olsaydı, bu hareket bir devrimi doğurabilirdi. Başka biçimde söylenirse, 15-16 Haziran sırf nesnel varlığı dolayısıyla iktidar için bir tehdit oluşturmamasının yanı sıra bir de iktidara uzanabilecek öznel bir iradeyi yaratabilecek bir araca sahip olsaydı, olaylar hızla bir devrimci krize dönüşebilirdi.

Bunun böyle olduğunu anlamak için sadece 16 Haziran günü akşamı işçi hareketinin ne tür bir adım atması gerektiğini sormak yeterlidir. (Bu tür soruların Marksistler için tarihten öğrenmenin olmazsa olmaz koşulu olduğuna bu yazının başında değinmiştik.) Gündüz Vilayet’e ve Birinci Ordu Komutanlığı’na çağrılarak tehdit edilmiş olan sendikal önderlik yalpalamaya başlamıştır. İşin içine askeri yetkililerin sokulması, sıkıyönetim ilan edilmemiş olmasına rağmen barikatlara asker de yerleştirilmesi, sıkıyönetim ilanının eli kulağında olduğunu göstermektedir.⁴¹ DİSK yönetimi işçilere pratik olarak “sokaklardan çekilin, aranızda provokatörler girdi” demiş olmaktadır. Dolayısıyla, işçi sıkıyönetimi evinde karşılayacaktır. İşte bu aşamada devrimci bir parti bu kadar radikalleşmiş bir işçi kitlesine “haydi fabrikalara, işgale direnişe!” şiarıyla bütün gidişatı değiştirebilirdi. Böyle bir durumda neler olabileceği gerçekten çok merak edilesi bir şeydir. İki günlük zaferiyle coşmuş ve cesaretlenmiş bir sanayi işçisi topluluğunu o fabrikalardan çıkartmak, sıkıyönetim için bile çok büyük bir bedele mal olabilirdi ve ters teperek toplumu gerçekten bir devrimin eşiğine getirebilirdi. Anlık bir savunma savaşı uğrağı (işgal yoluyla direniş) kısa süre içinde sınıfın yenisinden atağa geçmesiyle, yani bir taarruz momentine sıçrama ile taçlanabilirdi.

İşte bir kez 15-16 Haziran’ın devrimsiz bir ayaklanma olduğu saptandıktan sonra, diyalektik bütünün kanatlarının nasıl yeniden birleşebileceğini, devrimin nasıl bütün haşmetiyle gündemi belirlemeye başlayacağını kavramak da böylesine kolaydır.

Bitirirken şunu ekleyelim. Yukarıda da belirttik: 15-16 Haziran siyasi anlamda taarruz hamlesi olan, son derecede ileri bir harekettir, bir ayaklanmadır, ama devrimlerin genellikle başarı koşulu olan, burjuvazinin devrimi şiddetle bastırma girişimlerine karşı koymanın araçlarıyla henüz donanmamıştır. Bu yüzden silahsız bir ayaklanmadır. Bu, onun öznel faktör bakımından hazırlıksızlığının da bir ifadesidir.

Bütün bunlar, örgütlülük-kendiliğindenlik diyalektiğinde de 15-16 Haziran eylemine oldukça özgün bir konum kazandırır. Yukarıda “Sendikal mücadele olarak 15-16 Haziran” başlığını taşıyan ilk bölümde altını çizerek söyledik. 15-16 Haziran DİSK yönetimince titiz ve ayrıntılı biçimde planlanmış, son derecede örgütlü bir harekettir. Kendiliğinden değildir. Ama süreç içinde kendiliğinden bir karakter kazanmaya yönelmiştir. Son derecede örgütlü bir yapıyla eyleme hazırlanan DİSK işçisi Türk-İş işçisiyle, bağımsız sendika üyesi ve sendikasız işçiyle, Kartal’daki tuvalet temizleyicisiyle, mahallesinden kopup gelen genç işsizle, kent yoksuluyla, devrimci gençlikle buluştukça, kitle kendi gücünü fark ettikçe, 16 Haziran günü hareket daha kendiliğinden, daha kontrol edilemez bir karakter kazanmıştır. Tarihi sıra bir kez daha tersine dönmüştür.

15-16 Haziran’da yaşananlar, hele hele 16 Haziran’ın gövde gösterisi, DİSK yönetiminin planladığının fersah fersah ötesindedir. Öyle anlaşıyor ki, DİSK

41 Kemal Sülker’in tanıklığı, 1. Ordu Komutanı Orgeneral Kemal Atalay’ın kendilerine makamında sıkıyönetimden söz ettiğini gösteriyor: “Benim, sizi tutuklama yetkim yok. Ama hükümet sıkıyönetim ilân ederse, o başka...” *Sülker*; agy. s. 124.

yönetimi içinde eylemlerin boyutu konusunda en baştan anlaşmazlıklar vardı. Kemal Türkler ve Maden-İş yönetimi, diğer sendikaların yöneticilerinden çok daha güçlü eylemler düşünüyordu. 3 Haziran DİSK Yönetim Kurulu toplantısının seçtiği, başkanlığı Gıda-İş Başkanı ve DİSK’in iki Başkan Vekili’nden biri olan (öteki Lastik-İş Başkanı Rıza Kuas’tır) Kemal Nebioğlu’na verilen Eylem Komitesi, bir sonraki (5 Mayıs tarihli) toplantıya sunduğu raporunda İstanbul’da 100 bin bildiri dağıtılması, bir saatlik bir genel grev ve “anayasaya dayanarak” bazı bölgelerde direnişlere başvurulmasını öngörüyordu sadece. Bu rapor hem Yönetim Kurulu’nda hem de 12 Haziran’da toplanan Yönetim Kurulu ve Başkanlar Kurulu ortak toplantısında kabul edilmiştir.⁴² Maden-İş tarihini anlatan kitap, Türkler’in 14 Haziran Merter toplantısını biraz da DİSK yönetimi içinde daha radikal eylemlere karşı var olan bu direnci kırmak için düzenlediğini ileri sürüyor.⁴³ Öyle ya da böyle, 14 Haziran toplantısında bölge ve işçi temsilcilerinin DİSK yönetiminden çok daha radikal öneriler yapması, atmosferi elektriklendirmiştir. Toplantının sonunda işçiler alınan direniş kararını dakikalarca ayakta alkışlamışlardır.⁴⁴ Ama 15 Haziran değilse de 16 Haziran öngörülen her şeyin ötesinde, yepyeni bir dünya açmıştır.

Kemal Türkler’in radyoya verdiği demeçte sözü edilen “provokatör”, işçinin kendisidir! Kendi kaderini, sendika yönetiminin elinden almış, kendisi tayine çıkmıştır. Devrimin eşiğine gelmiştir.

Öyleyse, 15-16 Haziran’ın tözü, kumaşı, malzemesi devrimdir. Biçimi ayaklanmadır. Ufku ise tarihi somut koşullar dolayısıyla sendikal direniş olarak kalmıştır.

3. Türkiye’de proleter devrimleri çağının açılması

*Türkiye işçi sınıfına selam
Selam yaratana!
Tohumların tohumuna, serpilip gelişene selam!
Bütün yemişler dallarınızdadır.
Beklenen günler; güzel günlerimiz ellerinizdedir;
haklı günler, büyük günler;
gündüzlerinde sömürülmeyen, gecelerinde aç yatılmayan,
ekmek, gül ve hürriyet günleri.
Türkiye işçi sınıfına selam!
Nâzım Hikmet*

Bütün bu anlatılanlardan sonra ulaşılabilecek sonuç şudur: 15-16 Haziran olayla-

42 Sülker, a.g.y., s. 55. Anayasal Direniş Komiteleri kurulması ve Ankara’ya protesto telgrafları gönderilmesi kararları daha önce zaten alınmıştı.

43 *Maden İş Tarihi Çalışma Grubu*, agy. Bu iddianın kaynağı, Türkler’in 1976 yılında Mehmet Karaca’ya bir sohbet esnasında söyledikleridir.

44 Serçip-İş başkanının tanıklığı (*Maden İş Tarihi Çalışma Grubu*, agy., s.44). DİSK yönetimi içinde çelişkilere Kemal Sülker de geçerken, “kişisel sürtüşmeler” adı altında gizemli biçimde değiniyor (a.g.y., s. 32).

ıyla birlikte Türkiye proleter devrimleri çağına girmiş olmaktadır. Bilindiği gibi, proleter devrimleri çağı Lenin'den ve Komünist Enternasyonal'den kaynaklanır. Anlamı şudur: 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar dünya çapında devrimlerin belirleyici karakteri burjuva demokratik olmuştur. Her ne kadar burjuva devrimlerinin içerisinde bile emekçi sınıfların eşitlik için sömürüye karşı mücadeleyi yükselttiği görüldüyse de 1640 ve 1688 İngiliz, 1776 Amerikan, 1789 Fransız ve 1848 Avrupa devrimlerinin hâkim karakteri, burjuvazinin feodaliteye (ve Amerika örneğinde sömürgecilğe) karşı iktidar mücadelesi olmuştur. Ancak Haziran 1848 Fransız devriminde ve 1871 Paris Komünü'nde devrimlerin yeni bir karakter kazanmasının ilk işaretleri ortaya çıkmıştır: Bu devrimler kapitalizmin ürünü olan yeni işçi ve emekçi sınıfların, en başta proletaryanın artık kapitalist sömürüye karşı işçi sınıfının iktidarını kurmak amacıyla harekete geçtiği yeni bir devrim tipini müjdeliyordu. 1917 Ekim devriminin köylülükle ittifak içinde işçi sınıfını iktidara getirmesi ile birlikte proleter devrimleri çağı açılmış olmaktadır. İlk örneği Rusya'da görülen bu yeni devrim tipi, kısa süre içinde önce Almanya'ya, sonra dünyanın dört bir yanına sıçramış ve bütün 20. yüzyıla damgasını vurmuştur.

Bildiğimiz gibi, kapitalizme daha geç gelen bir dizi ülkede olduğu gibi Türkiye'de de zamanlama farklı olmuştur. Kapitalizmin anavatanı İngiltere ve Avrupa'dan farklı olarak Türkiye'de burjuva devrimi 20. yüzyılın başında gerçekleşmiştir. Yüzyılın ilk çeyreğinde patlak veren (birbirine birçok bakımdan görünür ve görünmeyen bağlarla bağlı olan) iki devrim, 1908 Hürriyet devrimi ve 1918-1923 Milli Mücadelesi, yükselmekte olan burjuva sınıfının sağlam biçimde iktidara yerleşmesiyle sonuçlanmıştır. Bu devrimlerde işçi sınıfı ve sosyalizm bütünüyle yok değildir ama hâkimiyet burjuvazinin güçlerinde kalmıştır. Tarihin ilginç bir ironisiyle Türkiye'de burjuva devrimi, tarihin ilk defa kalıcı başarı kazanan proleter devrimi ile sıkı bir ittifak içinde yürümüş ve zafere ulaşmıştır. Yani çarpıcı bir örtüşme ile, dünya, proleter devrimleri çağına girerken Türkiye, burjuva devrimleri çağına girmiş bulunuyordu.

Ancak kapitalizmin dünya çapındaki gelişmesi ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan burjuva devrimlerinin sonucunda Türkiye'nin de kapitalist gelişme yoluna sağlam biçimde girmesi, eninde sonunda bizi de proleter devrimleri çağına sokacaktı. Kapitalizm sadece sermaye biriktirmez, sadece üretici güçleri geliştirmez. Aynı zamanda, doğası gereği, sermayenin karşı kutbunda gittikçe büyüyen bir proleter ordusunun gelişmesine dayanır. İşte bu sınıfın bir aşamada, koşullar uygun hale geldiğinde, kapitalist sömürüye karşı ayaklanması kaçınılmazdır. Türkiye 15-16 Haziran ile birlikte proletaryanın devrimci atılımının başladığı çağa girmiştir. 15-16 Haziran, içinde yer aldığı dönem açısından taşıdığı devasa öneminin yanı sıra, Türkiye'de tarihi bir olay olarak asıl bunun için önemlidir.

Son 40 yılın gelişmeleri sonucunda çok daha temkinli davranmak isteyen sosyalistler bu tespiti çok önemli bulmayabilirler. Şöyle dendiğini duyar gibi oluyoruz: "Türkiye proleter devrimleri çağına girdi de ne oldu? 50 yıldır işçi sınıfı devrimci bir atak yapmadı." Türkiye işçi sınıfının çok zor koşullar altında neler yaptığının, Türkiye'nin devrimci mücadeleler bakımından son yarım yüzyılı nasıl geçirdiğinin bizim söylediğimiz üzerinde ancak sınırlı ölçüde etkisi olur. Bir ülkenin proleter devrimleri çağına adım atması, otomatik olarak yakın dönemde o ülkede proleter

devrimi olacak demek değildir. Fransa proleter devrimleri çağına bütün ülkelerden erken girdi. Haydi bir anlık heyecanın ürünü diyerek 1848 Haziran devrimini saymayalım. Paris Komünü, özellikle devlet biçimi açısından proleter devrimlerine örnek gösterilir. Erken gelmiş bir proleter devrimidir. Bu Fransa, birincisi, Komün’den sonra ta Halk Cephesi deneyimine (1936) kadar işçi sınıfının büyük bir eylemiyle karşılaşmadı. Bu 65 yıllık bir bekleme süresidir. Bizim 50 yıldan da uzun. İkincisi 20. yüzyılda üç ayrı deneyimde (1936 Halk Cephesi, İkinci Dünya Savaşı esnasında Direniş deneyimi, 1968 Mayıs-Haziran genel grevi) işçi sınıfı iktidar sorununu ortaya koyabilecek bir sosyo-politik güce kavuştuğu halde iktidarı ele geçiremedi. Ama Fransa hâlâ proleter devrimleri çağında yaşıyor.

Ne demek istiyoruz? Lenin ne demek istemişti? Çok yalın söyleyelim: Toplumun devrimci atılımlarla değişmesinin ve ileriye doğru yürümesinin önünü artık burjuvazi değil, proletarya çekecektir. Ve proletaryanın (elbette müttefikleriyle birlikte) iktidara geçmesi sorunu dönemsel olarak gündeme gelecektir. Belki 50 yıl belki 100 yıl sonra, ama gelecektir. Söylenen budur.

Bunun dışında, 15-16 Haziran’ın içinde yer aldığı dönem üzerinde çok önemli etkileri vardır. Bu olaylar ilginç bir şekilde 1960-1980 arasında yaşanan dönemin tam orta yerine rastlar. Bu yıl sadece 15-16 Haziran’ın 50. yıl dönümü değildir. 27 Mayıs darbesinin 60., 12 Eylül darbesinin ise 40. yıl dönümüdür. Bu iki darbe arasındaki dönem, modern Türkiye’nin tarihinde sınıf mücadelelerinin bütünüyle damgasını vurduğu ve bu yüzden laboratuvar gibi incelenmesi gereken bir dönemdir. Dönemin ilk yarısı sınıfların ellerindeki malzemeyi ortaya koyduğu hazırlık dönemi, ikinci yarısı ise bu malzemenin biçimlendirilmesinin ardından güçlerin sınandığı hesaplaşma dönemidir. İşte 15-16 Haziran işçi sınıfı açısından hazırlığın doruğuna çıktığı ve hesaplaşma için sınıfın bütün aktörlerine derslerin bütün aydınlığıyla verildiği dönemeç noktası olmuştur.

Bu dersleri, yakında, Türkiye solunda 15-16 Haziran öncesinde biriken ve ondan sonra şekillenen yeni birikimi, bazen “1971 hareketi” olarak anılan, solda Mustafa Suphi TKP’sinden yarım yüzyıl sonra yeniden devrime dönüş hareketini ele alacağımız yazıda inceleyeceğiz. Onun için burada bu konuya girmiyoruz.

Yalnızca en önemli noktaya değinerek geçelim: Gençliğin 1968’i ile işçi sınıfının 1968’i buluşmamıştır. Devrimci gençlik, tarihi TKP’nin reformizminden koparken yüzünü öncü savaşı olarak anılan ve kitleleri küçük bir öncünün kahramanca atılımı yoluyla ayağa kaldırmayı hedefleyen bir stratejiye (ya da ondan farklılaşsa da işçi sınıfına karşı tutum bakımından onunla aynı sonuçlara ulaşan “kırlardan şehirlere” stratejisine) dönmüştür. Oysa işçi sınıfı kendi gelişmesi içinde adım adım bilinçlenerek, 1970’li yıllarda çok büyük sınıf mücadelelerinin yolunu açmıştır. Devrimcilik ile işçi sınıfı birbirinden ayrı düşünce burjuvazinin hâkimiyeti için yapılan 12 Eylül askeri darbesi başarıya ulaşmıştır.

15-16 Haziran, işçi sınıfının bu topraklarda gelmiş geçmiş en büyük eylemi olarak tarihe geçti. Ardından gelen 1989 Bahar eylemlerinin, Zonguldak büyük grev ve yürüyüşünün, Tekel işçilerinin 72 günlük Sakarya mücadelesinin veya 2015’te metal işçilerinin haftalar süren fiili grev ve işgal eylemlerinin bugüne kadar aşamadığı doruk noktasıdır.

15-16 Haziran, mücadele edenin en zor koşullarda dahi kazanacağını gösterdi.

Mecliste neredeyse oy birliği ile kabul edilmiş bir yasa, 15-16 Haziran'ın yarattığı korku ile Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi. 1970'li yıllarda sınıf mücadelesinin görkemli yükselişi ve DİSK'in örgütlü gücünün büyümesi 15-16 Haziran eylemi sayesinde gerçekleşmiştir.

Bu yazının esas ortaya koyduğu şey şudur: 15-16 Haziran bir "direniş"ten öte bir şeydir. Direniş bir savunmayı ifade eder. Evet, 15-16 Haziran'da işçi sınıfı burjuvazinin bir saldırısına karşı kazanılmış mevzilerini savunmak için yola çıkmıştır. Ama iş bununla kalmamış, işçi sınıfının devletle bütün kurallara meydan okur biçimde karşı karşıya gelmesi sonucunu doğurmuştur. 15-16 Haziran elbette iktidarı ele almak için düzenlenmiş bir silahlı ayaklanma değildir. Ama işçi sınıfının yarı-kendiliğinden bir ayaklanmasıdır.

Ayaklanma işçi sınıfının içinde devrimci bir önderlik mevcut olsaydı çok farklı bir mecraya girebilirdi. Böyle bir partinin yokluğunda erkenden çözülmüştür.

Ama bu ayaklanma sayesinde ki işçi sınıfı siyasetin merkezine oturmuş, 70'li yıllarda sağlam mevzilerden hareketle mücadele edebilmiştir.

15-16 Haziran aynı zamanda DİSK'in sınırlarını da ortaya koymuştur. DİSK yönetimi kendi harekete geçirdiği işçi sınıfının bu militanlığından ürkmüş ve işçileri geri çekilmeye çağırmıştır. DİSK deneyimi gelecek için büyük bir mirastır. Ama bu deneyimin neden yenildiğini de sormak kaydıyla. Burada bürokrasinin sol kanadının belirli bir dönem ilerici bir rol oynasa bile, belirleyici anda mücadelenin önünde bir fren rolü oynayacağı gerçeği bir kez daha ortaya çıkmıştır.

DİSK, işçi sınıfının burjuvaziden ve devletten bağımsızlaşma atılımının cisimleşmiş haliydi. 12 Eylül, 15-16 Haziran'ı yenilgiye uğratmak üzere yapılmış bir darbeydi ve sendikal harekette bu bağımsızlığı ortadan kaldırdı. Bugün işçi sınıfı bu görevle bir kez daha karşı karşıyadır.

Bugünün görevleri açısından ise en önemlisi şudur: Türkiye işçi sınıfı, bundan yarım yüzyıl önce Türkiye'de proleter devrimleri çağının fiilen açılmış olduğunu hançeresinden gelen en güçlü sesle bütün topluma ilan etmiştir. Bu yarım yüzyıl boyunca Türkiye işçi sınıfı maddi temelleri bakımından o günkü durumuyla karşılaştırılmaz derecede gelişmiş ve güçlenmiştir. 12 Eylül askeri diktatörlüğünün sınıflar arası güç dengelerini değiştirmesi, bunun neredeyse hemen ardından bürokratik işçi devletlerinin çöküşü ve bu toplumlarda kapitalizmin restorasyonu, 2000'li yıllarda ise AKP'nin büyük halk kitleleri üzerinde kurduğu hegemonya, Türkiye burjuvazisine uzun bir soluk alma dönemi bahşetmiş olabilir. Ama proleter devriminin günü yeniden mutlaka gelecektir. 15-16 Haziran'lar mutlaka tekrar yaşanacaktır.

Toplumları değiştiren devrimlerdir. Devrimler tarihin motorudur. Öyleyse 15-16 Haziran'ın yeni örneklerinin yaşanacağı gün için hazırlanmalıyız. O gün geldiğinde işçi sınıfı yine önderliksiz kalmamalı. Yeniden ayağa kalktığında önünde proletaryanın devrimci partisini bulmalı. En büyük ders budur.

Devrimci Marksizm

“İşçi sınıfı kendiliğinden Sosyal Demokrattır [yani o dönemin terminolojisine göre Komünisttir]; Sosyal Demokrasi’nin on yılı aşkın süredir yapmış olduğu çalışma bu kendiliğindenliği bilince dönüştürme yolunda çok şey başarmıştır.”

V. İ. Lenin, “Partinin Reorganizasyonu”, *Toplu Yapıtlar*, cilt 10 (Kasım 1905)

“Kendiliğindenlik denen mistik doktrin hiçbir şeyi açıklamaz. Durumu doğru biçimde değerlendirebilmek ve düşmana darbe vurmak için (...) soyut olarak kitleler değil, 1905 devriminden, Aralık 1905 Moskova ayaklanmasından geçmiş, Muhafızların Semenovskiy Alayı’nın önünde kırılmış Petrograd işçileri ve genel olarak Rus işçileri gerekiyordu. Bu kitlenin içine dağılmış bulunan, 1905 deneyimi üzerine düşünmüş, liberallerin ve Menşeviklerin anayasal yanlısalarını eleştirmiş, devrimin perspektiflerini özümsemiş, ordu sorunu üzerine yüzlerce defa düşünmüş, kendi aralarında olan biteni dikkatle izlemiş—gözledikleri şeylerden devrimci çıkarsamalar yapabilen ve bunu başkalarına iletebilen işçiler gerekiyordu. Nihayet garnizonun askerleri arasında, geçmişte devrimci propaganda’nın alıp götürdüğü ya da hiç olmazsa etkisine kapılan ilerici askerler olması gerekiyordu. (...)

Şubat devriminin öncülüğünü kim yaptı? sorusuna böylece yeterince kesinlikle cevap verebiliyoruz: Büyük ölçüde Lenin’in partisince eğitilmiş olan bilinçli ve çelikleşmiş işçiler. Ama burada hemen eklemek zorundayız: Bu önderlik ayaklanmanın zaferini güvence altına almak bakımından yeterli oldu, ama devrimin önderliğini derhal proleter öncünün ellerine devretmek için uygun değildi.”

Lev Davidoviç Trotskiy, *Rus Devrimi’nin Tarihi* (1930-31)

Fiyatı: 18 TL (KDV dahil)